

10.185/c

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

20.

évfolyam

1970

április

4

Kelemen János járási tanácselnök-helyettes avatóbeszédét mondja a Biharkeresztesi Járási Könyvtár új épületének átadásakor. Alsó képünkön: a felnőtt részleg (Zoltai Károly felvételei)

t a r t a l o m

KONDOR ISTVÁNNÉ A magyar könyvtárak huszonöt éve	187
BÓDAY PÁL: Egy csepp a proletárforradalom óriási tengerében	194
Száz falu — száz könyvtár (<i>Gerő Gyula</i>)	197
A munkások és az olvasás (<i>Mándi Péter, Gönczi Imre, Futala Tibor, Mónus Imre</i>)	200
HORVÁTH TIBOR: Könyvtárgépesítés I. Ami a gépesítéshez elvezet	204
FÁBRI GYÖRGYNÉ: A hetilapok és folyóiratok olvasottsága egy megyei könyvtárban	206
Könyvtáratatás Biharkeresztesen (<i>G. Gy.</i>)	209
Kérdezz — felelek	210
Iskola és könyvtár (<i>Kunráth Sándor</i>)	211
Szemben — iránt — mellett — felé (<i>Ferenczy Géza</i>)	213
Sajtófigyelés a helyismereti munkában (<i>Mándy Gábor</i>)	219
Handlemezék — az ismeretterjesztés szolgálatában (<i>B. Nagy Ernő</i>)	220
A könyvtárak életéből (<i>Dr. Biró György, Csépe Mihályné</i>)	221
Lépünk fel az olvasószolgálat bürokratikus vonásai ellen (<i>Kárász József</i>)	223
A lapokban olvastuk (<i>Népszava</i>)	225
Hírek	224, 226

kis bibliográfiák

Mit olvassunk Kelet-Európa partizánmozgalmairól? (<i>dr. Szalai György</i>)	215
A tv színházi műsorához ajánljuk (<i>Körtés Júlia</i>)	216

t á j é k o z t a t ó

BÉNYEI MIKLÓS: Mártír-írók mai olvasói	227
SZILÁGYI JÁNOS: Milyen könyvek várhatók 1970-ben	230

k ö n y v e k r ő l

Lenin a kommunista erkölcsről (<i>Szty Rezső</i>)	235
Partizánregények I. (<i>dr. Szalai György</i>)	237
Könyvek a nyelvi műveltségért (<i>Zolnay Vilmos</i>)	241

kézikönyvtár

DONÁTH FERENC: Demokratikus földreform Magyarországon 1945—1947 (Lázár Vilmos)	244
BORI IMRE: A jugoszláviai magyar irodalom története (Pomogáts Béla)	245

bibliográfiák

A magyar mezőgazdasági szakirodalom könyvészete 1941—1944 (Dr. Wallehausen Gyula)	246
Könyvtári kiadványok	248

A borító hátlapján Gosztola Gábor ex librise

из содержания

Иштванне Кондор: Двадцать пять лет венгерских библиотек (187);
Пал Бодай: 100-летие со дня рождения В. И. Ленина и библиотеки (194);
Дюла Герё: Сто венгерских деревень и сад получают современные библиотеки по случаю 25-летия освобождения страны (интервью) (197);
 Мнения об анализе чтения, проведенном среди рабочих (200);
Тибор Хорват: Проблемы библиотечной механизации I (204);
Шандор Кунрат: Воспитание любви к чтению у школьников и школьниц (211).

aus dem inhalt

Frau I. Kondor: 25 Jahre der ungarischen Bibliotheken (187);
Pál Bóday: Hundertjahrfeier von Lenins Geburt und die Bibliotheken (194);
Gyula Gerő: Hundert ungarische Dörfer bekommen moderne Bibliothek im Jahre des 25. Jubileums der Befreiung Ungarns (197);
 Meinungen über die, unter Arbeitern durchgeführten Leseranalysen (200);
Tibor Horváth: Die Probleme der Mechanisierung der Bibliotheken I. (204);
Sándor Kunráth: Die Leser-Erziehung der Schüler (211).

from the contents

Mrs István Kondor: Twenty-five years of Hungarian libraries (187);
Pál Bóday: Centenary of Lenin's birth and the libraries (194);
Gyula Gerő: One hundred Hungarian villages receive up-to-date libraries in the year of the 25th anniversary of Liberation (Interview) (197);
 Opinion on the survey of workers' reading (200);
Tibor Horváth: Problems of library mechanization I. (204);
Sándor Kunráth: Pupils' education for reading (211).

cikkeink szerzői

Bényei Miklós, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Bóday Pál,* a Népszava olvasó-szerkesztője; *Fábrí Györgyné,* a Salgótarjáni Megyei Könyvtár munkatársa; *Ferenecz Géza* nyelvész; *Futala Tibor,* a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának munkatársa; *Gerő Gyula,* a Könyvtáros olvasó-szerkesztője; *Gönczi Imre,* a SZOT kulturális osztályának munkatársa; *Horváth Tibor,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Kárácz József,* a Hódmezővásárhelyi Megyei Könyvtár munkatársa; *Király Lászlóné,* a Kecskeméti Megyei Könyvtár munkatársa; *Kondor Istvánné,* a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának vezetője; *Mándi Péter* tudományos kutató; *Mándy Gábor,* a Szolnoki Megyei Könyvtár munkatársa; *Mónus Imre,* a Győr-Sopron megyei SZMT könyvtár vezetője; *B. Nagy Ernő,* a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárának osztályvezetője; *Szilágyi János,* az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője.

Könyvtáros

A MŰVELŐDESÜGYI
 MINISZTERIUM
 LAPJA

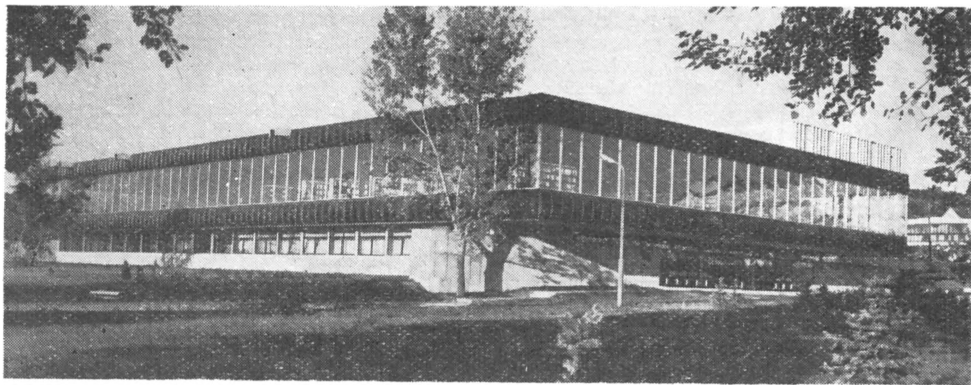
INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066, 451-758.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat, Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közilleti előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

70.4055 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

A Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem új könyvtára (MTI Fotó — Fényes Tamás felvétele)

A magyar könyvtárak huszonöt éve

A pincéből a napfényre

Felszabadult országunkban könyvtárügyről, át-
fogó könyvtárpolitikáról csak a fordulat évétől
kezdve beszélhetünk. Nem azért, mintha a kom-
munisták, az országot vezető haladó erők legjobbjai nem tudták volna a felszabadu-
lás pillanatától, hogy a pincéből a fényre igazán csak akkor lép ki a nép, ha a szel-
lem napvilágát is megteremtik számára. A tömegekben élt az „éhe a szépnek”, de
a kulturális építésre nem kerülhetett sor: először a romokat kellett eltakarítani, a
gazdasági újjáépítés volt a napirenden, és a politikai hatalom biztosítása kötötte le
az erőket. Mégsem lehet mondani, hogy könyvtári vonatkozásban semmi nem volt,
nem folytatódott, és semmi új nem született. Még szinte el sem hallgattak Pesten a
fegyverek, az Andrássy (ma: Népköztársaság) úti *könyvtár már kitarta kapuit* az
óvóhelyekről előjövő, testileg és szellemileg kiéhezett emberek előtt. Márciusban egy,
áprilisban öt újabb Szabó Ervin Könyvtár nyitott ki újra, 1945 nyarán pedig a villa-
mos mozgókönyvtár is megindult, hogy könyvet adjon Angyalföld, Kőbánya és Kis-
pest olvasásra szomjas munkásságának kezébe.

A romeltakarítás után megnyitották kapuikat a tudományos könyvtárak, foko-
zatosan az olvasók szolgálatába álltak a vidéki városok közművelődési könyvtárai is
— már ahol egyáltalán voltak ilyenek —, s újrakezdték tevékenységüket a szaksz-
vezeti könyvtárak. A korabeli sajtót átlapozva már az első időszakban szembetűnnek
a szakszervezeti könyvtáraknak szóló útmutatások: például arról, hogyan szabadul-
janak meg a lélekmérgező fasiszta kiadványoktól, hogyan fejlesszék a könyvtárak
állományát, hogyan rendezzenek író—olvasó találkozókat az üzemekben. A Szak-
szervezeti Tanács tizhónapos esti tanfolyamot indított, hogy a könyvtárosok meg-
ismerkedjenek a legszükségesebb szakmai tudnivalókkal.

A Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére már 1946 végén megalakult a
Népkönyvtárakat Szervező Országos Bizottság, amely több mint 1000 helységbe kül-
dött 60—70 kötetes kiskönyvtárat, főleg abból a célból, hogy ezekkel segítse a falusi
dolgozók politikai felvilágosítását. Az akció könyvei a sok használat következtében
részben tönkrementek, a megmaradt köteteket pedig később beolvasztották az álla-
milag szervezett könyvtárak állományába.

A „hőskortól” a könyvtári törvényig

is sok felsorolni, ha csupán a legfontosabbakat említjük:

Óriási lendülettel, központi terv alapján indult meg az új könyvtárak létesítése,
illetve a már meglévő kevés könyvtár fejlesztése. 1952 végén már minden település-
nek és üzemnek volt könyvtára! Az alapítások ütemét jól illusztrálják a számok:
az első, a mezőszentgyörgyi falusi könyvtár 1949. április 24-i megnyitását két évvel
később, 1951. ápr. 29-én Balatonszárszón már a kétezredik, újabb egy év múlva, 1952.
május 6-án Széphalmon pedig a háromezredik könyvtár felavatása követte. A szak-

A Népművelési Minisztérium megalakulásával új
korszak kezdődött a magyar könyvtárügyben.
Hogy mi minden történt 1949-től az 1952-ben ki-
adott minisztertanácsi határozatig, azt még akkor

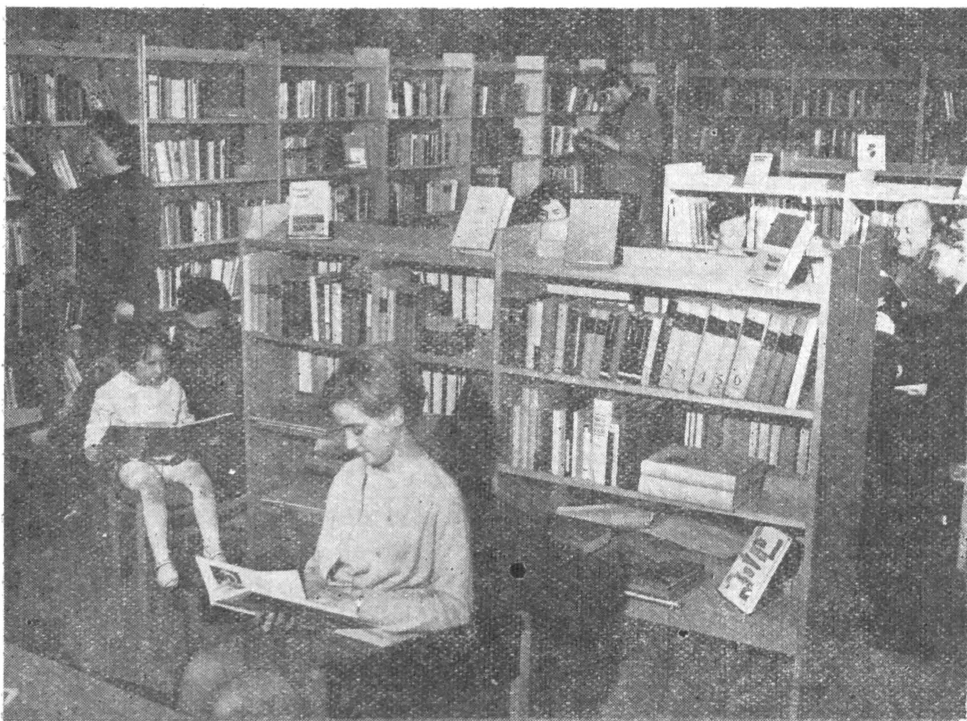
szervezeti könyvtárak — a hajdani munkáskönyvtárak hagyományainak folytatói — számbeli gyarapodása még a tanácsi könyvtárakét is felülmúlta: az időszak végére számuk csaknem 6500 volt. Ezek az adatok még akkor is tiszteletre méltóak, ha sok üzemi kiskönyvtárról később kiderült, hogy nem életképes, meg kell szüntetni. Az akkori körülmények között ezek a könyvtárak fontos kulturális missziót teljesítettek: a dolgozók tízezreinek nyújtották az első könyv, az első olvasmány örömét.

A könyvtártelepítési mozgalommal egyidejűleg sor került a könyvtárosképzés megszervezésére, és megszületett a könyvtáros szaklap is.

Amikor tavaly a tanácsi könyvtári hálózat fennállásának 20. évfordulóját ünnepeltük, a különböző vidéki tanácsi könyvtárakból több mint száz könyvtárost vittünk számba, aki már 1949—50-ben is tevékenykedett. Ez a *törzsgárda* oroszlanrészt vállalt a felszabadulás utáni könyvtárügy úgynevezett „hőskorának” áldozatos munkájából.

A tudományos könyvtárak fejlődése később indult meg, de a Magyar Tudományos Akadémia az országosan megindított nagyarányú tudományos kutatások segítésére már 1949—50-ben megszervezte a dokumentációs hálózatot, élén az Országos Dokumentációs Központtal. (Ezt a dokumentációs hálózatot könyvtári bázis nélkül hozták létre.) *Dienes László* 1951-ben írt „Állítsuk tudományos könyvtárainkat a szocializmus építésének szolgálatába” c. cikkében sürgette a tudományos könyvtárak megsegítését, hogy azok is segíthessék a tudományos kutatást. Kifejtette, hogy a tudományos könyvtáraknak fel kell adniuk középkori elzárkózottságukat, és be kell kapcsolódnuk az ország eleven vérkeringésébe. Sürgette a tudományos könyvtárügy tervszerű felépítésének megkezdését is: „Könyvtáraink megrekedtek a kisárutermelés fokán, mind a társadalmi munkamegosztás, mind a nagyüzemi technika terén.” A tudományos könyvtárak korszerűsítéséhez elengedhetetlennek tartotta a könyvtárak profilozását; tudományáganként, szakáganként egy-egy alapkönyvtár kijelölését, és úgy vélte, hogy: „Csak ilyen alapon lehet a tudományos és szakmai dokumentációt is komolyan felépíteni.” Fontos feladatként jelölte meg az egységes könyvtártechnika bevezetését, a központi könyvellátás és más központi szolgáltatások megszervezését is. *Dienes László* javaslatai közül néhánynak megvalósítása hamarosan megkezdődött.

A központi könyvtárügyi szolgáltatások illetve feladatok közül ki kell emelni a *nemzetközi csere* megindítását, a könyvtárközi kölcsönzés első formájának kialakítá-

A Székesfehérvári Könyvtár szakszervezeti könyvtára (Kabáczy Szilárd felvétele)

A Heves megyei Adács község könyvtára (MTI Fotó — Kunkovács László felvétele)

sát, a nemzeti tulajdonba jutott könyvanyag megmentésére és felhasználására irányuló munkálatokat. Ezekben az években néhány új nagykönyvtárt — országos szakkönyvtárt, egyetemi könyvtárt — létesítettek. Több nagykönyvtár és az egyetemi könyvtárak hálózati feladatokat is kezdtek vállalni. A fiatal dokumentációs tevékenység a külön dokumentációs hálózat megszűnésével nagyobb részt fokozatosan a szakmai alapkönyvtárakhoz került.

Az 1952 májusában kibocsátott *minisztertanácsi határozat* — a kulturális forradalom adott fokának megfelelően — sok irányú, pezsgő könyvtári fejlődési folyamatnak és sok ágú tevékenységnek igyekezett határozott irányt és szilárd szervezeti kereteket adni. A határozat a továbbhaladás következő lépéseként az *állami könyvtárak egységes rendszerének és az egységes állami irányításnak* a megteremtését jelölte meg. Ennek az elvnek értékét még az sem csökkenti, hogy a határozat az egység szükségességének indokolásában elsősorban a közművelődési könyvtáraknak a tudományos könyvtárak részéről kívánatos támogatását emelte ki. A határozat egyik fontos pontja szerint az Országos Széchényi Könyvtárt „a tömegkönyvtárak legfontosabb segítőjévé kell fejleszteni”. Az MT-határozat előírta a közművelődési könyvtárak tevékenységének továbbfejlesztését, létrehozta a tanácsok intézményeként működő *megyei és járási könyvtárakat*, és a községi könyvtárakért is lényegében a helyi tanácsokat tette felelőssé. Intézkedett a *Könyvtárellátó* megszervezéséről és a tudományos könyvtárak nyilvánossá tételéről is.

A minisztertanácsi határozattól az 1956-os könyvtári törvényig terjedő időszakra a hálózati rendszer kibontakozása, a könyvtári szakajtó és szakirodalmi publikáció kifejlesztése, a bibliográfiai — elsősorban az ajánló bibliográfiai — munka gyors fellendülése, az állami irányítást segítő tanácsadó szerv, az *Országos Könyvtárügyi Tanács* tevékenységének rendszeressé válása a jellemző és általában az a törekvés, hogy tartalommal telítődjenek a határozatlan megszabott szervezeti keretek. A korábbi egyoldalú fejlesztés helyett a könyvtári tevékenység arányos fejlesztésére is történtek kísérletek: például a megyei, járási könyvtárak figyelme akkor fordult a városok felé. A népgazdaság fejlődésével párhuzamosan a szakminisztériumok egymás után adtak ki rendelkezéseket *szakkönyvtárak* létesítésére, s ezek nyomán gombamódon szaporodtak az üzemek és kutatóintézetek szakkönyvtárai.

Az elnöki tanács 1956-ban megjelent *5. sz. törvényerejű rendelete* és a végrehajtásáról szóló minisztertanácsi határozat tulajdonképpen az addigi fejlődés összegezése

és betetőzése volt, különösen a hálózati rendszer tekintetében. A törvény előre mutató jellegénél fogva hosszú időre megszabta a könyvtári tevékenység irányát. Legjellemzőbb vonása a könyvtárügy szakmai egységének további erősítése és annak kimondása, hogy mindenütt, ahol a lakosság érdekei szükségessé teszik, ki kell fejleszteni a megfelelő könyvtárakat. Rendelkezései meghatározták a közkönyvtárak főbb típusait; kimondták a hálózati elv érvényesítését a könyvtárügyben; kijelölték a hálózatokat, megszabták a hálózati központok alapfeladatait; foglalkoztak a könyvtári és a dokumentációs tevékenység összefüggéseivel; rögzítették a nemzeti könyvtár tevékenységi körét; szabályozták a könyvtári szakfelügyelet kérdéseit — a szakfelügyeletet a Népművelési Minisztérium hatáskörébe utalva —; körvonalazták az Országos Könyvtárügyi Tanács, továbbá a hálózatok és a könyvtárak együttműködését elősegítő különböző bizottságok munkáját.

E korszak áttekintését nem fejezhetjük be anélkül, hogy nem emlékeznénk meg azokról az ösztönzésekről, amelyeket a *szovjet könyvtárügy* több évtizedes tapasztalataiból merítettünk. A szovjet könyvtárszervezési és egyéb tanulságok minden időben hatottak könyvtárügyünkre, de érthető, hogy jelentőségük éppen a felszabadulás utáni első időszakban, az indulás éveiben volt különösen nagy.

A könyvtárügy sokoldalú fejlődésének korszaka

1957-ben a könyvtárügy sokoldalú fejlődésének időszaka kezdődött. Amilyen meggondoltan, szívesen munkálkodott az országvezetés azon, hogy az 1956 okozta válságból kivezesse az országot, ugyanolyan körültekintéssel történt a könyvtárügyben is a sorok rendezése s az 1956. évi törvényerejű-rendelet végrehajtása illetve a továbbhaladás útjainak kijelölése. Ennek köszönhető, hogy a könyvtárügy nemcsak önmagában tekintve emelkedett korábban nem remélt fejlettségi fokra, hanem *megkezdte felzárkózását a nemzetközi élvonalhoz*, s azt több vonatkozásban sikerült is elérnie vagy megközelítenie.

A törvény alapján folytatódott a hálózati rendszer továbbépítése, néhány hiányzó hálózat szervezeti alapjainak lerakása illetve a már meglévő hálózat újjaalakítása: létrejött két új országos könyvtár — az *Országos Pedagógiai Könyvtár* és az *Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ* —, s ezek megindították hálózati munkájukat is. A módszertani munka továbbfejlesztésére kibővített feladatkört kapott az újjászervezett *Könyvtártudományi és Módszertani Központ*.

A közművelődési könyvtárügyben az un. *tanácsi kezelésbe adás* indított meg új, nagyarányú fejlődést azzal, hogy közvetlenül érdekeltté tette a könyvtárak fejlesztésében a fenntartó tanácsokat, feloldván az 1952-es minisztertanácsi határozat szelleme és a pénzügyi rendelkezések között feszülő ellentmondást. A legkisebb községekben azonban az erők elégtelensége miatt nem hozott végleges megoldást a tanácsi kezelésbe adás, mert a rendelkezés szellemével ellentétben, csaknem mindenütt a letéti rendszer megszüntetésével is járt. A megoldatlan kérdések láttán néhány évvel ezelőtt napirendre került a falusi könyvtárak integrációja — éppen a legkisebb könyvtárak érdekében: a *körzeti könyvtárak megjelenése* és a letéti rendszer újáteremtésére indított kísérletek jelzik az útkeresés módjait.

A külterületek, tanyák könyvvéltásának javítására 1959–60-ban megjelentek az első *művelődési autók*. Ezek főként a tanyák általános kulturális ellátásában játszottak — illetve játszanak ma is — igen fontos szerepet, a hatékony és folyamatos irodalomellátás feladatait azonban nem tudják megoldani.

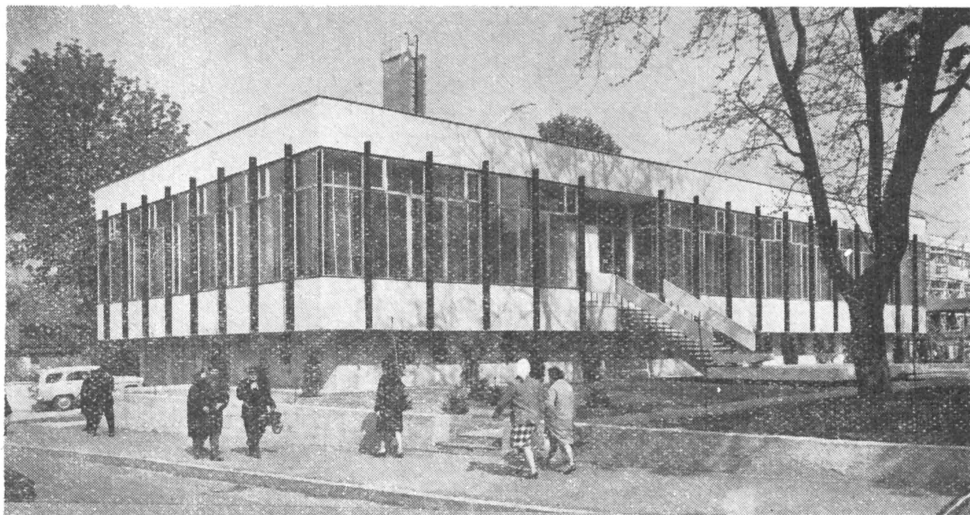
A szakszervezeti könyvtárügyben a hálózatfejlesztés legnagyobb teljesítménye a megyékben a *szakmaközi könyvtárak* megszervezése, Budapesten pedig a szakmai központi könyvtárak kifejlesztése volt az ötvenes évek végén.

A demokratizmus fejlődéséből szinte magától értetődően következett az *olvasószolgálati módszerek demokratizálása* is. Az 1953-ban még elvetett szabadpolcos elv 1957-ben végre polgárjogot nyert, és rohamosan elterjedt az ország valamennyi könyvtártípusában. A szabadpolc bevezetése a könyvtári tevékenység legtöbb ágában változásokat okozott.

A társadalmi haladás és a tudományos-technikai forradalom egyik következménye olyan információ-áradat volt, amely-

A Gyulai Járási Könyvtár zenei részlege (MTI Fotó — Bajkór József felvétele)

A Zalaegerszegi Megyei Könyvtár (MTI Fotó — Bajkor József felvétele)

ben segédeszközök nélkül alig lehet tájékozódni. Az eligazodás igénye a szakkönyvtárakban nagyobb szerephez juttatta a *szakirodalmi tájékoztatási* tevékenységet, de a közművelődési könyvtárak olvasószolgálatában is megnövelte a tájékoztatás szerepét és a tájékoztatási segédeszközök jelentőségét.

Ennek a tevékenységnek a fejlődését segítette elő már az 1961. évi *gödöllői bibliográfiai értekezlet* is, amely kijelölte a bibliográfiai tevékenység követendő irányát, körvonalazta a Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszerét, foglalkozott a bibliográfia és a dokumentáció viszonyával, a közművelődési könyvtárak olvasószolgálatát érintő bibliográfiai kérdésekkel, továbbá a helyismereti bibliográfiák problémáival.

A 60-as évek közepéig a tudományos kutatás és a mindennapos olvasószolgálati feladatok segítésére, valamint a könyvtári állománygyarapítás támogatására kiépültek a *központi címjegyzékek*, megkezdődött a nemzeti bibliográfia többéves összefoglalásainak megjelentetése, megindult a külföldi könyvek országos gyarapodási jegyzékeinek kiadása, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ pedig *Új Könyvek* c. állománygyarapítási tanácsadójának megjelentetésével új alapokra helyezte a közművelődési könyvtárak, különösen a kiskönyvtárak gyűjteményének fejlesztését. A közgazdasági szemlélet előtérbe kerülése az iparban — és általában a gazdasági életben — a dokumentációs kiadványok fejlesztését, új dokumentációs kiadványtípusok feltűnését eredményezte.

A hazai szociológiai kutatások fellendülése a különböző igényvizsgálatokban, az *olvasási szokások vizsgálatában*, az üzemszervezési kutatások pedig a könyvtári munkaszervezet átalakítására irányuló kísérletekben öltöttek testet. A helyismereti tevékenység szép teljesítménye a *Budapest bibliográfia* és a megyei könyvtárak által eddig kiadott hat sajtóbibliográfia.

1960-tól kezdve több *új könyvtárépület* készült, sokat pedig átalakítással modernizáltak. Az új vagy korszerűsített könyvtárakban a korábbinál fejlettebb technikai eljárásokra és gépi felszerelésekre van szükség és lehetőség. Míg nem is olyan régen a könyvtárak az írógépeken, a fényképező-, valamint a mikrofilm-olvasó gépeken kívül jóformán semmi más technikai eszközzel nem rendelkeztek, napjainkban már több nagykönyvtár van felszerelve állományvédelmi laboratóriummal, a dokumentumok megóvásához illetve restaurálásához szükséges gépekkel, a reprográfiai eszközök pedig már a nagyobb közművelődési könyvtárakban is megtalálhatók. Több nagykönyvtár adott ki gépi eljárással készített indexeket. A *gépesítés* fokozatos megvalósítására országos terv készült.

A könyvtári bázis megteremtésének módszerei is változtak. 1958-ban miniszteri rendelet jelent meg, amely minden átfogó tudományterület illetve népgazdasági ág könyvtári bázisául kijelölt egy-egy szakkönyvtárat. Később a *gyűjtőköri együttműködést* tovább kellett fejleszteni, mert nyilvánvalóvá vált, hogy — a szakirodalmi áradat következtében — a termelés, a tudományos kutatás, oktatás, művelődés és az állami irányító szervek szakirodalmi ellátását csak az érintkező gyűjtőkörű, külön-

bőző nagyságrendű könyvtárak országos együttműködésére, az ún. kooperációs körökre lehet alapozni.

A közművelődési könyvtárakban a korábbinál árnyaltabb és színesebb belső élet alakult ki. Kifejlődött a *gyermek* és az *ifjúság* megkülönböztetett szolgálata, kialakultak a klubszerű olvasási-olvasószolgálati formák, a *hírlapolvasók* és hírlapolvasó klubok, *zenei gyűjtemények*, audió-vizuális részlegek stb.

Visszapillantás a megtett útra

A magyar könyvtárügy kialakításában óriási segítséget nyújtottak, sőt egész fejlődését áthatották *Lenin könyvtárpolitikai útmutatásai és a Magyar Tanácsköztársaság könyvtárpolitikai el-*

képzelései, amelyek egymástól függetlenül és szinte egyidőben születtek. mégis olyan sokban hasonlítottak egymásra. Ennek oka, hogy az alapelveket a világ legfejlettebb könyvtárügyi tapasztalatainak s a szocialista társadalom lehetőségeinek és követelményeinek megfelelően dolgozták ki olyan országokban, amelyekben a proletárforradalom feudálkapitalista államgépezetet döntött meg, és amelyekben a nép kulturális helyzetében is sok volt a hasonlóság.

Úgy vélem, hogy most, amikor hazánk felszabadulásának 25. évfordulója alkalmából vázlatosan áttekinttük a magyar könyvtárügy fejlődését, a megtett út értékelésénél feltétlenül mérlegre kell tennünk, hol tartunk Lenin könyvtárpolitikai útmutatásainak és a Tanácsköztársaság koncepciójának megvalósításában.

Az *olvasás körének kiszélesedését jelzi*, hogy jelenleg a tudományos és szakkönyvtárak száma 1708, a tanács- és a szakszervezeti könyvtáraké a fiókokkal együtt 7078. Állományuk több mint 47,5 millió könyvtári egység, évente forgalmazott köteteik száma pedig az 58 millió felett van. Minden negyedik ember olvasója valamilyen könyvtárnak, s ez a tény a magyar könyvtárak óriási társadalmi jelentőségét, kapcsolataik tömegességét bizonyítja.

A könyvtári *olvasás tömegessé tétele* annál is inkább forradalmi tett volt, mivel a múlt öröksége nem volt nagyon gazdag. A tömegek könyvtári ellátásában — a *Szabó Ervin* alapította fővárosi és néhány, lényegében csak a polgárság igényeit kielégítő, vidéki városi közművelődési könyvtár, valamint a dolgozók művelődésében fontos szerepet betöltő, aránylag kis számú falusi olvasóköri és munkáskönyvtár kivételével — szinte a semmiből indultunk.

A jelzett, arányaiban lenyűgöző eredmények — a társadalom fejlődésével párhuzamosan — a mennyiségi változásokkal együtt a minőségi változások sorát is megindították. Ebben az időszakban nemcsak a könyvtárak ezrei jöttek létre, hanem megvalósult a *könyvtári ellátás hálózati rendszere*, az egységes könyvtári rendszer is, melyben egyre jobban érvényesül a könyvtárhálózatok, könyvtárak közötti munkamegosztás és együttműködés. Központi szolgáltatások tehermentesítik a könyvtárakat, illetve segítik munkájukat.

A magyar könyvtárügy *pártosságát* bizonyítja, hogy a munka tartalmát mindig az ország előtt álló társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális célok szabták meg illetve differenciálták. A könyvtárak tudták, hogy kitzűzött céljaikat csak a tudományos, termelési, oktatási és népművelési rendszerekkel együtt valósíthatják meg, minthogy a könyvtár ezek információs bázisa. A könyvtárak és a dokumentációs intézmények a gazdasági, társadalmi és kulturális változásokat és a belőlük következő új szükségleteket általában helyesen értékelték, feladataikat és munkájukat lépésről-lépésre ezek szerint alakították, illetve a változásoknak megfelelően alkalmazkodtak hozzájuk.

Feladatok, problémák

Szélesíteni kell a könyvtárak hatókörét, hatékonyságát. A továbbfejlődés mikéntjének és ütemének a kijelölésénél figyelembe kell venni az olvasást, a könyvtárhasználatot befolyásoló tárgyi és személyi tényezőket illetve ezek várható alakulását.

Napjainkban *nő az egységes könyvtári rendszer jelentősége*, mert minél nagyobb a könyvkiadás, a sajtó, a híradástechnika által létrehozott információ-tömeg, annál inkább csak a magasabbfokú szervezethez, a könyvtárak összefüggő rendszere révén valósítható meg ezeknek az információknak az összegyűjtése és időtényezőkhöz nem kötött felhasználása. A korszerű könyvtár nem lehet elszigetelt intézmény, amely csak saját erőforrásaira támaszkodva törekszik céljainak elérésére, hanem egymással összefüggő, egymást kiegészítő intézmények egységes, integrált rendszerének tagja kell hogy legyen. Ez a megállapítás minden könyvtárfajtára vonatkozik, ezért valamennyi területen szükséges az adott könyvtári rendszer hibáinak kijavítása, a szervezet továbbfejlesztése.

Újra meg kell fogalmazni — különösen a tudományos és a szakkönyvtárak vonatkozásában — azokat a feladatokat, amelyek minden hálózatra érvényesek, továbbá

a különböző hálózatok illetve szakterületek sajátos feladatai is. A feladatok rendkívül differenciáltak, a különböző könyvtáraktól más és mást kívánnak. Amennyire helyes az egység elve, annyira fontosnak látszik az „egység a különbözőségben” elv figyelembe vétele is.

A közművelődési hálózatokban az ellátási feladatokat kell erősíteni, mert köztudomású, hogy jelenleg módszertani feladataik dominálnak.

Fejleszteni kell a hálózatok közötti, valamint a könyvtárak közötti együttműködést, s ezt a szakkönyvtáraknál a gyűjtőköri együttműködésen felül a szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatásokra is ki kell terjeszteni, különösen a társadalomtudományokban.

Meg kell találnunk a hálózatokon belüli és a hálózatközi együttműködés összekapcsolásának, a kétfajta együttműködés szintézisének lehetőségeit. Hatékonyabb központi szolgáltatásokra van szükség, mert ezek nem mindig, vagy csak lassan jutnak el rendeltetési helyükre, és ilyen vonatkozásban is még sok a párhuzamosság. A korszerű szolgáltatásokat a magasabb fokú gépesítéssel ki kell majd terjeszteni az egész országra.

Újból hangsúlyozzuk a könyvtári, a tájékoztatási tevékenység és a társadalmi célok nagyfokú összhangját. Ennek érdekében éberrel figyelni kell az országos és a helyi célkitűzéseket, hogy azok megvalósítását könyvtári eszközökkel is segíteni lehessen. A szakkönyvtárak tekintetében ez a feladat az ellátandó területtel való állandó, tervszerű kapcsolatot követeli, a többi könyvtártól pedig a beépülést a művelődés egyéb tevékenységeibe. Az utóbbi csak akkor fog sikerülni, ha az olvasásra, a könyvtárhasználatra való serkentés fontos feladatát a művelődés más intézményei és formái is természetes kötelességüknek tekintik.

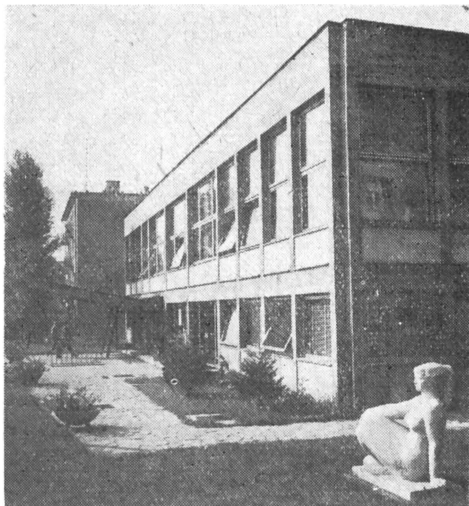
A könyvtárakat a *társadalom fejlődésével összhangban* kell fejleszteni. Fokozatosan meg kell szüntetni azt az ellentmondást, ami a társadalmi haladás követelte szükségletek és a könyvtárak teljesítőképessége illetve tárgyi feltételei között van. A könyvtárügy továbbfejlesztése fokozottabb erkölcsi, anyagi támogatást igényel az állami és társadalmi szervek részéről.

A fentiekben vázolt problémák és feladatok megoldásának mikéntjére is választ ad majd — reméljük — az 1970 őszén megrendezésre kerülő *harmadik országos könyvtáros konferencia*, amelynek különös jelentőséget ad, hogy a felszabadulási jubileum és a Lenin centenárium évében, nem sokkal az MSZMP X. kongresszusa előtt zajlik le.

Kondor Istvánné

Még egy szívügy: könyvtáraink kérdése. 1945 május második napjától 1960 végéig könyvtároskodtam, végig csináltam a „hőskort”, midőn a semmiből kellett könyvtárat teremteni, olvasókat toborozni, s a tárgyi feltételek hiányát egyedül a könyvtáros személyisége pótolta. Ami azóta történt, legvérmesebb álmaimat is meghaladja, az eredményeket az tudja igazán megbecsülni, aki az egész fejlődés tevékeny részese volt. A mai olvasók számát se kicsinyelhetjük, ha a kezdehez viszonyítjuk. Nyilván tovább kell lépniük, most a fehér foltok — a nem olvasók — főlészámolására törekszünk. Am, ne feledjük, hogy minden „fehér folt” külön emberi probléma, és ismét elsőrangú szerep jut a könyvtárosok személyiségének, elemző képességének, nevelő szenvedélyének, sőt a kedélyének is — a „fehér foltok” megnyerése egyedül közvetlen emberi viszonylatok útján történhetik meg.

Féja Géza

A Kaposvári Megyei Könyvtár (MTI Fotó — Bajkór József felvétele)

A Lenin Könyvtár épületegyüttese. Baloldalt az egykori Rumjancev múzeum könyvtára

Egy csepp a proletárforradalom óriási tengerében ...

„Mit mondott és mit írt Lenin a könyvtárakról” ez a címe annak a 40 oldalas füzetnek, amit 1929-ben adtak ki a Szovjetunióban. Azóta számos kiadást megért ez az összeállítás, és 1969-ben 400 oldalas dokumentumgyűjteménnyé növekedve „*Lenin a könyvtárügyről*” címmel jelent meg Moszkvában. A tízszeres terjedelem, a rendkívül gazdag forrásközlés gazdagítja a könyvtárosok ismereteit Leninnek a könyvtárüggyel kapcsolatos *megállapításairól*, pontosabbá és plasztikusabbá teszi a könyvtárosok Lenin portréját. És hozzájárul ahhoz, hogy közelebb jussunk Lenin könyvtári elképzeléseinek lényegéhez — ha úgy tetszik: a lenini könyvtárpolitika lényegéhez.

És ez a lényeg rendkívül egyszerű és egyértelmű. Lenin a könyvtárügyet — a fiatal szovjetállam könyvtárügyét — a *forradalom jelenébe és távlatába helyezte*. Ha most olvassuk egy 1919 május elején tartott népművelési kongresszuson elhangzott beszédét, kicsit meghökkenünk és csendesesen feltesszük magunknak a kérdést: nem hibás fordításról van itt szó? Mert Lenin az egybegyűlt nép-nővelőknek ezt mondta:

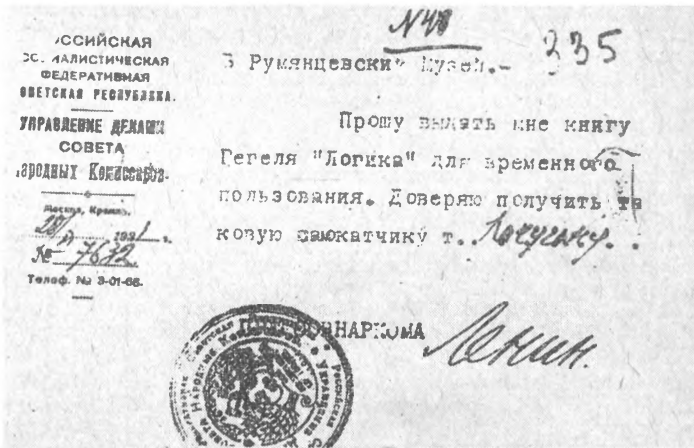
„Fel kell használnunk azokat a könyveket, amelyekkel rendelkezünk és hozzá kell látnunk, hogy megteremtjük a szervezett könyvtárhálózatot; a könyvtárak lehetővé teszik, hogy a nép minden egyes rendelkezésünkre álló könyvet felhasználjon; ne létesítsünk párhuzamos szervezeteket, hanem hozzunk létre egységes, tervszerűen dolgozó szervezetet.”

Az idézett eddig lényegében ismert és elfogadott tételeket tartalmaz. De olvassuk tovább:

„Ebben a kis dologban forradalmunk alapvető feladata tükröződik. Ha a forra-

Emléktábla a volt Rumjancev múzeum könyvtárának (ma Lenin Könyvtár) falán

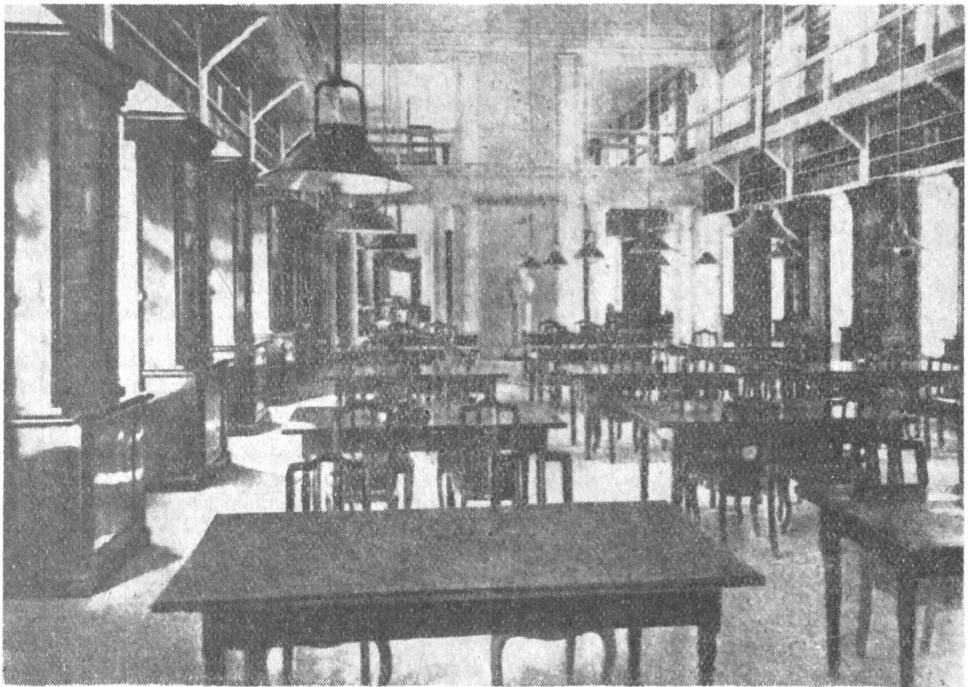
Feljegyzés 1921-ből a Rumjancev múzeum könyvtára részére, melyben Lenin Hegel Logika c. művét kéri

böző területein egységes rendszer lépjen az eddigi értelmetlen összevisszaság helyére. És ennek szükségességét éppen könyvtári példán világította meg.

Lenin nemcsak a „cseppben látta meg a tengert”, nemcsak művelődési, olvasási, tehát könyvtári ügyes-bajos dolgainak intézése közben vette észre az összefüggést a forradalom számos „nagy” problémájával, hanem a proletárforradalom óriási tengerében látta meg a „cseppet”, a könyvtárügyet. Ehhez az „éleslátáshoz” Lenin kiemelkedő egyéni adottságai mellett hozzájárult a munkásmozgalom mindenkori, makacs ragaszkodása is a több és jobb tudáshoz. A „Tegyük a tudást, a tudományt mindennapi életünk alkotóelemévé” felhívás nemcsak jelszóként lebegett a munkásmozgalom zászlain, hanem világszerte. illegális és legális könyvtárak szervezésében is testet

dalom nem oldja meg ezt a feladatot, ha nem tér rá arra az útra, hogy valóban tervszerűen dolgozó, egységes szervezetet hozzon létre az oroszországi értelmetlen összevisszaság helyén, akkor ez a forradalom polgári forradalom marad, hiszen a kommunizmus felé haladó proletárforradalom fő sajátossága éppen az egységes szervezet létrehozásában rejlik.”

Lenin tehát a proletárforradalom kritériumának minősítette azt a követelést, hogy az élet külön-

A Rumjancev múzeum könyvtárának olvasóterme, amelyben 1893 és 1897 között Lenin gyakran dolgozott

öltött. Ezek a könyvtárak általában nemcsak az ismeretek, eszmék tárai és közvetítői voltak, hanem különféle haladó törekvések szállásadói, sok esetben pedig a forradalmi munkásmozgalomnak szervezői, központjai is.

Különleges helyzet volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után a Szovjetunióban, ahol a műveltség, a több tudás nemcsak — és nem elsősorban — kulturális probléma volt, hanem végül is létkérdés.

„...nem elég felszámolnunk az írástudatlanságot” — mondotta Lenin 1921 végén — „hanem fel kell még építenünk a szovjet gazdaságot is, márpedig ebben magában az írni—olvasni tudással nem sokra megyünk. Nekünk arra van szükségünk, hogy óriási mértékben emelkedjék a kultúra színvonala. Arra van szükségünk, hogy az emberek valóban kihasználják az írni—olvasni tudásukat, hogy legyen mit olvasniuk, hogy legyenek újságjaik és propaganda brosrúaik, hogy ezeket helyesen osszák szét, és hogy ezek eljussanak a néphez, hogy ne tűnjenek el útközben, mert ezeknek a felét sem olvassák el; a hivatalokban használják fel őket valamire, a néphez viszont, úgy lehet, egynegyede sem jut el. Meg kell tanulnunk, hogy felhasználjuk mindazt a nagyon keveset, amink van.”

Ezt az idézetet szokták emlegetni annak demonstrálására, hogy Lenin milyen behatóan és szakszerűen foglalkozott az „állománygyarapítással”. Hozzá kell azonban tenni, hogy a könyvtártannak ezel a diszciplinájával *Lenin rendkívül szenvedélyesen, néha igen indulatosan „foglalkozott”*. Mert abban az időben — papírhány és egyéb nehézségek miatt — valóban nagyon kevés volt a könyv és a periódikus kiadvány. Lenin arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy „*a könyvtár és olvasóterem hosszú ideig a tömegek politikai nevelésének fő forrása és csaknem egyetlen intézménye lesz, különösen falun, s hogy a bennük folyó munka nagyon érdekes, és ugyanakkor igen felelősségteljes.*”

Lenin rengeteg munkája ellenére is sokat töprengett, különösen 1921 elején, a sajtótermékek racionális szétosztásán. A Pravda 1921. február 9-i számában terjedelmes, statisztikai adatokkal dokumentált cikket írt, melynek lényege az, hogy a Szovjetunióban akkor működő ötvenezer kisebb-nagyobb könyvtár legyen a sajtótermékek őrzője, terjesztője és propagálója.

„...El kell érniük szabályként, hogy az újságokat és könyveket ingyen osszák el, de csakis a könyvtárakon és olvasótermeken, ezek hálózatán keresztül, s ezek helyesen lássák el az egész országot, a munkások, katonák, parasztok tömegeit.”

És végül abból a levélből is idekiváncozik egy részlet, amit Lenin a Sajtóközpont egyik újonnan kinevezett felelős beosztású vezetőjének írt 1921. május 17-én:

„Önnek, (és nekünk) *abszolút* pontossággal tudnunk kell, *kit* kell lecsukadni (a Sajtóközpontból is, a *könyvtári hálózatból is*, feltétlenül mindkét intézményből), ha *minden egyes* szovjet könyv megjelenése után egy hónapon (két héten? hat héten?) belül *nincs meg minden egyes könyvtárban*. Küldjön nekem erről *rövid* értesítést. *Lenin.*”

Ugyanebben az időben G. M. Krizsanovszkinak, a villamosítási ügyek fő emberének arról ír Lenin, hogy *a falvakba küldött villanykörtékből* — a legnagyobb „hiánycikk”-nek számítottak abban az időben — *az első darabot az olvasótermeknek kell kiutalni.*

Felvetődik a kérdés, nem anakronizmus, nem ünneprontás, vagy nem pusztá „történelmieskedés” ma ezekről a dolgokról beszélni? Ma, amikor a Szovjetunió könyvtárügye — vallva és végsősoron meg is valósítva a lenini könyvtárügyi elgondolásokat — világszerte felkeltette a szakemberek figyelmét és kivívta elismerésüket, ma, amikor a szocialista országok könyvtárügye az elmúlt negyedszázad alatt ugrásszerűen fejlődött. Ma, amikor nem arról írunk — és nem arról panaszkodunk —, hogy kevés a sajtótermék, hanem az a legnagyobb gond világszerte, hogy a feleslegtől hogyan szabaduljunk meg. Nem alapvetően mások-e a problémáink, mint annakidején Leninnek voltak? Felvetődhet az is, hogy éppen a megváltozott körülmények nem teszik-e szükségessé, hogy a lenini könyvtárpolitikát, amely szorosan kötődött az akkori szovjet viszonyokhoz, teljesen átértékeljük.

Valóban sok mindent át kell értékelnünk félévszázad távlatában, az új, a mai körülményeknek megfelelően. De egyet meg kell őriznünk: *a könyvtáraknak, a könyvtárügy jelentőségének lenini értékelését*. Mert a könyvtár — mindegy, hogy „dokumentumtár” vagy egyéb más elnevezéssel illetik is már ma vagy a közeljövőben — még igen hosszú ideig egyik *fő megvalósítója lesz annak a célkitűzésnek, hogy a tudás, a tudomány mindennapi életünk alkotórészévé váljék.*

Bóday Pál

Száz falu – száz könyvtár

A Könyvtáros 1969 szeptemberi számában közölte az *Országos Népművelési Tanács* 1969. aug. 20-i felhívását, amely arra szólította fel a tanácsokat, szakszervezeti bizottságokat, KISZ-alapszervezeteket, népfrent-bizottságokat, nőtanácsokat, a különböző szövetségeket és az üzemeket, hogy fogjanak össze, s fogjon össze a falu lakossága, valamennyi társadalmi szervezete a művelődési lehetőségek növelésére, és maradáno módon: száz faluban száz új könyvtár létesítésével ünnepeljék meg a felszabadulás negyedszázados évfordulóját. Az Országos Népművelési Tanács úgy kívánta segíteni az általa indított akciót, hogy megígérte: a felhívás nyomán a jubileumi évben létesülő intézmények berendezéséhez és felszereléséhez anyagiakkal, emléklapok és oklevél adományozásával járul hozzá, és engedélyezi a *Felszabadulási emlékkönyvtár* név viselését.

Az Országos Népművelési Tanács 1970 elején megvitatta a megyei népművelési tanácsok beküldött javaslatait, és eldöntötte, hogy mely községek tervezett építkezését támogatja. Ezzel kapcsolatban néhány felvilágosítást kértünk a Művelődésügyi Minisztérium közművelődési főosztályának helyettes vezetőjétől, *Sárdi Lajostól*, aki részletesen válaszolt a könyvtárosokat érdeklő valamennyi kérdésre.

— Milyen érdeklődést, visszhangot váltott ki a Száz falu — száz könyvtár felhívás; milyen társadalmi és anyagi erőket mozgósított országosan illetve a megyékben?

— Az Országos Népművelési Tanács felhívása — bár nem támogatta különösen nagy országos propaganda — széles körű társadalmi érdeklődést keltett. Ezt bizonyítja, hogy megértésre talált a célkitűzés fontos társadalmi érdekeket szolgáló művelődéspolitikai jelentősége mind az országos szerveknél, mind a megyékben. Az Országos Népművelési Tanács munkájában részt vevő társadalmi szervezetek, főhatóságok a lehetőségeikhez képest tekintélyes összegű, *12 millió forint*os anyagi alapot teremtettek az akció keretében létesítendő korszerű intézmények támogatására. Az összeghez a SZOT, a KISZ, az Országos Tervhivatal, a Pénzügyminisztérium, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium, a Művelődésügyi Minisztérium, a Fővárosi Tanács, a Hazafias Népfrent Országos Tanácsa, a SZÖVOSZ és az OKISZ járult hozzá, tehát az Országos Népművelési Tanácsban képviselt valamennyi szerv, amelynek anyagi alapok állnak rendelkezésére.

A nagyarányú társadalmi összefogás a megyei és a helyi szervek erőfeszítéseit is jellemzi: a tervezett építési költségek több mint 50%-a a községfejlesztési alapról, termelőszövetkezeti támogatásból és társadalmi munka felajánlásából tevődik össze, de a támogatók között megtaláljuk a megyei és a járási tanácsokat, pártbizottságokat, a KISZ-t, az AFÉSZ-t és az állami gazdaságokat, valamint a vállalatokat is. Az eredményes összefogásban fontos szerepet játszottak a *megyei népművelési tanácsok*, amelyek csatlakoztak az országos felhíváshoz, a jelentkezési javaslatokat megtárgyalták, döntöttek sorsukról. Sikerült felhívniuk a társadalom figyelmét az akcióra, amelyvel egyébként a *megyei sajtó* is rendszeresen foglalkozott.

A viszonylag kis központi támogatás igen nagy összegű, több forrásból táplálkozó anyagi alapokat mozgósított: Ha a mozgalomba jelentkező valamennyi intézményt számítjuk, *150 millió forintot*, de ha csupán a támogatásban részesülő 100 építkezést vesszük, akkor is 83,5 milliót „hozott” a 12 milliós központi alap. (Ezeknek az összegeknek a nagyságára jellemző, hogy 1968-ban a művelődési otthonok és a közművelődési könyvtárak teljes beruházási keretösszege 130 millió Ft volt.) A szép példák közül is ki kell emelni *Hajdú-Bihar megyéét*, ahol intézményenként átlagosan két milliót, továbbá Heves, Veszprém és Bács-Kiskun megyéét, ahol 1 milliónál többet szántak egy-egy intézmény építkezési költségeire.

Az akció sikere azt bizonyítja, hogy a *központi vagy megyei közművelődési alap* létesítése olyan helyi erőforrásokat tárhat fel, amelyek egyébként ilyen fontos népművelési célra nem volnának hasznosíthatók.

— Hány intézmény jelentkezett a mozgalomba, és hánynak a nevezését fogadta el az Országos Népművelési Tanács?

— A megyei népművelési tanácsok összesen 261 jelentkezési javaslatot küldtek be az Országos Népművelési Tanácsnak, amely úgy döntött, hogy az alábbi 100 községet támogatja berendezéssel, felszereléssel:

Baranya megye: Kátoly, Somogyapáti, Újmohács, Magyarbóly, Szentlőrinc; *Bács-Kiskun megye:* Gátér, Tataháza, Bácsborsód, Tiszaújfalu, Kaskantyú; *Békés megye:* Újkígyós, Sarkadkeresztúr, Kevermes, Bélmegyer; *Borsod-Abaúj-Zemplén megye:*

Tiszatardos, Hernádvécse, Felsőnyárad, Tiszadorogma, Bódvalenke, Parasznya, Négyes; *Csongrád* megye: Eperjes, Sövényháza; *Fejér* megye: Bakonycsernye, Baracs, Vértes-acsá, Sukoró, Kálóz, Felcsút, Gyuró; *Győr-Sopron* megye: Györság, Dunakiliti-Feketeerdő, Rábacsanak, Nagylózs; *Hajdú-Bihar* megye: Egyek, Kaba, Esztár, Kismarja, Újszentmargita, Berekböszörmény, Körösszakál, Hencida; *Heves* megye: Heréd, Mátradercske, Nagyfüged, Rózsaszentmárton; *Komárom* megye: Nyergesújfalú, Máriahalom, Szák; *Nógrád* megye: Magyargéc, Litke, Romhány, Erdőtarcsa; *Pest* megye: Pomáz, Sóskút, Diósd, Erdőkertes, Pilisborosjenő, Tésa; *Somogy* megye: Csokonyavisonta, Bodrog, Csurgónagymarton, Somogyszentpál, Vizvár, Rinyaújnép; *Szabolcs-Szatmár* megye: Csegöld, Garbolc, Jánkmajtis, Szamossályi, Tisztaberek, Nyircsahely, Nyirparasznya; *Szolnok* megye: Tiszabó, Szajol, Fegyvernek-Szapárfalu, Tiszafüred-Kócs; *Tolna* megye: Némekér, Harc, Döbrököz, Varsád; *Vas* megye: Kám, Rádóckölked, Magyar-szombatfa, Söpte, Pornóapáti, Csipkerek, Körmend (Horvátnádalja), Répceszentgyörgy; *Veszprém* megye: Csabrendek, Dudar, Nyárad, Sümegecsei, Monostorapáti, Karmacs; *Zala* megye: Zalaapáti, Alsónemesapáti, Hahót, Csonkahegyhát, Pacsa, Zalaszentiván.

— Miért kellett a támogatott építkezések számát 100-ra korlátozni és mik voltak a kiválasztás szempontjai?

— Ha az Országos Népművelési Tanács valamennyi jelentkező támogatása mellett döntött volna, a rendelkezésre álló központi alapból egy-egy intézményre csak kb. 45 000 Ft jutott volna, viszont a száznak átlagosan 120 000 Ft-ot adhat. Körülbelül ez az összeg teszi lehetővé az alkalmas berendezés és a szükséges könyvvállomány beszerzését, akár a korszerű népművelési munkára vonatkozó követelményekre, akár a klubkönyvtári minimumra utalunk. Az Országos Népművelési Tanács valóban hathatós támogatást akart az intézményeknek adni, ezért döntött az eredeti felhívásban szereplő szám mellett. A központi támogatásban részesítendő 100 létesítménynek azt a szerepet szántuk, hogy *hosszú időre méltó módon fémjelezzék a magyaránnyú társadalmi összefogást, másrészt maradandó emlékei legyenek a felszabadulás negyedszázados jubileumának.*

Az Országos Népművelési Tanács a kiválasztás egyik fő szempontjának a létesítmény korszerűségét tekintette: elsősorban a korszerű népművelési-könyvtári munka követelményeinek leginkább megfelelő, *újonnan* létesülő intézményekre esett választása, de rajtuk kívül több olyan községnek is támogatást ad, amely már meglévő könyvtárának korszerűsítését vagy korábban más rendeltetésű épületnek könyvtári célra történő átalakítását vette tervbe. A 100 kiválasztott intézmény közül új létesítmény 60, meglévő épület korszerűsítéséből 21, más célú épület átalakításából pedig 19 objektum jön létre.

Az is fontos kiválasztási szempont volt, hogy „fehér foltot” számoljon fel az intézmény, tehát olyan helyen létesüljön, ahol eddig semmiféle alkalmas művelődési épület nem volt. A kiválasztott falvak kb. egyharmada 1000 lakos alatti, kifejezetten kis település, egyharmaduk pedig 1000—2000 lakosú. A 100 intézmény az ország lakosságának 2⁰/₀-át, összesen kb. 200 000 embert juttat jobb művelődési-kulturálódási, olvasási lehetőségekhez. — Voltak olyan jelentkezők is, amelyekre azért kellett visszautasítani, mert nem feleltek meg a pályázati feltételeknek: vagy már 1968-ban elkezdték az építkezést, vagy csak 1971 második felében fejeznék be. Egyes helyeken bizonytalan volt még az építkezés anyagi alapja is. Másutt a tervezett létesítmény nem felelt meg a működési feltételeknek. Például akadt olyan község, amely a könyvtár eddigi alapterületét négyszeresére kívánta növelni, de a könyvtár így is csak 24 m²-es lett volna. Nyilvánvaló, hogy az ilyesfajta intézmény nem alkalmas a rendeltetészerű működésre, és nem reprezentálhatja az akció célját, nem lehet az évforduló méltó és maradandó emléke. — Több esetben az volt a visszautasítás oka, hogy a község lélekszámahoz viszonyítva nagyon kis anyagi erőt szándékoztak az építkezésre fordítani.

— Milyen erőket hozott még mozgásba a Száz falu — száz könyvtár felhívás?

— A mozgalom hatására helyenként további alkotó elhatározások születtek. Például Hajdú és Pest megye népművelési tanácsa *saját alapot* létesített, hogy berendezéssel támogassa azokat az intézményeket, amelyek az országos akcióból kimaradtak, de egyébként megérdemlik a segítséget. Hajdú megyében a *földművelésügyi miniszter* akciót indítottak az új intézmények felszerelési tárgyakkal való ellátására is.

A központilag nem támogatott, de a jubileumi évben elkészülő, saját erőből épített intézmények is megkaphatják a „Felszabadulási emlékkönyvtár” címet, emléklapok és oklevelet, ha megfelelnek a korszerűségi alapkövetelményeknek, és ha a megyei népművelési tanácsok javasolják az engedélyezést az Országos Népművelési Tanács titkárságának.

— A mozgalommal kapcsolatban milyen feladatok várnak a könyvtárakra a következő hónapokban?

— Mivel az intézmények a beszerzésről maguk gondoskodnak, kérjük a megyei és a járási könyvtárakat: adjanak a községeknek támogatást ahhoz, hogy mind az intézmények berendezése, mind pedig könyvállományuk beszerzése szakszerűen történjék. Ezek az intézmények minden bizonnyal megvalósulnak, és így hathatósan segíthetik majd az *Olvasó népert* mozgalomnak a könyvet szerető, rendszeresen művelődő-olvasó emberek táborának szélesítésére irányuló célkitűzését.

Gerő Gyula

Felszabadulási olvasóterem az Országgyűlési Könyvtárban

Az ORSZÁGGYŰLÉSI KÖNYVTÁR a 25 éves jubileum alkalmából külön olvasótermet nyitott az ún. Felszabadulás-gyűjtemény számára. A könyvtár már több esetben (pl. az októberi forradalom 50. évfordulója idején is) eltért a hagyományos kiállítás-formától (mivel a kiállított anyag csak szemlélhető, de nem használható), és tárlók helyett inkább szabadpolcra rakta a korabeli könyvekből, folyóiratokból és napilapokból összeállított gyűjteményt, valamint azokat az újabban megjelent könyveket, melyek a témával foglalkoznak. Ezzel megkönnyítette az ünnepi előadók kutatómunkáját. A bevált formát alkalmazta az idén is — mint Vértés György a könyvtár igazgatója a speciális olvasóterem megnyitásakor mondta: az Országgyűlési Könyvtár eljárását az a különleges helyzet teszi lehetővé, melyet az országban talán egyedül ez a könyvtár élvez, mivel nincs férőhely gondja. A következő évben ezt a termet az egyetemes történelem szakolvasójává változtatják, melyhez külön raktárrész csatlakozik.

A MUNKÁSOK ÉS AZ OLVASÁS

A magyar olvasáskutatás értékes teljesítménye

Végigtekintve a magyar művelődés-szociológiai kutatásokon, *Rudas János* a Társadalmi Szemle 1969. novemberi számában közölt, Tudomány és kultúraterjesztés c. cikkében megállapítja, hogy noha e területen viszonylag kevesen tevékenykednek, *a vizsgálatok a nemzetközi élményekben is megállják helyüket. Kamarás István* „A munkások és az olvasás” című kötetének megjelenése megerősíti e kijelentést: a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igénykutató csoportjának e munkája *a magyar olvasáskutatás újabb értékes teljesítménye.*

Tartalmáról a „Könyvtáros” már beszámolt, ezért most arról ejtenék néhány szót, miért kell, miért érdemes ezt a művet a könyvtárosoknak és minden, a könyv olvasását iránt érdeklődő embernek kézbevenni, tanulmányozni? Röviden azért, mert napjaink magyar munkásosztályának olvasási szokásairól és általában a könyv olvasásáról meg-alapozott, szakszerűen feltárt ismereteket tartalmaz, logikusan felépített szerkezetben.

A könyvtárosok jól tudják, hogy egyetlen irodalmi értékű regény mélyebb értelmi-érzelmi értékekkel gazdagítja olvasóját, mint 20 közepes vagy gyenge serény végigolvasása. A tudományban sincs másképp. A társadalmi-kulturális valóságról szóló ismereteinket se merítsük másból, „csak tiszta forrásból”! Ez a jól végiggondolt tervet megvalósító, alaposan előkészített és minden részletében szakszerűen kidolgozott kutatás, melyet ráadásul közhírhelyű és vonzó stílusban tárnak elénk, az olvasás körüli minden lényeges kérdésben sokoldalú és megbízható információt nyújt érdeklődő olvasójának. És szinte kézenfogva vezeti el addig a pontig, ahol az olvasottak tovább-gondolása, a nyomukban született saját gondolatok átvezetnek az új ismeretek *gyakorlatban való alkalmazásának* területére.

A tudományos őszinteség és nyíltság teszi e tanulmányt különösen alkalmassá arra, hogy olvasóit bevonja az „együttgondolkodás” folyamatába. Egyik fontos erényé-nek éppen azt tartom, hogy nem titkolja a vizsgálat módszertani buktatóit, érzékelteti állításainak érvényességi korlátait.

A mű nagyobbik fele a könyv olvasás indítékait, az igényeket, az ízlést, a könyvek kiváltotta élményeket és hatásokat elemzi. Nem erényként, csak megnyugtatóan emlí-tem, hogy a tanulmány e meglehetősen képlékeny témakörben is teljes objektivitásra törekedve, előítélet mentesen állítja elénk a tényeket és a tényeken alapuló követke-zetéseit, és sosem igyekszik magyarázkodással, erőltetett gondolatmenetekkel szépíteni a valóságon.

Az önmagának feladott lecke persze igen nehéz: az olvasási magatartást befolyá-soló lelki folyamatokra kíván visszakövetkeztetni egy kérdőíves eljárás során nyert választómeleg elemzéséből. A magyar olvasás-kutatásnak azonban vállalnia kell a beha-tólast e terepre, még akkor is, ha nem vonulthatatja fel egy-egy vizsgálat keretében a modern szociológiai és pszichológiai kutatás minden eszközét. Hiszen éppen itt dől el, hogy a társadalmi-gazdasági hatások keretein belül mi okozza az egyéni magatar-tások nagyfokú különbözőségét. E szféra mélységesen befolyásolja az olvasást vagy nem olvasást, a gyakran vagy ritkán olvasást, a könyvvásárlás mértékét, a műfaj, a szerző, a mű megválasztását. Jórészt itt kereshetjük a választ arra, hogy *a könyv miként formálja az embert*, mint irodalmi élmények befogadóját és mint környezetére kulturális befolyást gyakorló egyéniséget. De akár tovább is léphetnénk. E szférában válik a mű kulturális élménnyé, itt alakítja az olvasó jellemét, hajlamait, köz- és magánéletbeli magatartását.

A tanulmány persze ilyen messze nem követheti a könyvek hatását, feladata, hogy *a kulturális alapkérdésekkel* birkózzék. Ilyenekkel: miért olvas az olvasó (ezúttal a munkásolvasó), mi a szépirodalmi művek hatása, milyen ízlésszinten olvas a magyar munkás stb. E kérdések azonosak a könyvtárosok mindennapjait végigkísérő kérdések-vel. És ahogy egy neveléstudományi tanulmány segíti a pedagógust, úgy segíti a könyv-tárost e munka azáltal, hogy *rávilágít a különböző olvasótípusok jellegzetes motívu-maira*, magatartásuk indítékaira. Hiszen bizonyos értelemben a könyvtáros is pedagó-gus, felnöttek és fiatalok iskolán kívüli nevelője, aki ajánlásaival, magyarázataival, megjegyzéseivel, egy-egy gesztusával segíti (vagy nem segíti; esetleg anélkül, hogy tudná, hátráltatja) olvasóit, hogy az igény és ízlés létrafokain feljebb lépjenek.

A jó könyvtáros minden olvasójára gondot fordít, egyforma mértékkel mégsem mérhet. A felnőtt olvasók közül a munkások és parasztok szorultak rá leginkább tanácsára, támogatására, befolyására, és e fáradozást ők fizetik vissza leggazdagabban az olvasás, a jó könyvek megkedvelésével, ízlésük pallérozódásával, ismereteik tágulá-sával. A városi közművelődési könyvtárak, a szakszervezeti könyvtárak e két rétegből

elsősorban a munkásokkal találkozunk, de ma már sok falusi könyvtárban is számottevő a munkások aránya. Eppen ezért különösen szerencsés, hogy a KMK igénykutató csoportja *első nagyszabású felmérését* éppen a munkások körében szervezte meg.

A vizsgálat megállapításai szigorúan véve kizárólag a munkásokra vonatkoznak, egyes adatai az egész magyar munkásosztályra, más megállapításai az olvasó munkásokra. Tanulságai mégis tágabb körben érvényesek. Számos vizsgálat mutatta be, milyen nagyok a különbségek a különböző foglalkozási rétegek olvasási gyakorisága, könyvvásárlási intenzitása, ízlésvilága közt; de e vizsgálatok még valamit kimutattak: azt, hogy a *könyvolvasó* munkás és könyvolvasó alkalmazott és értelmiségi illetve *paraszt* között már kisebb a különbség és az egyes rétegekbe tartozó könyvtári tagok között még kisebb. Ezért mondhatjuk, hogy a munkásolvasók vizsgálata által feltárt tanulságok többé-kevésbé *más olvasórétegekre is érvényesek.*

M á n d i P é t e r

Induljon meg a felmérés tapasztalatainak elemzése

Kevesebben várták nagyobb izgalommal a munkásság körében folytatott olvasás-szociológiai vizsgálat eredményét és annak publikálását, mint a szakszervezeti könyvtárosok, hiszen közülük nagyon sokan részesei, közreműködői voltak a felmérési munkálatoknak. De még inkább fokozta a várakozást az a tény, hogy társadalmunk vezető osztályának olvasási kultúrájáról ilyen nagyszabású és tudományos rendszerezettségű vizsgálat még nem volt.

Eppen ez vezérelte a *Szakszervezetek Országos Tanácsát*, amikor két esztendeje *kezdéményezte*, erkölcsileg és anyagilag támogatta a vizsgálatot, s annak megvalósítására a legilletékesebbet: a KMK akkor alakult igénykutató csoportját kérte fel.

A kezdeményezés nagyon időszerű volt, s régi mulasztást pótol. Mi jellemezte eddig általában a fizikai munkások olvasási helyzetével foglalkozó írásokat? Többségük szándékuk szerint is publicisztikai hangvételű riport vagy esettanulmány volt. Ezek között is két vélet uralkodott. Az újságíró vagy a cikkíró vérmérséklete szerint (vagy naivitása szerint) hol ujjongó hadijelentésben tette közhírré, hogy egyáltalán könyvolvasó munkásokkal találkozott, vagy éppen dramatizált túllicitálásokban kiáltotta világgá a munkások művelődésbeli elmaradottságát. Külön típust képviseltek a különböző könyvtári felmérések, amelyek között számos figyelemreméltó akad.

A legjobb elemzéseknek és cikkeknek is közös vonásuk azonban, hogy vizsgálatukat csak a már olvasókra, a könyvtári tagokra terjesztették ki. A munkások általános olvasási szintjéről tehát még megközelítően jellemző és hiteles képet sem adhattak. Ráadásul igen sok publikáció jellemzője, hogy olyan kis mintavételre támaszkodik, hogy az általánosítás igénye nem is támasztható velük szemben.

Az elmondottak jelzik, hogy milyen vizsgálat igénye lebegett a SZOT illetékesei előtt. Olyan elemzést kívántak, amely a munkásság rétegeződését, műveltségbeli, kor és nembeli különbözőségeit, az iparági szerkezetet is figyelembe veszi, és így hitelesen tükrözi az adott időszak műveltségi állapotát. A színvonal mércéje az a feldolgozási forma volt, amelyet eddig *Ughy Jenő* Ezer falusi lakos és a könyv című tanulmánya képviselt a könyvtári szakirodalomban. A jelen pontos helyzetképe volt a cél, s egyben olyan dokumentum létrehozása, amelynek adatai viszonyítási alapul szolgálhatnak a későbbi évtizedekben is, a későbbi fejlődés mérésére. Hogy ez milyen fontos, azt talán jól igazolja, hogy milyen sokszor utalunk például *Drescher Pálnak* a harmincas években végzett, s a kor olvasói színvonalát — szemléleti hibáival együtt — mégis csak legátfogóbban bemutató tanulmányára. S ami még ide kívánczok: senki sem várt öncélú kutatgatást, hanem olyan diagnózist, amely terápiát is képes sugallni az olvasási kultúra emelésén fáradozók számára.

Mennyiben felel meg a közreadott tanulmány a várakozásnak? Csak azt mondhatom: a SZOT kulturális osztálya és én is ilyennek képzeltem, és sokkal inkább magaménak érzem, mintsem hogy tárgyilagos kritikus lehetnék. Az eredmény elismerése fejeződött ki abban, hogy a SZOT kitüntette, illetve megjutalmazta *Gerő Zsoltnét* és *Kamarás Istvánt*, a munka igényes elvégzőit. Velük együtt várjuk a szakkritika és a könyvtárosok véleményét, észrevételeit.

Inkább talán arról ejtenék néhány szót, hogy milyen gondolatokat, a vizsgálat által is ösztönzött *terveket indított meg* a tanulmány a szakszervezeti irányító munkában?

A fő tapasztalatok ismertetésére, a következtetések keresésére már több fórumon, többek között a központi könyvtárvezetők értekezletén is sor került.

Az olvasási kultúra összefüggéseinek feltárása máris döntések előkészítését segítette elő, vagy siettetett ilyeneket a megvalósulás felé. Így például a sajtóolvasás és

a könyvolvasás összefüggésének elemzése is nyomós érv volt a Népszava kulturális mellékletének: a *Szép Szó*-nak megindításához. Megerősítette meggyőződésünket, mely szerint a szakszervezeti és a közös fenntartású önálló hírlapolvasó termek szükségességek, és a vizsgálódásnak nagy szerepe lesz abban, hogyha — a későbbi döntéstől függően — a IV. ötéves terv központi kulturális céltámogatásából további fejlesztésükre, új hírlapolvasók létesítésére sor kerül.

Az iskolai végzettség és az olvasói színvonal összefüggéseinek meggyőző igazolása nyomós érveket ad a szakszervezetek erőfeszítéseinek, amelyek a felnőttek iskolarendszerű oktatásának fejlesztését — s elsősorban a dolgozók általános iskoláit — munkálják. E tárgy körben a SZOT és a Művelődésügyi Minisztérium további intézkedéseket készít elő.

Az olvasási kultúra emelése vezérli a szakszervezeteket akkor is, amikor a korábbiaknál sokkal intézményesebben s mind eredményesebben segítik az üzemi könyvtárterjesztés munkáját.

A vizsgálat következtetései *hosszú időre megszabják a szakszervezeti irányítószervek feladatát a könyvtárfejlesztésben*, a könyvtárosok tennivalóit az új olvasórétegek bevonásában, az irodalmi ízlésnevelésben, a könyvtári propaganda javításában. Ehhez nélkülözhetetlen, hogy az irányító hálózati központokban is *meginduljon a felmérés tapasztalatainak elemzése* és a helyi tennivalók kialakítása.

Befejezésül mindenképpen idekívánkózik az a megállapítás, hogy a fizikai dolgozók olvasási kultúrájának javítása még a szakszervezeti intézményekben és a szakszervezeti nevelőmunka egészében sem oldható meg eredményesen halaszthatatlan állami segítség és állami intézkedések nélkül. Gondolok itt az ipari szakmunkástanulói intézetek és szakközépiskolák irodalom oktatásának javítására, a könyvtárak központi propagandaanyaggal való ellátására, a főhivatású könyvtárosok továbbképzésének egyéges megoldására, a tömegkommunikációs eszközök könyvpropagandájának javítására.

G ö n c z i I m r e

Összehangolt művelődési stratégiát!

Nagyon szeretném, ha Kamarás István tanulmánya, amely a vizsgálat eredményeit összegezi és közkinccsé teszi, áttörné a szűkebb szakmai közvélemény határait — ilyenre máris vannak jelek — és számos, a művelődésügy és az ipar különféle területein dolgozó szakember és vezető érdeklődését keltené fel nem is annyira önmaga, mint inkább az általa vizsgált és felkarolt kérdéskör iránt. Erre tárgyának kiemelkedő fontossága, lényegében reprezentatívnak tekinthető mintavétele, gondos, sokmetszetű és korszerű — nem egyszer kiugróan szellemes és szemléletes — feldolgozása teszi érdemessé. (Itt kell megemlíteni a vállalkozás matematikai szakértőjének, Sárdy Péternek a nevét, aki a metodika kidolgozásában működött közre.)

A tanulmány szervesen csatlakozik azokhoz a feltárásokhoz, amelyek valóságmegmutató értékeikkel — a tényleges eredményeket bizonyítva-elismerve, azokat határozottan felmutatva — elsősorban a hiányosságokra, a feladatokra hívják fel a figyelmet. De hát ez a rendeltetésük.

Mindez okozhat bennünk kisebb-nagyobb megrázkódtatásokat, illúzióvesztést, sőt némely ponton jogos korrekció-igényeket is fel tudunk vetni vele szemben, a fontos azonban mégis az, tudunk-e *lépéseket tenni a helyzet fokozatos javítására*.

S ez — bizonyítja a felmérés — *korántsem könyvtári, olvasószervezési belügy*. Nem is csak — az egyébként legfontosabbnak bizonyuló — iskola, nem is csak a könyv- és újság- és folyóiratkiadás, a tömegközlés, a népművelés külön-külön ügye. Ha azt akarjuk — és akarjuk —, hogy a szellem napvilága valóban minden munkásház ablakán beragyogjon, feltétlenül szigorúbb, fegyelmezettebb *művelődési stratégiára* van szükség. Olyanra, amelyben az említett, ma még meglehetősen elszigetelten, egymásról nem tudva munkálkodó szektorok elvszerűen működjenek együtt, úgy, hogy egymás munkájára szervezeten építenek.

Persze az ilyen művelődési stratégia megvalósítása lényeges fejlesztést, nem utolsósorban könyvtári fejlesztést feltételez. *A munkásság mozgáskörzeteiben lát-hatóvá, szem elől nem téveszthetőkké kell tenni a könyvtárakat*. Ne lehessen — mint ez a felmérés tanulsága szerint most még gyakran előfordul — nem tudni a könyvtárról, a könyvtárakról. S ne lehessen elkerülni őket. Mindez elhelyezés, állomány, nyitvatartási idő és személyzet kérdése. S ha a — lényegében mindegy, hogy szakszervezeti vagy tanácsai — könyvtári ellátás feljut *arra a szintre, amelyet a munkásság megérdemel*, bizonyára az sem fordul elő, hogy a könyvtároshivatás a pályák fontossági rangsorában az utolsóelőtti helyre kerül.

S ha már a könyvtárosokról van szó, beszéljünk arról is, hogy a legutóbbi időben egyre többször felmerül a könyvtárosok továbbképzésének megalapozatlansága, megoldatlansága. Ideje lenne szakmai ismereteiket felfrissíteni, különösen az általuk ellátandó társadalomról kellene pontosabb információkkal kiegészíteni tudásukat. Nos, *Kamarás István* munkája a *továbbképzés szempontjából* is komoly segítség. Egyaránt az lényeges ismereteket közlő dokumentumként és a társadalmi közeg megközelítésének módjához közelebb vivő útmutatóként.

Külön örülök annak, hogy ezt az érett olvasásvizsgálatot fiatal szakembereknek köszönhetjük, hogy az olvasó munkásról éppen az ő fáradozásai nyomán szerezünk megbízhatóbb képet, hiszen lényegében már az ő nemzedékük lesz az, amely a művelődés egyenlő lehetőségét tömegesen változtatja át a munkásság magas szintű művelődési gyakorlatává.

Futala Tibor

Munkámban útjelző

Örülök, hogy az elsők között olvashattam *Kamarás István* könyvét, a „Munkások és az olvasás” címmel kiadott összefoglalást. Nem könnyű erről a gondolatgazdag könyvről véleményt formálni. Utána kell számolni adatainak, újra elolvasni a könyvet, megvitatni, az eddigi tapasztalatok tükrében vizsgálni megállapításait, és legfőképpen azonnal alkalmazni a belőle rögtön megvalósítható tanulságokat.

Számunkra is — akik a szakszervezeti könyvtárakban dolgozunk és a munkásolvasókkal közvetlen kapcsolatban állunk — sok az érdekesen újszerű vizsgálati megállapítás. Úgy látszik, több eddigi tapasztalatot, felmérési eredményt kell módosítanunk, hiszen ez a mostani a legmodernebb eszközökkel és szemlélettel készített munka szakértő következtetésekkel.

Mindegyik fejezet külön-külön is *izgalmas*, és egyben szorosan kapcsolódik a többihez. Egyetlen olyan fejezete van, amellyel olvasás közben vitakoztam: a *III. Könyv, könyvtár, olvasás* című. Ez eddigi elképzeléseinkkel szemben azt állítja, hogy a könyvbeszerzés forrása nem feltétlenül a könyvtár. A könyvtárnak azonban nem az egyéb könyvforrások vetélytársaként kell fellépnie, hanem saját eszköztárát, lehetőségeit kell bővítenie. Továbbra is vitatom azt a megállapítást, mely szerint: „a munkások többsége eljutott már arra a fokra, hogy könyvet vásároljon...”

A legtöbb gondolatot nekem — és talán más gyakorló könyvtárosoknak is — a IV—VII. fejezet adta. Ebben a szakaszban látom megvalósulva az egész elemzés értelmét. Sok éve, hogy állandó témája a könyvtári „tartalmi” munkának az olvasók esztétikai nevelése, jó irodalom befogadására való képesség fejlesztése. Itt szintén találkozunk azzal a régi problémával, hogy az olvasó érdeklődése, amely műveltségétől, foglalkozásától és lakhelyétől is függ, mennyire nincsen összhangban kívánságainkkal. Példa erre a mű *Tíz regény rangsorolása értékük szerint* című fejezete. Alacsony ízlésszint természetesen a könyvtárosok körében is előfordul. Mindennek igencsak sokféle oka van, de egyet azért megemlítek, ami egyaránt hat az olvasókra és a könyvtárosok egy részére. Az esztétikai színvonal lejjebb szállásáról van szó, arról, hogy az olvasók tetemes része inkább a bestsellert teszi meg olvasmányainak mércéjévé is. Mivel a tanulmány érdekes megállapítása szerint az olvasóknak csak 26%-a szerli be olvasmányait a könyvtárból, a többit vásárolja és másoktól kapja kölcsön, az általános helyzet még rosszabbnak tekinthető. Igazolja ezt a megállapítást az a „hiánycikk”-lista is, melyben az olvasók felsorolják bestseller kívánságaikat. Egyáltalán nem vagyok meggyőződve arról, hogy az ott bemutatott kívánságlista könyvei hamarosan nem kerülnek-e kiadásra, és nem lesz-e kénytelen a könyvtáros még tovább terjeszteni általuk a már megindult hígulást (pl. Zilahy most kiadott könyve).

Kamarás István munkája még egy fontos kérdésre adott választ. Magam is végeztem több felmérést, vizsgáltam olvasási szokásokat. Több esetben úgy jártam, hogy az összegyűlt adattengerben nem tudtam megfelelően eligazodni, a sok lehetőség-ből nem a legalkalmasabbat választottam ki, így a levont végkövetkeztetés sem ért mindig annyit, mint amennyi lehetőség a munkában volt. Ez a könyv közvetlenül kiolvasható tanulságain kívül módszerével is utat mutat eljövendő vizsgálódásaimhoz.

Mi lesz megénkben a tanulmány sorsa, hogyan kívánjuk felhasználni megállapításait? Mindenekelőtt a főhivatású szakszervezeti könyvtárosok részére szervezendő továbbképzésen fogjuk megvitatni a tanulmány egy-egy fejezetét. Az ilyen stúdium arra készíti munkatársaimat, de engem is, hogy megvizsgáljuk saját munkánkat, azt a területet, ahol dolgozunk, alkalmazzuk a könyv megállapításait a könyvtári nevelőmunkában. Bizonyára a szerző jelenlétében kerül sor egy-egy szakasz megvitatására.

Minden hasonló elemzés összefoglalását szívesen és érdeklődő örömmel vettem kézbe. Ez a mostani különösen érdekes és vonzó, munkámnak kicsit tükre, de útjelzője is. Köszönet érte az inspiráló Szakszervezetek Országos Tanácsának és a munkát megvalósító együttesnek.

Mónus Imre

Ami a gépesítéshez elvezet

Valahányszor szóba kerül a könyvtári munkák és szolgáltatások gépesítése, laikusok és hozzáértők egyaránt felteszik a kérdést: mi indokolja a gépesítést és miért oly sürgős bevezetése. Hazánknál előrehaladottabb országok esetében kész a sablonos válasz: a szakirodalmi áradat teszi szükségessé, a fokozottabb társadalmi igények a könyvtári szolgáltatásokra stb. A nem sablonos válaszokban kimutatnak valami hasznót is: munkaerőmegtakarítást, vagy olyan fontos szolgáltatásra hivatkoznak, amit csak géppel lehet nyújtani.

Nos, ami New Yorkban vagy Moszkvában sok, az Budapesten is az. A magyar könyvtáraknak ugyanazt a világirodalmat kell áttekinteniök, mint a világ bármelyik más könyvtárának. Akkor is, ha gyűjteményeink kisebbek. E tekintetben nincs különbség kis és nagy ország között.

De elmaradt ország van illetve lehet. A magyarországi gépesítési törekvések fő oka is abban van, hogy partnerei akarunk maradni a tudományos, a szellemi életben a többi országnak, és ennek alapfeltétele a tájékozottság. S hogy partnerek maradhassunk, be kell kapcsolódnunk a nemzetközi tudományos élet vérkeringésébe azonos módszerekkel, azonos sebességgel kell részt vennünk az egyetemes tájékoztatási rendszerek munkájában. *Aki nem képes felzárkózni, az saját magát rekeszti ki a nemzetközi tudományos életből.* Ha például valamelyik szaktudományban egy új, nélkülözhetetlen tájékoztatási szolgáltatást gépi közegen hoznak forgalomba, Magyarországon csak akkor tudjuk azt hasznosítani, ha gépünk és programunk van hozzá. Hazai kutatásainkról pedig csak ugyanilyen gépi közegen tudunk tájékoztatást nyújtani a világnak.

A könyvtárgépesítés tehát kényszer: akár tetszik, akár nem, meg kell valósítani, ha nem akarunk megrekedni a nemrég még elmaradottnak számító országok szintjén. (Ezek viszont nagyon erős iramban fejlődnek.) A kérdés tehát nem az, hogy gépesítünk-e vagy sem, illetve, hogy megéri-e vagy sem a gépesítés, hanem az, *miként csináljuk, hogy jó legyen.*

Hogy gépesítés nélkül nem lehet korszerű kapcsolatot teremteni a világ szellemi életével, nem az egyetlen érv, amit fel lehet hozni a gépesítés mellett. Bizonyára Magyarországon is szívesen veszik a könyvtárhasználók, ha a könyvtárosok az eddigieknél igényesebb, gyorsabb, jobb minőségű szolgáltatásokat nyújtanak nekik. Sőt, mi több, elvárják ezeket.

Tehát mit gépesítsünk, hol és hogyan? Közelebbről: melyik szakterületen, mely szolgáltatásfajtaikat és munkákat, milyen dokumentumtípusokat stb. a legcélszerűbb gépi úton rögzíteni illetve feltárni.

Mielőtt ezekre a kérdésekre megkísérelnénk válaszolni, tisztáznunk kell egy szemléleti kérdést: *nem a gépesítést igénylik a könyvtárt használók, hanem azokat a szolgáltatásokat, amelyeket csak gépek segítségével lehet produkálni.* A gép tehát eszköz, javításra, korszerűsítésre maga a könyvtári munka szorul, és ennek egyik segítségével a gép. Két túlzó hibától kell óvakodnunk ugyanis.

Az egyik a technikai lehetőségek bővölete. A könyvtáros megszedül a technikától, s esetleg *öncélű technizálásba* kezd, nem törődve azzal, hogy az ily módon nyert produktum ugyanaz, mint amelyet a gépesítés előtt állított elő, vagy még silányabb is. Láttunk például lyukszalagos író-automatával készített kötetkatalógust, amely ugyanolyan volt, mintha kézi erővel készült volna, csak drágábbra sikerült. Emberi munkát sem takarított meg, sőt több volt a munkaráfordítás. A lyukszalagos írógépek ugyanis nem tudnak rendezni, ezt a munkát a szalagkártyákkal ugyanúgy kézzel kellett elvégezni, mint eddig a cédulákkal. Tehát az összes munkát, amit eddig a kötetkatalógus készítésénél végeztek, ugyanúgy el kellett végezni továbbra is, a gépesítés csak abban jelentkezett, hogy mindezt megtették még egy-két munkafázissal, azzal, hogy a leírásokat szalagkártyára írták és onnan iratták ki. A költségek pedig tetemesen megnöttek. Ennek — hacsak tanulni nem akarnak a gépen — nincs értelme.

A másik hiba a „túlsó-oldal”, a *szellemi konzervativizmus*. Képviselői a gépben olyan eszközt látnak, amelynek a manuális technika során kialakult munkarendhez, szokásokhoz kell igazodnia. Nem gondolják végig a lehetőségeket, holott a gép gyakran többet tud, mint amire használják. Pedig a gépet a legkedvezőbb hatásfokkal kell kihasználni, s ennek érdekében nem szabad visszariadni a könyvtári szervezet átalakításától sem. Ez a változás többszörös haszonnal jár: egyrészt a munkarend ésszerűbbé, logikusabbá válik, s ennek következtében tisztulnak a munkafázisok, világosabbá válnak a funkciók, sőt a könyvtárak „kénytelenek” egymás között is ugyanilyen át-

gondolt szervezetet létrehozni. A gépesítés másik nagy előnye, hogy *a munka az eddigieknél pontosabbá válik*. A pontokkal és vesszőkkel bibelődő könyvtári revizor nagyvonalú ellenőrnek bizonyul a géphez képest. A gép csak a nagyon következetesen és nagyon pontosan előkészített munkát fogadja el. Ellenkező esetben konokul hibát jelez, megáll és „nem hajlandó” tovább működni. Végül a gépesítés segítségével hatékonyabb irodalomfeltáró eljárások bevezetésére is lehetőség nyílik. Ez az a haszon, amit a felhasználó a legjobban érez.

Mit gépesítsünk?

A kérdésre a hazai kívánalmak vizsgálatából kell a választ megadni.

Nézzük meg, mit lehet megtudni egy dokumentumról, amely bekerül a könyvtárba, és hol található a rá vonatkozó információk. Ha könyv, négy-öt helyen nyomára juthatunk a katalógusokban, ha nem könyv, akkor ennyi helyen sem. Ha egy szakkönyv esetleg 40—50 témát érint, ezekről fogalmunk sincs, mert feltárásukra már nem alkalmasak a nyilvántartásaink. Cikkekről, tanulmányokról pedig még katalógusunk is alig van. Persze utána lehet nézni az irodalomnak a segédkönyvekben is: bibliográfiákban, referáló lapokban, egyebütt. S ha elvégeztük az irodalomkutatást a segédeszközök alapján, még azt is meg kell állapítanunk, hogy megvan-e a keresett dokumentum és hol. De a segédeszközök éppen annyira elégtelenek lehetnek a kívánt dokumentumok visszakeresésére, mint katalógusaink.

Itt van az első probléma: nem megfelelő az irodalom feltárása. Pedig a könyvtárak rengeteg energiát áldoznak erre a munkára. De ez az energia hatástalan, mert zömében *párhuzamos munkát* végeznek. Nemcsak arról van szó, hogy például egy-egy dokumentum címléírását több könyvtár is elkészíti, hanem arról, hogy egyazon könyvtárban is többször leírják. Pedig el kellene érni, hogy a munka ésszerű szervezésével csökkenjen a többszöröződés, de legyen tudomásunk minden dokumentumról.

Nemcsak országon belül, hanem nemzetközileg is fennáll a felesleges többszörös feldolgozás. Elérendő tehát az az állapot, hogy egy-egy szakterület jó tájékoztató kiadványát használjuk fel irodalomkeresésre, s ne akarjunk magunk elkészíteni ugyanilyent. Csak akkor készítsünk, ha ilyen tájékoztató nincsen. Szóval a cél az legyen, hogy a nemzetközi és a hazai kooperációval ésszerűsített könyvtári rendszer kereteiben kihasználjuk a *munkamegosztás* előnyeit. Az eszközök felhasználását nem helyileg, hanem országosan kell megszervezni. Persze nyilvánvaló, hogyha differenciált eszközrendszer segítségével végezzük az irodalomkeresést, akkor pontos és gyors lelőhelymegállapító nyilvántartások kelljenek, mivel a visszakeresett irodalom hollétét azonnal kell megállapítani.

Ehhez a nagyfokú együttműködéshez, az eszközök felhasználásához szükséges a gépesítés.

Tegyük fel, hogy elértük ezt a szintet. A felhasználó az irodalomkeresés után kéri a dokumentumot. S itt ütközünk a másik problémába. Az esetek nagy részében nem tudjuk a dokumentumot odaadni, vagy korlátozzuk használatát. Egyetlen segítség van: méretazonosan másoló gépek segítségével lehetővé kell tenni, hogy a kért dokumentumot a felhasználó feltétlenül megkapja.

Így alakul ki a gépesítés két fő területe: *az irodalom feltárása és a reprográfia*.

Az eddigiekből nyilvánvaló az is, hogyha a gépesítés ilyen nagyfokú szervezéssel jár együtt, akkor csak egységes elvek alapján lehet hozzáfogni a bevezetéséhez. A megvalósításban *felülről lefelé* lehet haladni: *a központi szolgáltatásokkal kell kezdeni*. Ez a feltétele annak, hogy a könyvtárak csatlakozni tudjanak a rendszerhez. Ha viszont a könyvtárakban kezdődne a gépesítés, akkor a módszereket nem lehetne összeegyeztetni, a produktumok kölcsönösen nem lennének használhatók. Vagyis nem alakulna ki egységes, erős rendszer, hanem egymástól függetlenül, gazdaságtalanul és kis hatékonysággal működő egyedi egységek. Ez pedig minden további fejlődést lehetetlenné tenné.

Horváth Tibor

A KÉPZŐMŰVÉSZETI ALAP Kiadvállalata több éves szünet után ismét megkezdte könyvkiadói munkásságát. Az első kiadványok közül szépségével kitűnik az az illusztráció-gyűjtemény, mely Szász Endrének az Egri csillagokhoz készült képtábláit tartalmazza. E képeket a film rendezője rendelte azzal a céllal, hogy hangulati indítást adjanak a film készítéséhez. Sajnos, a filmen csak egy-kettő valósult meg belőlük. A kötet képei tehát nemcsak azt jelzik, hogy megvalósításukkal milyen lehetett volna a film, hanem segítik a regény átélését, és az esztétikai nevelést is szolgálják.

A hetilapok és folyóiratok olvasottsága egy megyei könyvtárban

A Salgótarjáni Megyei Könyvtárban megvizsgáltuk, milyen az olvasóterem szabadpolcos folyóirattartóiban elhelyezett hetilapok és folyóiratok igénybevétele. S mivel sok éves tapasztalat szerint az olvasótermet használók nagy része éppen a periodikákat olvassa a legszívesebben és leggyakrabban, e vizsgálat arra is alkalmas volt, hogy az olvasóterem látogatóinak érdeklődésére, művelődési igényeire szintén rávilágítson. A vizsgálódáshoz az 1967. és 1968. év első három hónapjának, valamint az 1968. év szeptemberének tizenkét napi adatait vettük alapul. Ennyi idő elég ahhoz, hogy megközelítőleg pontos képet kapjunk a 125 hetilap, illetve folyóirat használhatóságáról, szak szerinti keresettségéről, valamint az olvasók nem és foglalkozás szerinti megoszlásáról.

A folyóirattárlókban elhelyezett állomány-összetétel állandó, s más felmérésekből tudjuk, hogy olvasóközönségük is viszonylag változatlan. A lapok meghatározott forgalma egy kitartó törzsgárda szinte napról napra „megújuló” érdeklődéséből ered, hozzájuk csatlakoznak az időről időre visszatérő, valamint az új olvasók is.

Hetilapokból 25, folyóiratokból 100 különféle példány áll nap mint nap az olvasók rendelkezésére.

HETILAPOK	A kiállított hetilapok		A vizsgált időszakban olvasott hetilapok forgalma				
	száma	%-os részesedése	1967 I. n. év	1968 I. n. év	1968 12 nap	összesen	%-os részesedése
Általános	12	48	2683	2229	191	5103	76,6
Műszaki	4	16	123	56	1	180	
Természettudományos	2	8	—	11	—	11	2,7
Irodalmi	1	4	71	52	4	127	0,2
Művészeti	1	4	} 306	377	28	} 1238	18,6
Sport, szórakozás	5	20		510	17		
Összesen:	25	100	3183	3235	241	6659	100,0

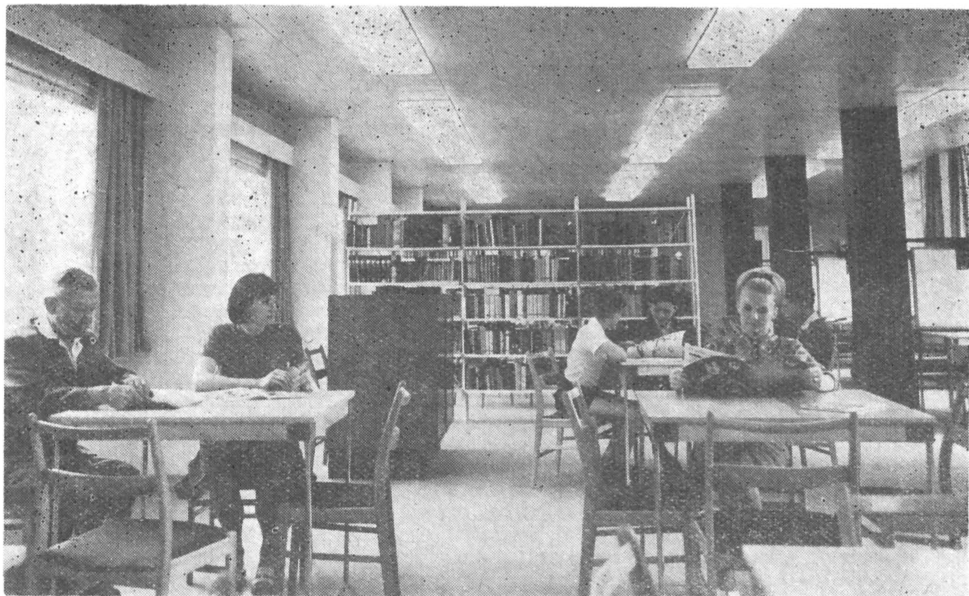
FOLYÓIRATOK	A kiállított folyóiratok		A vizsgált időszakban olvasott folyóiratok forgalma				
	száma	%-os részesedése	1967 I. n. év	1968 I. n. év	1968 12 nap	összesen	%-os részesedése
Társadalomtudomány	25	25	401	409	62	872	19,1
Műszaki	23	23		576	44	1171	25,5
Természettudományos	10	10	180	—	43	—	
Irodalmi	20	20	382	557	48	987	21,4
Művészeti	14	14	} 387	633	76	} 1548	34,0
Sport, szórakozás	8	8		438	14		
Összesen:	100	100	1350	2941	287	4578	100,0

(1967-ben együtt vizsgáltuk a műszaki-természettudományos, valamint a művészet—sport, szórakozás témájú folyóiratokat és hetilapokat, mivel ebben az évben nem volt még külön értékelhető állományunk.)

Az állomány és a forgalom elemzéséből kitűnt, hogy míg a folyóiratokból négy-szeres a kínálat a hetilapokhoz képest, a kereslet a hetilapok javára billen: csaknem másfélszer több hetilapot olvasnak, mint folyóiratot.

Figyelemre méltó, hogy míg a folyóiratok olvasottsága viszonylag egyenletesen oszlik meg a különböző szakok között, a hetilapoknál az általános jellegűek keresettsége dominál (76,1%), s ehhez viszonyítva a többiek olvasottsága — a sport és szórakozás kivételével — szinte elenyésző.

Kik forgatják a hetilapokat, folyóiratokat?

A Salgótarjáni Megyei Könyvtár olvasóterme (MTI Fotó)

Az olvasóterem látogatóinak és a periodikák olvasóinak nagyobb része tanuló (65,7%), közülük naponta átlagosan 24-en keresik fel az olvasótermet és forgatják a lapokat, mégpedig nemcsak az iskolai időnyben, hanem a szünidőben, valamint a tanév első napjaiban is. A többi foglalkozási kategóriába tartozók — így különösen a munkások és az értelmiségiek — aránya igen alacsony: 7,8 illetve 12,2%. Egyéb foglalkozású a látogatók 14,3%-a. (Az olvasóteremnek, de az egész könyvtárnak is rendkívül kevés a paraszt olvasója, évente mindössze 1—2.)

Az olvasóterem munkás látogatóinak alacsony számát magyarázhatjuk a saját folyóirattal, heti- és napilappal való jobb ellátottságukkal, valamint az üzemi könyvtárak, klubok, művelődési otthonok igénybevételével, továbbá azzal, hogy egy részüknél ma még egyáltalán nem vált szokássá a rendszeres olvasás. Az értelmiség még nagyobb arányban van ellátva saját könyvvel, folyóirattal, továbbá ők is használják a munkahelyi könyvtárakat.

Szembetűnő aránytalanság tapasztalható a látogatók nem szerinti megoszlásában. A nők 31,4%-os aránya igen kedvezőtlen. Meglepő, hogy a csoporton belül a munkásnők aránya csaknem eléri az egyéb foglalkozási kategóriába tartozókékat — 40 illetve 46% —, holott a második műszakból eredő időhiány leginkább őket sújtja, nem beszélve a munkahelyi három műszak okozta nehézségekről. Az értelmiségi munkakörben dolgozó nők száma a munkásnők számának felét sem éri el. (Igaz, a foglalkozást tekintve szintén az ő számuk a legkevesebb, s természetesen náluk is fel lehet hozni mentségül a jó otthoni ellátottságot.)

A nemek közötti kedvezőtlen arány a tanulók csoportjában sem egyenlítődik ki, hisz több mint kétszer annyi fiú látogatja az olvasótermet, mint ahány lány. Megfigyeltük, hogy a lányok ritkán jönnek be egyedül az olvasóterembe, s ha jönnek is, irodalmat keresnek tanulmányaikhoz, míg a fiúk szívesen töltik el szabad idejüket egy részét a könyvtárban a különféle képes újságok lapozgatásával. „Törzsvendégeink” között gimnáziumi tanulóktól a nyugdíjasokig szinte kizárólag férfiakat találunk. Mintha a nők szégyelnék, hogy szabad idejüket egy részét, akár igen kicsike részét is, az olvasóteremben való böngészéssel töltsék.

Meg kell jegyeznünk, hogy a könyvtár kölcsönzői között fele-fele arányban vannak a nők és a férfiak, tehát a nők visszahúzódása csak az olvasóterem látogatottságában jelentkezik.

Érdekes, hogy az olvasóterem állományából a képeslapok és azok a folyóiratok a legkeresettebbek, amelyeknek a legtöbb előfizetőjük van, és amelyek az utcai árusításban is a legkelendőbbek. A hetilapok és a folyóiratok használatának sajátosságait a következőkben részletezzük:

A hetilapok használata

Az adatok tanúsága szerint az általános jellegű színes képeslapok vonzzák leginkább az olvasókat, az esetek 79,6%-ában ezeket keresték.

A legkeresettebb hetilap mind a férfiak, mind a nők körében a *Képes Újság*, ezt követi a *Tükör*. A harmadik helyen a *Magyarország* áll az *Ország Világgal* együtt, de a nők és a férfiak ízlése itt már némi eltérést mutat. A Magyarország a férfiaknál keresettségben a harmadik, nőknél a negyedik helyen áll. A nők hetilap olvasmányai között harmadik helyre a *Nők Lapja*, a negyedikre pedig a *Magyarország* és az *Ország Világ* került. Ezek azonban csak árnyalati különbségek, a legolvasottabb hetilapokat a nők és a férfiak csaknem azonos arányban olvassák. A foglalkozási ágak szerinti vizsgálódás már nem mutat ilyen azonosságot. A munkások és a tanulók hetilap olvasmányainak sorrendje kb. megegyezik a fentivel, viszont az értelmiségi olvasók érdeklődési listájának első három helyén fordított a sorrend: leggyakrabban a Magyarországot, majd a *Tükör*-t, végül a *Képes Újságot* olvassák.

A művészettel, sporttal foglalkozó és a szórakoztató jellegű hetilapok forgalma is számottevő: 17,8%. Ebből a két csoportból kiemelkedik a *Ludas Matyi*, a *Film Színház Muzsika*, a *Sportélet*, valamint a *Füles* népszerűsége. Ennek okai mindenki előtt ismertek. Sajnálatos viszont, hogy a műszaki lapokat, valamint az *Élet* és *Irodalom* c. hetilapot kevesen olvassák. A tizenkét napos felmérés idején az *Élet* és *Irodalmat* egyetlen munkás vagy munkásnő, egyetlen mérnök, technikus vagy közgazdász és egyetlen tanár sem vette kezébe. (Igaz, nem hagyhatjuk számitáson kívül azt, hogy az értelmiségiek nagy része megvásárolja a lapot, és ezért nem kéri a könyvtárban.) A nőolvasók adatai szomorú érdektelenségről tanúskodnak. Szinte kizárólag csak az általános szórakoztató műfajú hetilapokat olvassák. Irodalmi és műszaki hetilapot a megfigyelés időszakában csak 55 alkalommal olvastak, ez nem éri el az összes hetilapok forgalmának 0,5%-át.

A folyóiratok használata

Folyóiratokat 4578 alkalommal olvastak a vizsgált időszakban, s ez a szám az összes periodikák forgalmának 40%-át jelenti, ami nagyfokú érdeklődésre enged következtetni. A továbbiakban a tizenkét napos felmérés eredményeit ismertetjük, mert adatai százalékosan kb. megegyeznek a teljes vizsgált időszak átlagával.

A figyelt 100 folyóirat közül 12 nap alatt 29-et egyetlen egyszer sem vettek kézbe. Ezek között volt például a társadalomtudományi folyóiratok közül a *Társadalmi Szemle*, a *Pedagógiai Szemle*, a *Statisztikai Értesítő*, az irodalmi és művészeti közül az *Irodalomtudományi Közlemények*, *Irodalmi Szemle*, *Novij Mir*, *Les Lettres Françaises*, továbbá a *Magyar Építőművészet*; a természettudományos, mezőgazdasági és műszaki folyóiratok közül a *Tudomány és Mezőgazdaság*, *Agrártudományi Közlemények*, *Műszaki Élet*, *Technika*, *Bányászat*, *Híradástechnika*, *Villamosság*, *Elektrotechnika*, az *Újítók Lapja*.

A többi 71 folyóiratot 297 alkalommal olvasták, mindegyiket átlagosan több mint négyszer. A legtöbbet a művészeti jellegű folyóiratokat forgatták (86-szor), utánuk a társadalomtudományi folyóiratok következtek nagyszámú, 62 kölcsönzéssel. A 12 nap alatt négy alkalommal vették kézbe az olvasók a *Valóság* és a *Világosság*, egyszer-e egyszer a *Béke* és *Szocializmus*, a *Pártélet*, a *Párttörténeti Közlemények*, a *Magyar Filozófiai Szemle* és a *Nemzetközi Szemle* című lapokat. (Figyelemre méltó ez a viszonylag nagyarányú érdeklődés a felsorolt folyóiratok iránt, annál is inkább, hiszen a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi olvasótermében egy 24 napos felmérés ideje alatt 2432 látogató közül az említetteket nemcsak százalékosan, hanem szám szerint is kevesebben olvasták. Például a *Pártéletet* egyáltalán nem vették kézbe, a *Párttörténeti Közleményeket* pedig csak egy alkalommal, de arányszámban rosszabb csaknem az összes többi felsorolt mű olvasottsága is.) (Győri Endre: *Folyóiratok olvasottságáról*. = *FSZEK évkönyve XII. 1964—65. 266—279. l.*)

Olaszótermünkben keresik a pedagógiai folyóiratokat is, s mint kiderült, nemcsak pedagógusok, hanem munkások, technikusok, sőt diákok is kézbe veszik őket.

Az irodalmi, a műszaki és a természettudományos folyóiratokat csaknem egyenlő arányban olvassák a látogatók (48, 44, 43 használat). Az utóbbi két kategóriában alapos eltolódás mutatkozik a férfiak javára: nők műszaki vagy természettudományos jellegű folyóiratot alig vesznek kézbe.

Tennivalók az elemzések nyomán

A megyei könyvtár olvasótermében elhelyezett folyóiratok és hetilapok forgalmának vizsgálata a valóságnak megfelelő képet adott az olvasók érdeklődéséről, valamint a további tennivalókról. Ennek nyomán az olvasóterem jobb kihasználása,

a folyóiratok és a hetilapok intenzívebb olvasása érdekében a könyvtár elhatározta, hogy az olvasótermet vasárnap délelőtt 9-től 13 óráig nyitva tartja, amikor is a periodikákon kívül rádió, televízió, lemezjátszó is a látogatók rendelkezésére áll. A könyvtár újabb szolgáltatását a KISZ-bizottsággal karöltve vezeti be.

A fenti lehetőségekkel a szokásos olvasótermi szolgáltatásoknál többet szeretnénk nyújtani az olvasóknak. Reméljük, hogy újságolvasó klubot is sikerül szerveznünk az érdeklődő fiatalok körében. A klub feladata lesz a különböző hetilapok, valamint folyóiratok alapos megismerését szolgáló szerkesztőségi találkozók rendezése.

Fábrí Györgyné

Könyvtáratatás Biharkeresztesen

Februárban Biharkeresztesen új járási könyvtáráépületet avattak, melyet a borítónk belső oldalain látható fényképek segítségével be is tudunk mutatni olvasóinknak. A könyvtáratatást a Hajdú-Bihar megyében már megszokott bensőséges, ünnepi hangulat jellemezte, s a megye, a járás és a község vezetőinek jelenléte is tanúsítja azt a figyelmet, amellyel a terület gazdáai a könyvtárügyre tekintenek. A könyvtárák jelentőségére Kelemen János járási tanácselnök-helyettes is utalt: hangsúlyozta, hogy a könyvekben felhalmozott tudást olyan potenciális erőnek kell tekinteni, mely felszabadítva igen nagy energiát hozhat mozgásba. Elmondotta, hogy a könyv-

tárügy fejlődése az elmúlt tíz évben mind a járásban, mind a járási székhelyen rendkívül dinamikus volt: 1960-tól 1969 végéig a járásban a könyvállomány 21 917 kötetről 64 289-re, az olvasók száma 2670-ről 5978-ra, az évi kötetforgalom 37 073-ról 174 443-ra emelkedett, a járási székhelyen pedig ugyanebben az időben a könyvek száma 3948-ról 13 704-re, az olvasóké 476-ról 999-re, a forgalomé 8208-ról 19 648-ra nőtt. A könyvtárárosok tiszteletdíját csaknem kétszeresére emelték a községi tanácsok. A 4500 lakosú járási székhely — nagyközség — ellátottsága mintaserű: a könyvtár 86 újságot, folyóiratot járathat, helyi könyveszerzési kerete évi 23 000 + 7000 Ft. és

Cseke Sándor községi tanácselnök a lakosság nevében átveszi a Biharkeresztesi Járási Könyvtár új otthonát (Zoltai Károly felvétele)

külön 10 000 Ft-ot fordít a letéti állomány gyarapítására.

A könyvtárt a község lakossága nevében Cseke Sándor tanácselnök, a könyvtárosok nevében pedig Zima Jenő könyvtárigazgató vette át. Szavaiból kitűnt a szándék, hogy a könyvtárosok valóban szélesre kívánják tární a kaput az olvasók előtt: a nyitvatartási időt heti 42 órára emelték, és kiterjesztették *szombatva-vasárnapra* is. A könyvtár hétfő kivételével mindennap este hétig látogatható, vasárnap délelőtt 9-től 12 óráig pedig olvasótermi szolgálatot teljesít és klubfoglalkozást tart.

Az új könyvtáráépületet Varga László, a megyei tervezőiroda mérnöke tervezte. Eredetileg máshova szánták, a könyvtár fontos kulturális missziójára való tekintettel azonban végülis a leendő községközpontba illesztették az épületet. Az építkezési költségek 1,6 millió forintra rúgnak. A kis tömegű, lapos épület szerény külseje rendkívül hangulatos enteriört rejt. A felnöttek könyvtára egyet-

len tér, melyet csak a pillérközökbe helyezett, bútorok, térelválasztók tagolnak. Falakkal csak a meglehetősen szűkre szabott gyermekkönyvtárt, a letéti raktárt, továbbá a szolgálati és üzemi helyiségeket választották le a szabadpolcos tértől. A 281 m²-es alapterület a magyar alapterületi normák felett van, de a könyvtár látogatottságához képest nem lesz elegendő.

Befejezésül szeretnénk hangsúlyozni azt, hogy a biharkeresztesi építkezés *nem önmagában álló teljesítmény*, hanem egyik láncszeme a megye tervszerű könyvtárépítési-átalakítási törekvéseinek. Amint Kiss Imrétől, a megyei tanács elnökhelyettesétől megtudtuk, az idén még tucatnyi más könyvtáravatásra is sor kerül. Csupán a *Száz falu — száz könyvtár* akció keretében is 8 új objektum átadása várható, s a községek áldozatkészségére jellemző, hogy ezeknek a létesítményeknek 17,6 millió építési költségéből 12,5 milliót a községi tanácsok fedeznek. (G. Gy.)

Kérdezz – felelek

M. M. ISKOLAI KÖNYVTÁROS KÉRDEZI:

Kötelezhető-e könyvtáros a 150 000 Ft értékű könyvvállományban két év alatt keletkezett 600 Ft-os hiány megtérítésére ruhatár nélküli, szabadpolcos könyvtár esetében?

JOGI SZAKÉRTŐNK, DR. TAKÁCS JÓZSEF VÁLASZOLJA:

A könyvtári raktárak leltárihiányával kapcsolatos jogszabály, jogi rendezés nincsen. Ezért csak az általános szabályokat lehet alkalmazni.

A Munka Törvénykönyvének rendelkezése szerint (57. §/1) a dolgozó a munkaviszonyából eredő kötelezettségének *vétkes* megsértésével okozott kárért tartozik teljes anyagi felelősséggel. Adott esetben legfeljebb gondatlanságról lehetne szó, ha nem lenne a vázolt helyzet: hogy ti. szabadpolcos rendszerű a könyvtár, ahol nincs ruhatár s a könyvtárat csak egy dolgozó kezeli. Ilyen esetben a Munka Törvénykönyve 58. §-ának (1) bekezdése alkalmazható, amely szerint „mentesül a felelőség alól, ha a hiányt *elháríthatatlan külső ok* idézte elő”.

A Munka Törvénykönyvének említett rendelkezésein kívül csupán a 98/1952. (X. 19.) MT. sz. rendelet beszél általában a „raktárakban dolgozók anyagi felelőségéről”, s eszerint nem terjed ki a felelőség a dolgozótól függetlenül bekövetkezett hiányért. Hivatali felettesének megállapításával szemben a munkaügyi vitákat eldöntő szervnél (munkaügyi döntőbizottság) kérheti annak megállapítását, hogy felelőség nem terheli. Igénybevehetőek a jogorvoslatok is kedvezőtlen döntés esetén, sőt a bírósághoz is fordulhat.

Nincs olyan jogszabály, hogy milyen hiány fogadható el a könyvtári állományban. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ állásfoglalása szerint a szabadpolcos rendszerű könyvtáraknál a két állományellenőrzés közötti időszakban forgalmazott összes kötetek számának 2 ezreléke lehet a megengedhető veszteség. (Ez nem jogszabály, hanem csupán szakvélemény, amelyet azonban a fenntartók eddig minden esetben elfogadtak.)

A tanítvány nem bögre, amit meg kell töltenünk, hanem fáklya, amit lángra kell lobbantanunk.

Igor Tamm
Nobel-díjas fizikus

Gondolatok a tanulók olvasóvá neveléséről

Talán soha olyan mértékben nem foglalkoztatta az érdekelteket a pedagógusok szerepe a tanulók olvasóvá nevelésében, mint manapság. Ez érthető is, mert napjainkban már nem elégedhetünk meg csupán a tankönyvek anyagának ismertetésével, hanem ki kell bővítenünk — különösen az egyes szakok iránt nagyobb érdeklődést mutató — tanulók ismereteit a megfelelő szakkönyvek ajánlásával, ismertetésével.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy *pedagógus hivatásom mellett a községi könyvtáros munkakörét is betölthetem*. Így tapasztalatból tudom, hogy egészen a legutóbbi ideig szinte egyedül a gyermekre volt bízva, hogy önállóan kutatva a könyvek között, ráakad-e arra, amelyik éppen megfelel az ő érdeklődésének és értelmi színvonalának.

A szépirodalmi művek között nem volt nehéz eligazodniuk, mert általában a kalandos regényeket vagy pedig a kötelező illetve ajánlott olvasmányokat keresték. Ez utóbbiakat magyar szakos tanáruk ajánlására kölcsönözték. A többi szépirodalmi művek választásánál pedig elsősorban barátaik véleményét vették figyelembe. Megnőtt az érdeklődés egy-egy könyv iránt akkor is, ha azt filmen vagy televízióban látták.

A tanulmányi versenyek, a felvételi vizsgák bizonyítják, hogy az ezeken sikeresen helytállt tanulók az iskolai kötelező tananyagon kívül *ismereteiket különböző szakkönyvekből* is merítették. (Ismeretes, hogy a „hozzáolvasás” segítségével a tanulók igénye egyre növekedik, s a kíváncsiság ösztönzőleg hat újabb és újabb könyvek olvasására.)

A múlt évi tanulmányi verseny után egy tanártársam boldogan újságolta, hogy az egyik nyolcadik osztályos tanulója földrajzból első helyezést ért el.

— Ez a fiú — mondta — *már ötödikes korától búvárkodik a könyvtárban a földrajzi tárgyú könyvek között*. Így nyolcadikos korára igen széles ismeretekre tett szert.

Az elmondottakból is következik, hogy a tanár könyvajánlása nem lehet véletlenszerű. Ismernie kell a tanulók érdeklődési körét, s ha ez az érdeklődés egyesekből hiányzik, fel kell keltenie bennük, hiszen nem egy esetben éppen biztatására pattan fel figyelmük egy-egy tárgykör iránt. (Az egyik kartársam észrevette, hogy kisfia órák hosszat képes figyelni a pocsolyákban mozgó apró állatké életét. Bár még nem tanult állattant, mégis sikerült a könyvtárban kiválasztanunk számára olyan könyveket, melyek érdeklődését kielégítették, sőt fokozták is.)

Az 1967/68-as tanév kezdetén a Szolnok megyei tanács művelődési osztályának felkérésére a szolnoki újjvárosi általános iskola munkaközössége *bibliográfiát állított össze*, mely a felső tagozatos tanulók tantervéhez kapcsolódó könyvek és könyvrészletek jegyzékét tartalmazta. Iskolánk nevelőtestülete — miután a bibliográfiában megjelöltem, hogy mely könyvek találhatók meg belőlük a községi könyvtár ifjúsági részlegében — a bibliográfiát „beleépítette” saját tanmenetébe, ami azt jelenti, hogy az egy-egy tananyag rész feldolgozásához ajánlható könyvekre a bibliográfia alapján felhívja a tanulók figyelmét, esetleg be is mutatja azokat nekik.

A Tankönyvkiadó is megjelentette a tantárgyi bibliográfiákat, amelyeknek nagy előnyük, hogy a művek rövid tartalmát is közlik, s így a szaktanár meg tudja állapítani, hányadik osztályban ajánlhatja a könyvet.

Tanártársaim azonban nemcsak az említett bibliográfiákból tájékozódhatnak a szakjuknak megfelelő művekről. *Reggelenként asztalukra helyezem* azokat a könyveket, melyekből kiválaszthatják mindazokat, amelyeket aznap fel tudnak használni a tanításban, ajánlani tudnak tanítványaiknak. Nem egyszer előfordul, hogy miután belelapoztak, beleolvastak a könyvekbe, *először maguknak kölcsönzik őket*, s így az a kettős haszon áll elő, hogy a tanár alaposabb tájékozódást szerez saját szaktárgyának legújabb irodalmában, a tanulónak pedig úgy ajánlhatja ezeket a műveket, hogy tisztában van tartalmukkal is.

A kartársak hálásan fogadták a könyvtárosi segítségnek ezt a módját, amelynek nyomán pedagógusi munkájuk eredményesebbé vált, s különösen annak örülnek, hogy a tanulók valóban kölcsönzik a könyvtárból az általuk ajánlott könyveket. Rövidesen egyre több szó esett a tanárok között arról, hogy milyen eredmény mutatkozik a rendszeres olvasás hatására ennek vagy annak a tanulónak a tanulmányi előmenetelében.

Nem kisebb öröm tölti el a tanulókat sem, midőn arra a kérdésemre, sikerült-e

a tanuláshoz felhasználniuk a könyveket, boldogan felelik, hogy a tanár bácsitól dicséretet kaptak érte. S egyre több tanuló érdeklődik olyan könyvek iránt, melyek eddig ott porosodtak a könyvtár polcain, és egyre többen kezdenek a könyvtárban „kutató munkát” végezni. Előkerülnek a lexikonok, a kézikönyvek, sőt nemegyszer a tanári könyvtárból kell helybenolvasásra adni nekik könyveket.

Itt kell megemlítenem, hogy általában nem elegendő az ajánlott könyvek felmutatása, helyes, ha szemelvényeket olvas fel belőlük a tanár, s csak ha erre nincs ideje, akkor használja fel a Tankönyvkiadó bibliográfiáját vagy egyéb könyvismereteket.

Fel lehet használni szemléltetésre a könyvek képanyagát, illusztrációit, de készíthetünk rögtönzött könyvkiállítást is az óra előtt az ajánlott könyvekből, melyeket a tanuló aztán az óraközi szünetben megnézhetnek, átlapozhatnak. (Egy alkalommal a gyakorlati foglalkozásra a tanár az egyik barkácskönyvből hajómodell képét mutatta be. Másnap az egyik gyerek kikölcsonőzte a könyvet a könyvtárból, s néhány nap múlva már hozta is az általa készített hajómodellt az iskolába. Ennek az a haszna is lett, hogy a többi gyerekek maguk is megpróbálkoztak az olvasottak alapján a képráma, folyóirattartó, könyvtámasz stb. készítésével. Az említett tanuló ezután még további hasonló tárgyú könyveket keresett a könyvtárban. Sőt, ő maga is módosított a könyvbeli ábrákon. Megnőtt az alkotókedve, alkotó fantáziája, s tekintélyt szerzett osztálytársai előtt.)

Felhasználjuk a könyvek népszerűsítésére a könyvek borítólappait is. Ezeket kivágjuk, kartonlapra ragasztjuk. A lap másik oldalára a „füleken” levő tartalom kerül. A kartonokat aztán az osztályban, vagy a könyvtárban a kiállítási polcokon helyezük el. Hasznos minden osztályban ilyen kis polcokat elhelyezni.

Nagyon célravezetőnek tekintjük az író—olvasó találkozókat is: a találkozót megelőző néhány héten keresztül az ellátogató író műveit ajánljuk az ifjú olvasóknak.

A tehetséges tanulók olvasóvá nevelése különösképpen fontos feladat. Őket már az alsó tagozatban úgy kell irányítani mind a pedagógusnak, mind a könyvtárosnak, hogy tehetségük megfelelő irányban kibontakozhasson.

*

Az elmúlt esztendő óta tanártársaim könyvajánlásaikkal megnövelték a tanulók érdeklődését mind a szépirodalmi, mind az ismeretterjesztő irodalom iránt. *Soha nem tapasztaltam élet indult meg a kis könyvtárban.* Öröm nézni a szabadpolcok előtt álló gyermekeket, amint kutatnak, keresnek a könyvek között, vagy az asztaloknál ülve a lexikonokat forgatják, nézegetik. Nem hitte volna az ember, hogy ennyire megszállja őket a könyvtár sajátos hangulata, a könyvek varázsa. *Fegyelmezni sohasem kell,* mert az értelem csöndje uralkodik a helyiségben.

A megnövekedett látogatottság miatt kénytelenek voltunk az alsó és felső tagozatosok kölcsönzési idejét különválasztani. A „kutatómunka” különösen a tantárgyi vetélkedők alkalmával valósággal lázba hozza a tanulókat. Rövid időn belül az iskola 306 tanulója közül 260-an lettek az ifjúsági könyvtár olvasói. A kölcsönzött művek száma is megnövekedett. A szépirodalmi könyveken kívül nagymértékben megélénkült az ismeretterjesztő irodalom iránti érdeklődés is.

A munka elindult, és széppé tették a látható eredmények. Nemcsak a tanulók formálódtak, hanem nevelődik is. Ezt a formáló munkát nekem, a könyvtáros-pedagógusnak tovább kell irányítanom úgy, hogy ne csak kölcsönzője legyek a könyveknek, hanem rá is neveljem a gyermekeket, hogy a könyvek gazdag tárházából azokat tudják kiválasztani maguknak, melyek életüket és munkájukat megkönnyítik.

Kunráth Sándor
községi könyvtáros, Jászszentandrás

Helyreigazítás

A Könyvtáros februári számában „Micsoda gazdag ország vagyunk!” címmel észrevételeket közöltünk a makói könyvtár tervezéséről. A cikk azt állította, hogy a könyvtár tervezését a LAKÓTERV végezte.

A LAKÓTERV igazgatójának közléséből tudomásunkra jutott, hogy a szóban forgó könyvtár terveit nem a vezetése alatt álló intézetben, hanem a Tervezésfejlesztési és Típustervező Intézetben készítették. Így a cikk kritikai észrevételei nem vonatkoznak a LAKÓTERV tervezési munkájára.

A cikk írójának tévedését az okozta, hogy a makói könyvtárt tervező építész korábban a LAKÓTERV munkatársa volt.

Szemben — iránt — mellett — felé

A *Népművelésnek* 1970 februári számában (a 29. lapon) olvashattunk a címbeli névutók használatáról. Hozzászólásomban megfordítom tárgyalásuk sorrendjét, mert épp az ott utolsónál vett *szemben*-ről kell legtöbbet mondanom, a *felé* névutóról meg legkevésébbet; ennek ügyét-baját eléggé részletesen, helyesen föltárta a szerző, Szabó Ernő.

1. Úgy kezdődött a baj a *szemben*-nel, hogy ez a valójában nem nagyon régi névutónk mindinkább a hagyományos, egynémely tekintetben rokon értelmű *iránt* névutó helyére tolakodott. Így szokott történni; a divatos szók, ha nem vigyázunk, kiszorítják hasonló jelentésű társaikat. Azonfölül megbolygatják szokásos nyelvtani rendjüket, vonzatukat. Annyira „ügyesen” hódított a *szemben*, hogy még olyan jó nyelvész is megnyert, amilyen Balassa József volt. A Pesti Hírlap nyelvőrében, amely 1932 vége táján látott napvilágot, még ezt írta Balassa (a 90-1. lapon): „Nagyon gyakran összetévesztik e két névutó használatát: *vkivel szemben* és *vki iránt*. Az előbbi mindig valami ellenségeskedést, támadást jelent. Lehetünk haragosak, kihívóak, ellenséges indulatúak *vkivel szemben*, de jók, kedvesek, jóindulatúak csak *vki iránt* lehetünk. Helytelen tehát: *A gyermekekkel szemben* (helyesen: *iránt*) érzett részvét. A nemzet fejezi ki háláját *a hősökkel szemben*: a hősök iránt.” 1940-ból való magyar szótárában pedig már így értelmezi a *szemben*-t: első jelentése ‘átellenben’, a második: ‘ellentétben (levő), ellenségesen’, harmadikul pedig minden megjegyzés nélkül ezt teszi oda: „*Vki iránt*; barátságos, jóindulatú *vkivel szemben*.”

Kitűnő új Értelmező Szótárunk már gondosabban elemzi a *szemben* névutó jelentéseit. Helyhatározói értelmén kívül ezeket a ránk nézve most fontosabb jelentéseket tartja még számon: ‘Ellenfélként a szóban forgó személy v. dolog ellen fordulva’; pl. „*szemben* az ellenséggel; fellép *vkivel*, *vmivel szemben*”. Ettől egy árnyalattal nyíval eltérő jelentésére példák: „bizalmatlan, fölényes *vkivel szemben*; követeléseket, igényeket támaszt *vkivel szemben*.” Ehhez hozzátehetjük, hogy a nagyon elharapózott „igényt, követelést támaszt *vmivel szemben*” helyett bátran használhatjuk ezt a vonzatot: „igényt, követelést támaszt *vmire*”; sokszor persze egyszerűbben, így is jó: *igényel, kíván, követel*.

Egy kissé pongyolának minősíti A magyar nyelv értelmező szótára a rokonszenv kifejezéseiben a *szemben*-nek ezt a jelentését: ‘vki, vmi iránt, irányában, vkinek javára’. Erre példái: „Elnézó, méltányos, barátságos, szíves *vkivel szemben*. Ellenségeivel *szemben* nagylelkű.” Ambrus Zoltántól ezt a mondatot közlik ott: „Gyöngédebb voltam vele *szemben*, mint a többi leány és asszony *iránt* együttvéve.” Talán azért is használta itt Ambrus a *szemben*-t, hogy ne forduljon elő kétszer egymás nyomában az *iránt*. De el is maradhatott volna a *szemben*: „Gyöngédebb voltam vele (vagy hozzá)...”, amint ez is él névutó nélkül: „Kedves volt hozzám vagy velem.”

Szótárunk a *szemben*-nek még néhány jelentését tartja nyilván; az egyikre többek közt ez a példa: „Új helyzettel állunk *szemben*.” Itt közböbös viszonyt fejez ki a *szemben*. De már ellentét fejeződik ki a következő példákban: „A múlttal, az akkor helyzettel, vmely nézettel, állítással, híreszteléssel *szemben*. Ezzel *szemben* az az igazság, hogy...”

Annyit is jelenthet a *szemben*, hogy ‘vmit illetően’, mint ebben a Móricz-idézetben: „Mind a kettőjükben volt jó csomó könnyelműség, különösen a pénzzel *szemben*.” Itt természetesen az *iránt* is jól megfelelne. — Utolsónak említtem ezt a jelentését: ‘vminek (káros) hatása ellen’: „Véd a hideggel, a meleggel, a szárazsággal *szemben*.” Ilyenkor az *ellen* névutót vagy a *-tól, -től* ragot helyettesítheti.

Mindebből az a tanulság, hogy nagyon-nagyon óvatosan kell fogalmaznunk nyelvhelyességi szabályainkat. Mint látjuk, az Értelmező Szótár, de többünk sem helyesele né a legelőli idézett cikknek egyik-másik rosszallását, például ezeket sem (legfőljebb sajnáljuk, hogy már sok van ebből a fajtából): „... a könyvtári tevékenységgel *szemben* támasztott követelmények...”, „... új követelményeket támaszt a szakszervezetek által irányított ismeretterjesztéssel *szemben*...”

Már azért is óvatosan kell megítélnünk a *szemben* használatát, mert valamikor régen még ezt jelentette a *szemben* határozó: ‘személyes együttlétben’. Efféle mondatokat olvashatunk századokkal ezelőtti írásokban: „Mikor kegyelmeddel *szemben leszek* [azaz: Mikor együtt leszünk], többet szólok.” Mindamellett természetesen tudomásul kell vennünk a szójelentések változását.

2. Az *iránt* névutó ezt jelenti eredete szerint: ‘irányában’. (1800 táján még *eránt, aránt* volt; ez az *aránt* van meg az *egyaránt* határozószóban.) Igaza van Szabó Ernőnek (én is említettem fentebb), hogy a *szemben* túlságosan elharapózott mostanában. Helyette gyakran jobb az *iránt*, sőt más nyelvi eszköz is akad helyettesítésére. Olykor úgy is jó, ha elhagyjuk a *szemben*-t: az „Elégedetlen vele *szemben*” helyett egysze-

rűbb így: „Elégedetlen *vele*.” Szóhasználati kérdésben mindig célszerű megnézni az Értelmező Szótárt. Tegyük most is! Így megbizonyosodhatunk, hogy az *iránt* valóban főleg barátságos érzést jelentő szavak, kifejezések mellé szokott állni: „Hálát, részvétet, rokonszenvet, szeretetet, tiszteletet érez vki *iránt*.” De lehet az *iránt* semleges is: „Maga sem tudta, mit érzett *iránta*”; „közömbös, közönyös vki *iránt*”. Egyforma joggal mondhatjuk: „Nem lehet kétség az *iránt* vagy *abban*, vagy *arra nézve*, hogy...”

Ritkábban előfordul az *iránt* ellenséges érzést jelentő szavak, kifejezések mellett is: „Ellenszenvet, gyűlöletet érez valaki *iránt*.” A múlt században még sokkal gyakoribb volt ilyen értelmű használata. Újabbán ilyenkor mind sűrűbben a *szemben* használatos. Ezt nem hibáztathatjuk. De ne felejtsük el az *iránt* névutónak eredeti „irányában” jelentését, s akkor nem ütközünk meg régibb íróinknak ilyenféle kifejezéseiben: „Ellenszenvvel viseltetik *iránta*.” Ma sem rossz ez. Gárdonyitól ezt a mondatot idézi az Értelmező Szótár: „Pali nem volt már ingerült Lukács *iránt*, s az őrmester *iránt* is enyhült a gőze.”

Az érdeklődést, tudakolást jelentő szavakkal gyakran együtt jár az *iránt* (meg a *felől*): „Minden *iránt* érdeklődik.”

3. Szabó Ernőnek a *mellett*-ről szóló fejtegetését hadd egészítsem ki azzal, hogy néhány gyakori hibát írok ide: „Nagy részvét *mellett* helyezték örök nyugalomra” (helyesen: nagy részvéttel); „2 százalék kamat *mellett*” (ti. kamatra); készpénzfizetés *mellett*” (készpénzfizetésre); „részletfizetés *mellett*” (részletfizetésre); „ilyen körülmények *mellett*” (körülmények között); „zárt ajtók *mellett*” (zárt ajtók mögött); „ilyen hőmérséklet *mellett*” (ilyen hőmérsékleten); „a legjobb akarát *mellett* sem” (a legjobb akarattal sem). Van, aki már nem kifogásolja a „feltételek *mellett*” kifejezést; mégiscsak helyesebb emígy: feltételekkel. Nagyon furcsa a „büntetés terhe *mellett*” szókapcsolat. Képzeljük el, ott áll valaki (jelképesen) büntetésének terhe *mellett*! Úgy nemigen érezheti a súlyát. Az a teher a lelkét nyomja (azt kellene nyomnia)! Így helyes: „büntetés terhe *alatt*!”

4. Nem sok hozzátennivaló van ahhoz, amit Szabó Ernő a *felé* névutónak helytelen használatáról mond. Én úgy tapasztalom — a rádiót, televíziót figyelve, no meg leveleket olvasva —, hogy a vidéki mozgalmi nyelvből még nem vezett ki az ilyesmi: „Fölterjesztették a kérést a tanács *felé*.” Ez a nyelvi különösség — úgy látszik — fővárosunkból leköltözött a vidék *felé*. — Egyet mégis meg kell említenem. A helyes példák közt idézi szerzőnk ezt: „Arccal a vasút *felé!*” Átvitt értelemben, jelszóként nem merném nyelvhelyességi mintának megtenni; többször megírták, hogy ez oroszosság nyelvünkben. Magyarul inkább ilyenformán jelszavasítsunk: „Fejlesszük a vasutat!”; „Fejlesszük anyanyelvi műveltségünket!”; „Törődjünk anyanyelvünkkel!”.

Ferenczy Géza

Vetélkedőn nyert könyvtár

1969. november hó folyamán a *Tiszaán innen Dunán túl* című rádiós vetélkedő sorozat keretében Szolnok és Bács megye versenyzett egymással. E vetélkedő során egy újfajta feladatot is kapott a két megye: Szolnok és Kecskemét város lakói a helyi könyvesboltban sorsjegyet vásároljanak, abból a célból, hogy a megye valamelyik részén új könyvtárt létesíthessenek. Kecskeméten óriási meglepetést keltett a feladat: könyvesboltja rövid egy óra alatt (kb. ennyi volt a megadott határidő) 15 600 Ft értékű sorsjegyet adott el, a szolnoki bolt 5000 Ft értékű eladott sorsjegyével szemben. Meg kell jegyezni, hogy a sorsjegy a vásárlónál maradt, hogy az esetleges nyerepményt megkaphassa, viszont a sorsjegyért járó könyvből könyvtár létesült.

A megyei művelődési osztályra hárult

az a feladat, hogy eldöntse, melyik területnek adják a könyvtárt. Határozata szerint a Kalocsa városhoz tartozó, de tőle 6 km-re levő kis *Negyvenszállás* település kapja a vetélkedőn nyert könyvtárt, annál is inkább, mert ott sok társadalmi munkával alkalmas helyiség is készült.

A sorsjegy értékének megfelelő könyvanyagot a megyei könyvtárosok állították össze. Az átadásra 1970. január utolsó napján került sor. A könyvtárt illetve klubot *Madarász László* megyei tanácselnök-helyettes nyitotta meg, aki a megyei tanács nevében még további tekintélyes mennyiségű könyvvel ajándékozta meg a negyvenszállásiakat. A könyvvállomány bővítéséhez a kalocsaiak is hozzájárultak.

Király Lászlóné

MIT OLVIASSUNK KELET-EURÓPA PARTIZÁNMOZGALMAIRÓL?

Ismeretterjesztő művek

- SZEMIRJAGA, V. J.: *Antifasiszta nép-felkelések. 1941—1945.* 1968. Kossuth, 279 l.
- KÁLLAI Gyula: *A magyar függetlenségi mozgalom. 1939—1945.* 5. átdolg. kiad. 1965. Kossuth, 320 l.
- BAKTAI Ferenc: *A kőbányai előőrs.* 1956. Szikra, 127 l.
- FEKETE Mihály: *Partizánok az Avas alján.* 1955. Szikra, 123 l.
- FÖLDES Mihály: *Az újpesti partizánok.* 2. átdolg. kiad. 1955. Szikra, 143 l.
- HARSÁN ŐI János: *Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen.* 1966. Zrínyi, 906 l.
- MOLNÁR Zoltán: *Fegyver ropog a Buzsorán.* 1956. Szikra, 155 l.
- Harcok, emlékek. Magyar partizánok Európa küzdőterein.* 1969. Kossuth, 428 l.
- Magyar partizánok a salgótarjáni szénmedencében.* 1945. Szikra, 47 l.
- MARJANOVIĆ, J.: *Felszabadító háború és népi forradalom Jugoszláviában 1941—1945.* 1968. Kossuth, 180 l.
- TITO, J. B.: *A leigázott Jugoszlávia népeinek harca.* 1945. Szikra, 45 l.
- HAMSÍK, D. — PRAZÁK, J.: *Merénylet Heydrich ellen.* 1965. Kossuth, 294 l.

Visszaemlékezések, riportok, regények, elbeszélések

Szovjetunió

- BUBENNOV, M.: *Fehér nyírfa* (regény). 1953. Új Magyar, 618 l.
- FAGYEJEV, A.: *Az Ifjú Gárda.* 4. kiad. 1962. Móra, 717 l.
- FJODOROV, A.: *Partizánok élén* (regény). 1959. Zrínyi, 615 l.
- —: *Az utolsó tél* (regény). 1965. Magvető, 436 l.
- IGNATOV, F. K.: *Egy partizán feljegyzései.* 1950. Szikra, 674 l.
- GORBATOV, B.: *Akiket nem lehet leigázni* (regény). 1946. Szikra, 175 l.
- KOVPAK, Sz. A.: *A brjanszki erdőtől a Kárpátokig.* 1951. Új Magyar, 155 l.
- NOVAK, T. F.: *A jelszót kevesen ismerik* (regény). 1969. Zrínyi, 627 l.

- POLEVOJ, B.: *Messze a front mögött* (regény). 1960. Európa, 535 l.
- SZIMONOV, K.: *Nem születünk katonának* (regény). 1965. Európa, 692 l.
- VERSIGORA, P.: *Tiszta lelkiismeretű emberek.* 1950. Szikra, 466 l.
- ZLOBIN, Sz. P.: *Nyomtalanul eltűntek.* 1—3. köt. 1963. Európa.

Csehszlovákia

- DRDA, J.: *Néma barikád* (elbeszélések). 1949. Athenaeum, 90 l.
- EGRI Viktor: *Tűrj üllő* (regény). 1956. Szlovákiai Szépirodalmi, 316 l.
- FÁBRY Zoltán: *Európa elrablása* (tanulmányok). 1965. Tatra—Szépirodalmi, 473 l.
- FUCIK, J.: *Üzenet az élőknek.* 1951. Szikra, 143 l.
- JILEMNICKY, P.: *Garammenti krónika.* 1950. Révai, 269 l.
- NEFF, V.: *A királyi kocsihajtó* (regény). 1966. Európa, 202 l.
- PUJMANOVA, M.: *Győz az élet* (regény). 1954. Szépirodalmi, 413 l.

Lengyelország

- ANDRZEJEWSKI, J.: *Nagyhét Varsóban* (regény). 1966. Kossuth, 200 l.
- Fellázad a gettó* (elbeszélések). 1959. Kossuth, 394 l.
- HOLUJ, T.: *Négyen a bunkerban* (regény). 1962. Kossuth, 239 l.
- RUDNICKI, A.: *Az élő meg a holt tenger* (elbeszélések). 1959. Európa, 214 l.
- SPRANGER, E.: *Halálraitelt támaszpont* (regény). 1966. Kossuth, 229 l.
- SZCEPANSKI, J. J.: *Árulás* (regény). 1963. Kossuth, 140 l.
- WASILEWSKA, W.: *Égnek a folyók* (regény). 1953. Új Magyar, 408 l.
- —: *Szívárvány* (regény). 1955. Új Magyar, 314 l.
- VIDOR Miklós: *Idegének* (regény). 1953. Szépirodalmi, 314 l.

Jugoszlávia

- ČALIĆ, D.: *A hősök is emberek* (regény). 1967. Kossuth, 243 l.
- ČOPIĆ, B.: *Áttörés* (regény). 1962. Európa, 598 l.

- COSIĆ, D.: *Messze még a hajnal* (regény). 1957. Európa, 353 l.
 CUCULIĆ, A.: *Az ezüst öngyújtó* (regény). 1967. Zrínyi, 107 l.
 HORVAT, J.: *A sisakos kandúr* (regény). 1966. Zrínyi, 429 l.
 LALIĆ, M.: *Lakodalom* (regény). 1959. Novisad, 226 l.
 NAZOR, V.: *Jugoszláv partizánokkal*. 1956. Szikra, 191 l.
 VOJINOVIĆ, A.: *Hotel Park*. 1967. Zrínyi, 175 l.

Bulgária

- BOJAN, B.: *Szodoma kapusa* (regény). 1958. Európa, 252 l.
 DIMOV, D.: *Dohány* (regény). 1955. Új Magyar, 627 l.
 KARASZLAVOV, B.: *Három hős* (kisregény). 1950. Révai, 91 l.

Románia

- BARBU, E.: *Az északi műút* (regény). 1966. Bukarest, Magyar–román közös kiadás, 405 l.
 SADOVEANU, M.: *Mitrea Kokor útja* (regény). 1950. Révai, 182 l.

- MIHALE, A.: *Találkozások* (elbeszélések). 1960. Európa, 167 l.

Magyarország

- BOLDIZSAR Iván: *Téli párbaj* (elbeszélések). 1949. Athenaeum, 103 l.
 CSEPELI SZABÓ Béla: *Forgószél* (regény). 1965. Zrínyi, 191 l.
 FEHÉR Lajos: *Harcunk Budapestért*. 1970. Kossuth, 62 l.
 GALLAI Ervin: *Viharzóna*. 1968. Zrínyi, 263 l.
 GYÓRY Dezső: *Gömöri rengeteg* (regény). 1960. Zrínyi, 353 l.
 HEGEDÜS Géza: *Útvesztő* (regény). 1954. Ifjúsági, 315 l.
 ILLÉS Béla: *Honfoglalás* (regény). 1955. Szépirodalmi, 583 l.
 KARINTHY Ferenc: *Budapesti tavasz* (regény). 1953. Szépirodalmi, 293 l.
 MESTERHÁZI Lajos: *Tanúság az ember nevében* (regény). 1955. Szépirodalmi, 379 l.
 SZILVÁSI Lajos: *Csillaghullás* (regény). 1960. Zrínyi, 677 l.

Összeállította: dr. Szalai György

A TV SZÍNHÁZI MŰSORÁHOZ AJÁNLJUK

1970. március—június

BERKESI ANDRÁS: THOMSON KAPITÁNY. A József Attila Színház előadása.

FENYŐ István: *Három regényíró portréja*. = Fenyő I.: Új arcok — új utak. 1961. Szépirodalmi, 15—29. és 71—75. l.

Bor István ex librise

GÁLL István: *Az Élet és Irodalom látogatóban Berkesi Andrásnál*. = Élet és Irodalom, 1965. 27. sz.

LÓRÁND Imre: *Kellemes kortásaink — a bestseller írók*. = Kritika, 1969. 10. sz. 37—42. l.

Színkritikák. Koltai Tamás = Népszabadság, 1968. szept. 25. — Rajk András = Népszava, 1968. szept. 24. — Ridég Gábor = Magyar Hírlap, 1968. szept. 22.

GOLDONI, CARLO: KÉT ÚR SZOLGÁJA. A József Attila Színház előadása.

ILLÉS Endre: *Velencei tündérvilág.* Goldoni és Casanova. = Illés E.: Írók, színeszek, dilettánsok. 1968. Magvető, 419—423. l. — Új Könyvek 680 834.

LÉTAY Vera: *Levél Velencéből*. = Élet és Irodalom, 1969. 18. sz.

SZAUDEK József: *Carlo Goldoni.* = Szauder J.: Olasz irodalom — magyar irodalom. Tanulmányok. 1963. Európa, 128—167. l.

SZAUDEK József: *Goldoni emlékiratai.* = Szauder J.: Olasz irodalom — magyar irodalom. Tanulmányok. 1963. Európa, 168—184. l.

Színkritikák: Gábor István = Magyar Nemzet, 1969. ápr. 20. — Szombathelyi Ervin = Magyar Hírlap, 1969. ápr. 6.

MÓRA FERENC: NÉGY APÁNAK EGY LEÁNYA. A szegedi Nemzeti Színház előadása.

MÓRA Ferenc: *Négy apának egy leánya.* (A festő halála.) Regény. 1965. Szépirodalmi. 363 l. (Olcso könyvtár 1965. 10.) — Új Könyvek 650 677.

KOSZTOLÁNYI Dezső: *Móra Ferenc.* = Kosztolányi D.: Írók, festők, tudósok. Tanulmányok magyar kortársokról. 1958. Szépirodalmi, 2. köt. 269—274. l.

MÓRICZ Zsigmond: *Móra Ferenc.* = Móricz Zs.: Irodalomról, művészetről. 1959. Szépirodalmi, 296—298. l.

SÁNDOR Dezső: *Emlékezés Móra Ferencre.* = Kortárs, 1969. 8. sz. 1284—1288. l.

SÓS Endre: *Móra Ferencről Szatymazon.* = Kortárs, 1967. 5. sz. 778—784. l.

SÓTÉR István: *Jegyzetek Móra Ferencről.* = Sótér I.: Tisztuló tükrök. 1966. Gondolat, 40—42. l. — Új Könyvek 660 671.

NÉMETH LÁSZLÓ: PAPUCSHÓS. A Madách Kamara Színház előadása.

NÉMETH László: *Papucshós.* Színmű. = Németh L.: Társadalmi drámák. (2. bőv. kiad.) 1964. Szépirodalmi, 1. köt. 247—329. l.

B. NAGY László: *Németh László pályája 1945. után.* = Kortárs, 1970. 1. sz. 36—49. l.

SÁNDOR Iván: *Németh László, a drámaíró.* = Kortárs, 1967. 1. sz. 137—142. l.

SCHÖPFLIN Aladár: [*Színkritika a Nemzeti Színház 1939. évi előadásáról.*] = Schöpflin A.: Válogatott tanulmányok. 1967. Szépirodalmi. 621—623. l. — Új Könyvek 672 518.

SIKLÓS Olga: *A drámaíró Németh László.* = Kritika, 1969. 6. 12—22. l.

Színkritikák. Lukácsy András. = Élet és Irodalom, 1966. 38. sz. — Tamás István = Népszabadság, 1966. okt. 5.

SHAKESPEARE, WILLIAM: TÉVEDÉSEK VÍGJÁTEKA. A Nemzeti Színház előadása.

SHAKESPEARE, William: *Tévedések vígjátéka.* Színmű. = Shakespeare összes művei. 1964. Európa, 1. köt. Versek. Királydrámák. Vígjátékok. — Új Könyvek 650 138.

HEVESI Sándor: *Amit Shakespeare álmódott.* 1964. Magvető, 208 l. — Új Könyvek 22 158.

KÉRY László: *Shakespeare, Brecht és a többiek.* Színkritikák. 1968. Magvető, 374 [2] l. (Elvek és utak.) — Új Könyvek 681 218.

Gosztola Gábor ex libris

RÓNASZEGI Miklós: *Színház az egész világ.* William Shakespeare élete. Egy vázlat regénye. 2. kiad. 1964. Móra Kiadó. 237 l. (Nagy emberek élete.) — Új Könyvek 22 420.

Shakespeare-tanulmányok. (Szerk. Kéry László, Országh László, Senczi Miklós.) 1965. Akadémiai. 395 l. — Új Könyvek 660 030.

SZENCZI Miklós: *Shakespeare az évszázadok tükrében.* Kritikák. 1965. Gondolat, 435 l. — Új Könyvek 651 723.

Színkritikák a Royal Shakespeare Company budapesti vendégszerepléséről: Mátrai-Betegh Béla = Magyar Nemzet, 1964. márc. 1. — Molnár Gál Péter. = Népszabadság, 1964. febr. 29. = Rajk András = Népszava 1964. febr. 27.

Színkritikák a Nemzeti Színház 1969. évi előadásáról: Bor Ambrus = Magyar Nemzet, 1969. jan. 12. — Létay Vera = Élet és Irodalom, 1969. 2. sz.

TAAR FERENC: NAP A VÁROS FELTETT. A debreceni Csokonai Színház előadása.

Színkritikák: Gábor István = Magyar Nemzet, 1969. nov. 12. — Koltai Tamás = Népszabadság, 1969. nov. 10. — G. Szabó László = Magyar Hírlap, 1969. okt. 29.

TABI LÁSZLÓ: SPANYOLUL TUDNI KELL. A Vígszínház előadása.

TABI László: *Spanyolul tudni kell.* Színmű = Tabi L.: Csak viccel a bácsi. 1968. Szépirodalmi, 455 l. — Új Könyvek 682 125.

LÉTAY Vera: *Spanyolviasz.* = Élet és Irodalom, 1968. 40. sz.

Szinikritikák: Gábor István Magyar Nemzet, 1968. szept. 28. — Rajk András = Népszava, 1968. okt. 1.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY — GÖRGEY GÁBOR: HANDABASA, AVAGY A FÁTYOL TITKAI. A békéscsabai Jókai Színház előadása.

VÖRÖSMARTY Mihály: *Handabasa.* + *Handabasák.* [2 vers.] = Vörösmarty M. összes művei. Kisebb költemények. 2. köt. (1827—1839.) 1960. Akadémiai, 157—159. l.

VÖRÖSMARTY Mihály: *A fátyol titkai.* Vigjáték öt felvonásban. = Vörösmarty Mihály összes művei. Teljes kiad. 1885. Mehner Vilmos, 4. köt. Drámai költemények. 1825—1844.

HORVÁTH János: *Vörösmarty drámái.* Egyetemi előadás 1942/43. 2. és 1943/44. 1—2. félév. Akadémiai, 143 [2] l. (Irodalomtörténeti füzetek. 63.) — Új Könyvek 691/254.

KÁRPÁTI Aurél: [*Szinikritika a Nemzeti Színház 1927. évi előadásáról.*] = Kárpáti A.: Főpróba után. 1956. Magvető, 130—133. l.

WALDAPFEL József: [*A fátyol titkairól.*] = Waldapfel J.: Irodalmi tanulmányok. 1957. Szépirodalmi, 378—381. l.
Szinikritikák: Demeter Imre = Élet és Irodalom, 1968. 48. sz. — Lukácsy András = Magyar Hírlap, 1968. nov. 29. — Mátrai-Betegh Béla = Magyar Nemzet, 1968. nov. 28. — Molnár Gál Péter = Népszabadság, 1968. dec. 3.

ZORIN, LEONID: VARSÓI MELÓDIA. A Katona József Színház előadása.

DERSI Tamás: *Töröcsik arcai.* [Zorin színművéről.] = Új Írás, 1969. 4. sz. 103—106. l.

Szinikritikák: Létay Vera = Élet és Irodalom, 1968. 46. sz. — Molnár Gál Péter = Népszabadság, 1968. nov. 17. — Papp Antal = Magyar Hírlap, 1968. okt. 29. — Ungvári Tamás = Magyar Nemzet, 1968. nov. 14.

Összeállította: *Körtés Júlia*

HUMANA HUNGARICA címmel gyönyörű ünnepi kiadványt adott ki a Magyar Bibliofil T rrság hazánk felszabadulásának 25. évfordulójára. A művészi kivitelű, legkiválóbb illusztrátoraink grafikáival díszített kötet angol és francia nyelven közöl szemelvényeket fél évezred legkiválóbb magyar költőinek, íróinak, politikusainak és tudósainak munkáiból. A humanizmus gondolatát hordozó verseket és idézeteket neves külföldi írók fordították. A díszkiadású kötet szemelvényeit Pödör László válogatta, P. Bresztyánszky Ilona szerkesztette, előszavát pedig Kovács Máté professzor írta. A közölt rajz Csonány Kálmán illusztrációja Radnóti Miklós Hetedik ecloga c. verséhez.

Sajtófigyelés a helyismereti munkában

A megyei könyvtárak helyismereti gyűjteményének sajtóarchivummal való egészítését sok helyen a Magyar Hirdető sajtófigyelő szolgálatára építve oldják meg. Ennek több nyilvánvaló előnye van. Az újságok átnézésére nem kell külön munkacíműt lekötöni, s a Sajtófigyelő révén hozzá lehet jutni olyan forrásokhoz is (drágább külföldi szaklapok, egyszer megjelenő sajtótermékek, a rádió- és tv-műsorok szövegei stb.), amelyek másképp elérhetetlenek vagy nehezen beszerezhetőek. Ilyen értelemben foglalkozott a témával a Könyvtáros 1967. évi 10. számában Tigyi István is (*A lapkivágatok gyűjtése és rendszerezése*).

E sorok írója 1966 óta kezeli a szolnoki Verseygy Ferenc Megyei Könyvtár helyismereti gyűjteményét, és a Sajtófigyelő tevékenységével kapcsolatban több kedvezőtlen tapasztalatot is szerzett. Milyen tipikus hibákat kell elsősorban megemlíteni?

A kapott kivágatok egy része nem tartalmaz semmilyen helyismereti információt. (Ilyen a közismert „és többek között Szolnok”, vagy egy még eklatánsabb példa: „Tokió... területének átmérője 100 kilométer, amely megfelel a Budapest—Szolnok közötti távolságnak.”)

Nem ritka, hogy összetévesztik a Szolnok megyei helységneveket más megyeiekkel. Emiatt kaptunk például Tizsaszederkény, Algyő, sőt Szekszárd és Kalocsa helységekre vonatkozóan cikkeket is. (Annak nem ismerete, hogy a történelmi Szolnok-Doboka vármegye nem azonos Szolnok megyével, már inkább megbocsátható.)

Előfordul, hogy a puszta helynév említése is elég ok a kivágot elküldésére. (Egy kutya-történetből: „Cézár hallatlan ficánkolással fogadott... Valamint másfél Petőfi Népe, két Szolnok megyei Néplap tenyérnyi foszlányaival, melyekkel életörömben kidekorálta a helyiséget.” Remélhetőleg a cikket nem küldték el a Petőfi-kutatóknak is.)

Égészen gyakori jelenség, hogy a kivágatokat úgy látják el a megrendelő számával és egyéb jelekkel, hogy eközben a szöveg egy része megsérül, olvashatatlaná válik. Az még bosszantóbb, hogy időnként a szövegnek csak töredékét küldik el, hol az elejét, hol a végét hagyva el az eredeti közleménynek. (Nem tagadható, hogy még így is pótolnak egy bibliográfiai hivatkozást.)

A rádió- és tv-műsorok elküldött szövegei sem hibátlanok. Gyakori a félrehalás, a cípelési hiba. „Vasárnap nyílt meg Szolnokon a Denilis János Múzeumban a közép-magyarországi képzőművészek immár hagyományos téli tárlata. A kiállító művészek iegrangosabbja Kiovényi Ferenc...” A helyes nevek: Denilis = Damjanich, Kiovényi = Chiovini.)

Végül meg kell említeni azt is, hogy a szolgálat nem terjed ki a legértelmesebb, szakmailag legfontosabb folyóiratokra. Emellett a helyi napilapok és folyóiratok: Szolnok megyei Néplap, Jászkunság stb. cikkeit hol elküldik, hol nem, esetleg éppen azt „választják ki”, amelyek a Központi Sajtószolgálattól érkezett és semmilyen helyi vonatkozása sincs.

Miből származnak ezek az ilyen nagyszabású munka mellett sem elhanyagolható, bosszantó hibák és hiányosságok? Feltehetőleg a figyelés gépiességéből. Előrelépést jelentene, ha figyelembe vennék a könyvtárak *sajátos igényeit* (pl. híres szülöttekre, néprajzi sajátosságokra stb. vonatkozó sajtóanyagok), és mindenképpen *válogatnának* (legalább elemi fokon!). Tigyi István is utal arra, hogy „valamilyen módon határt kell szabni a cikkáradatnak”. Erre vonatkozó szolnoki adatok: 1968-ban 128 csomagból 2428 kivágot dolgoztunk fel, azonban mindössze 701 felelt meg a követelményeknek (alig 29%). 1969-ben 108 csomag tartalmát dolgoztuk fel és 405 kivágot tudtunk felhasználni (ekkor már nem őriztük meg a használatlan cikkeket, így a felhasznált anyag százalékarányát nem lehet megállapítani). Az elég magas előfizetési árat tekintve ez a szolgáltatás így nem tűnik kifizetődőnek.

Felvetődik a kérdés, hogy egyáltalán szükség van-e a Sajtófigyelő szolgálat igénybevételére a helyismereti sajtógyűjtemény megalapításában, gyarapításában? Több megyei könyvtár lemondta a Sajtófigyelőt, és tevékenységét házon belül igyekszik pótolni. Szerintünk azonban ez nem lehet végleges megoldás. A központi sajtófigyelésben (akár a Magyar Hirdető végzi, akár könyvtárközi összefogással valósul meg) olyan lehetőségek *rejlnek*, hogy nem célszerű lemondani róla.

A korszerű igények megkívánhatják a könyvtári tájékoztatótól a dokumentumok közvetlen feltárását, s ez a cikk-kivágatok esetében lehetővé válik. A lapkivágatok egyszerű felhasználása a következőképpen képzelhető el.

A központi figyelőszolgálat a könyvtárak különleges szempontjait figyelembe véve a fontosabb cikkek kivágatait elküldi a megrendelőnek. A könyvtárban kártonokra ragasztják a kivágatokat. (Nálunk az eredetileg A/3 méretű, kettéhajtva A/4

méretű levelezőlap-kartonok váltak be, a cikkek a két belső oldalra kerülnek.) A kartonokat folyószámmal látják el és A/4-es méretű dobozokban vagy fiókokban helyezik el. A könyvtár saját figyelőszolgálatát ezt az anyagot oly módon egészíti ki, hogy a helyi lapok, folyóiratok két-két példányát szétvágja, és legépeli az országos folyóiratok kisebb közleményeit, melyeket a központi figyelőszolgálattól nem kapott meg. A terjedelmesebbekről xerox-másolatot készít. Így a meg nem kapott cikkek is felragasztásra kerülnek. Ezek után a katalogizálás egyszerűen megoldható. Az állomány dokumentumai egyneműek és könnyen hozzáférhetőek. A feltárást legcélszerűbben lyukkártya technikával lehet megoldani, de uniterm vagy bármely egyéb tárgyszavas rendszer is számításba jöhet. Ennek megvalósulása pontos, rugalmas és gyors tájékoztatást eredményez, ami egyik fontos követelménye a korszerű könyvtári munkának.

Mándy Gábor

Hanglemezterek — az ismeretterjesztés szolgálatában

Az elmúlt évben négy észak- és nyugat-európai országban több felsőoktatási és közművelődési könyvtár zenei részlegében járva arról győződtem meg, hogy a hanglemezterek nemcsak a zenei művelődést szolgálhatják.

A *delfti* műszaki egyetemen, amely a legrégebb és legnagyobb ilyen jellegű holland felsőoktatási intézmény, a központi könyvtár mintegy 3000 klasszikus és modern, komoly és könnyűzenét egyaránt tartalmazó hanglemezről, továbbá hangszalagokból álló zenei gyűjteménnyel rendelkezik. A lemezek kölcsönzői függetlenül a könyvtár nyilvános jellegétől, túlnyomórészt egyetemisták. (A lakosság részére a városban is működik hanglemezter.) A kölcsönzés elég borsos áron bonyolódik le: 7,50 gulden a beiratkozási díj (kb. 75 Ft), ezenkívül lemezenként 60 cent (kb. 6 Ft) a kölcsönzési díj. (A kölcsönzési idő egy hét.)

A lemezter érdekessége az, hogy a zenei anyagon kívül — természetesen ahhoz képest csekély mennyiségben — szöveges hanglemezeket is gyűjt. Ezek egy része a nálunk is jól ismert irodalomtörténeti dokumentumlemez (pl. Thomas Mann hangja), azonban szép számú történelmi vonatkozású lemezük is van. Lemezoroszat mutatja be pl. a harmadik birodalom történetét, és politikusok (többek között de Gaulle) válogatott beszédeit tartalmazó lemezek szintén találhatóak a gyűjteményben. Ilyen módon a lemezter már részben hangmúzeum is.

Hasonló elképzelések valósultak meg az *uppsalai* egyetem könyvtárában is. A látogatásom idején mintegy 3500 lemez

kitevő tulajdonképpeni lemezterhez nagy hangszalaggyűjtemény tartozott, a szalagokon művészeti előadásokat, író—olvasó találkozókat örökítették meg. Tervbevételek azt is, hogy neves professzorok előadásait is szalagra veszik, hogy ezzel szolgálják a svéd tudománytörténet dokumentációs bázisának bővítését.

E példák mind tulajdonképpen csak a lehetőségeket érzékeltetik. Azt, hogy a lemez és a hangszalag ugyanolyan dokumentációs értékkel rendelkezik, mint a nyomtatott könyv. Hogy nemcsak a zenei kultúra fejlesztésében lehet szerepük, hanem a történelmi, a politikai, az irodalmi ismeretterjesztésben és a helytörténeti dokumentációban is. Mindéz nem újdonság, nálunk is gyakran vesznek hangszalagra író—olvasó találkozásokat, visszaemlékezéseket, vallomásokat, azonban a *szervezett, rendszerezett, feltárt és használatra bocsátható, nem zenei célokat szolgáló hanglemez- és hangszalagterek* illetve részlegek kiépítésében még sok a tennivaló. Pedig a múzeumokon és az archívumokon kívül a nagyobb könyvtáraknak is megvan erre a lehetőségük, főleg azoknak, amelyek már berendezték a zenei részlegüket. A TIT-előadók nyilván örülnének, ha a kortörténeti előadásaikban a közelmúlt vagy a jelen politikai személyiségeinek hangját is bemutatnának, s valószínűleg sokan hallgatnák nagy írók műveit a szerzők saját előadásában, úgyszintén jeles kortársak helytörténeti értékű emlékezeit, vallomásait. Az igény megvan, a lehetőség is, csak élnünk kell vele.

B. Nagy Ernő

Kitüntetés

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkája elismeréséül *Joós Ferencnek*, a Kecskeméti Megyei Könyvtár főkönyvtárosának a MUNKA ÉRDEMFREND bronz fokozata kitüntetését adományozta.

Hogyan segíti az Olvasó népert mozgalmat a miskolci járási tanács?

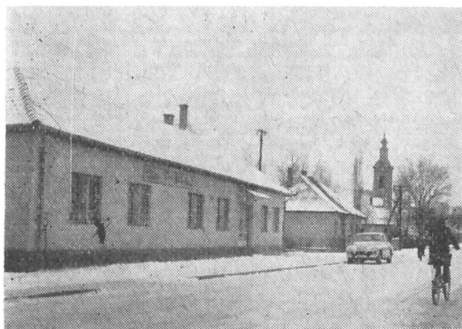
Az *Észak-Magyarország* 1969. november hó 11-i számában *Fábián Zoltán* érdekes gondolatokat tartalmazó cikket írt a mozgalmról. Ezt olvasva bennem is felvetődött a kérdés: vajon összhangba lehet-e hozni a mai ember felfokozott vizuális igényét és kép-és képességét az olvasás élményével? Meg lehet-e szeretetni az olvasást olyanokkal, akik eddig távol álltak a leírt gondolat varázsától?

A miskolci járás közművelődési könyvtárügyének lendületesebb fejlődését 1964-től számítjuk, ugyanis ebben az évben kezdte meg működését a járási könyvtár *Sajószentpéteren*. A végrehajtó bizottság több ízben értékelte a végzett munkát, és olyan intézkedéseket hozott, amelyekkel segítette a könyvtárügy fejlődését, javította a személyi és tárgyi feltételeket. Különös figyelmet fordított arra, hogy a *községi tanácsok vezetői mielőbb felismerjék a könyvtári munka fontosságát*. A megtett útra visszatekintve, az eredményeket értékelve elmondhatom, hogy a könyvtárügy a járásban betöltötte és ma is betölti társadalmi nevelő szerepét. Igen nagy eredménynek számít, hogy ma már 17 községben korszerűsített könyvtár van. 1969-ben 377,092 forint értékben vásároltak a könyvtárak új könyveket. *Hírlapok és napilapok* megrendelését is lehetővé tettük azokban a községekben, amelyekben a helyben olvasásra mód van. Erre a célra 15 000 Ft-ot fordítottak a könyvtárak a múlt évben. A végrehajtó bizottság 1969-ben kiemelten foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a járási könyvtár hogyan segíti a könyvtárak tanácsi irányítását, ellenőrzését. A helyes könyvtári szemlélet kialakításának gyakorlati példája az 1969-ben *Felsőzsolcán* tartott vb-ülés, amelyen a járási könyvtár igazgatójával együtt magam is jelen voltam. Ott tapasztaltuk igazán, hogy milyen hatásos is lehet a vb-elnöknek, a vb minden tagjának, valamint a könyvtárosnak nyújtott elvtársi, baráti segítség. Ezt a gyakorlatot a jövőben még rendszeresebbé fogjuk tenni.

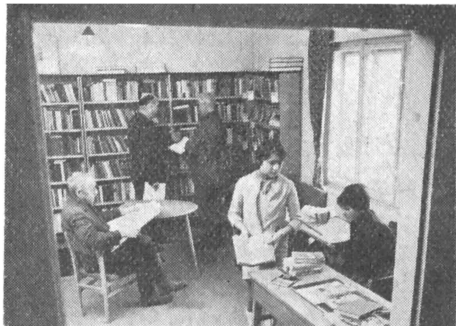
Amióta a községi könyvtárak tanácsi kezelésbe adása a miskolci járásban is megtörtént, a könyvtárak irányításában fordulat állt be. *Arnóton, Bükkaranyoson* a község saját erejéből épített új Népházat, amelyben a könyvtár is méltó elhelyezést kapott. *Parasznyán* ebben az évben kerül sor korszerű könyvtár felavatására. *Nyékkládházán* is épül a közeljövőben a könyvtárt is magába foglaló művelődési otthon.

A klubkönyvtári tevékenységnek először Berzéken teremtettük meg a feltételeit. Az itteni tapasztalatokat hasznosítva, sőt tovább fejlesztve működtetjük a *Sajókeresztúron* és *Varbón* létrehozott klubkönyvtárt is. Varbón a klubkönyvtár rövid idő alatt igen kedvelt és jól működő intézménnyé vált. Itt már kialakult klubéletéről beszélhetünk. A KISZ-től a Nótanácsig minden szervezet program szerint dolgozik a klubkönyvtár eszközeinek igénybevételével.

Jó kezdeményezések híre jutott el hozzánk *Mocsolyásról*, a járás egyik elzárt kis településéről, ahol az ötletekben kifogyhatatlan, lelkes könyvtáros az olvasás megkedveltetését szolgáló szakköri munkát indította el. Arnóton, amióta az új Népházban

Az arnóti Népház és a benne levő községi könyvtár (MTI Fotó — Kunkovács László felvételei)

A berzéki klubkönyvtárban

A járás könyvtárainak további fejlődését a jövőben csak úgy remélhetjük, ha sikerül lehetővé tenni a könyvtárak számára, hogy munkájukban a legkorszerűbb módszereket alkalmazzák. A fő feladat új olvasók szervezése az Olvasó népert mozgalom segítségével, elsősorban a még nem olvasó munkás és paraszt rétegekből. E cél érdekében összefogunk mindazokkal, akiknek szívügyük a dolgozó nép kulturális felemelése.

Dr. Bíró György

a miskolci járási tanács vb-elnökhelyettese

Letéti könyvtárak az ásothalmi tanyavilágban

A szegedi járásban levő Ásothalom község lakóinak száma 5856, területe 113,7 km². Tanyavilág, a járásban egyike a legnagyobbaknak. A faluban mindössze kb. 700-an élnek, a többi kint a hatalmas homokos, erdős vidéken, apró kis tanyákon.

A községi könyvtár 1963. január 1. óta önálló, könyvvállománya akkor 2943 kötet volt. Kezdetben négy letéti könyvtár tartozott hozzá, ezeket iskolákban helyezték el. Egy-egy letéti könyvtár általában 100—100 kötet könyvet kapott. Az önállóság sok kedvező változást hozott a könyvtár életében: A főfoglalkozású könyvtáros különálló helyiségben kezdte meg munkáját, s az időközben beszerzett sok új könyv vonzotta az olvasókat; míg 1962. december 31-én 340 beiratkozott olvasója volt a könyvtárnak, a községi könyvtár önállóságának első évében, 1963. december 31-ére számuk 548-ra emelkedett. A gyarapodás tehát elég nagy, de ha a község összes lakót tekintjük, még mindig igen kis százalékuk volt olvasó.

A tanyák szétszórtsága és a nagy távolságok miatt a letéti könyvtári rendszert tovább kellett fejleszteni. Így az eddig működő négy mellett még hét újabb letéti könyvtárt hoztunk létre. Ötöt iskolánál, kettőt pedig tsz-irodában helyeztünk el. Sajnos, a termelőszövetkezeti olvasók a nyári hónapokban nem látogatták a könyvtárt, ekkor szünetelt a kölcsönzés is. Emiatt a két termelőszövetkezeti letéti könyvtárt megszüntettük. Jelenleg kilenc letéti könyvtárunk van, valamennyit tanyai iskolában helyeztünk el, a könyvtárosi teendőket pedagógusok látják el, negyedévenként 210 forint tiszteletdíjért.

A községi könyvtárban új szabadpolcos berendezés váltotta fel a régit, s a feleslegessé vált szekrényeket a letéti könyvtáraknak adtuk. Jelenleg egy-egy letéti könyvtárban általában 200—400 kötet könyv van, többségük ifjúsági mű. Tekintettel arra, hogy a letéti könyvtárak olvasótáborának kb. 70—75%-a általános iskolai tanuló, ezt a tényt figyelembe vesszük a könyvek kiválogatásánál. Természetesen szép számmal kerül felnőtteket érdeklő szépirodalmi és ismeretterjesztő mű is a letéti könyvtárakba. Az ismeretterjesztő anyag összeállításánál nagymértékben figyelembe vesszük a helyi igényeket. Több iskolában szakmunkásképző tanfolyamok működnek, s mi igyekszünk is ellátni a hallgatóságot a tananyaghoz illő szakkönyvekkel. A letétek állományát általában félévenként cseréljük, de ha igény mutatkozik, ennél sűrűbben is. A könyvkiválasztást közösen végzi a letéti és a községi könyvtáros.

A könyvek kiszállítása a letéti könyvtárakba és a könyvtárak ellenőrzése mindig nagy gondot okozott. Azok a pedagógusok, letéti könyvtárosok, akik saját gépkocsival rendelkeznek, maguk bonyolítják le a gépkocsijukkal az állománycserét. Igaz, hogy saját költségre dolgoznak, de így gyorsan megejthetik a cserét, senkihez nem

kell alkalmazkodniuk. A gépkocsival nem rendelkező letéti könyvtárosokhoz a községi tanács lovaskocsijával szállítjuk ki a könyveket. Erre a fogatra néha napokig kell várni, de tény, hogy minden alkalommal segített a tanács, ha hozzá fordultunk. Egyébként is, ha bármilyen anyagi vagy más természetű probléma adódott a könyvtárban, mindig kaptunk segítséget a tanácstól.

A letéti könyvtárakat évenként több alkalommal is meglátogatjuk. Ilyenkor megbeszéljük a problémákat, elbeszélgetünk az olvasókkal. A községi könyvtár igyekszik mindenben segítséget nyújtani a letéti könyvtáraknak. Úgy hisszük, közös munkánk eredménye, hogy a község területén ma 1632 beiratkozott olvasó van.

Csépe Mihályné
községi könyvtáros, Asotthalom (Csongrád m.)

Lépünk fel az olvasószolgálat bürokratikus vonásai ellen!

A kölcsönzési idő a nagyobb megyei és járási könyvtárakban heti 30—36 óra. Tudom, történetek kezdeményezések ennek megnyújtására, s jobb munkabeosztással, új munkaerő felvétele nélkül is érték el eredményeket több helyen. Ismerek azonban olyan könyvtárat is, ahol a korábbi években már megnyújtott kölcsönzési időt az új mechanizmus bevezetése óta heti öt órával csökkentették, holott a kölcsönzés dolgozóinak számát sikerült a duplájára növelniök.

A „reform” következménye: a főidényben a délutáni kölcsönzés túlsúlyossága, az olvasókkal való kellő foglalkozás lehetlenné válása, a csak szigorú bürokratikus ügyintézésre való szorítkozás. Ez azonban még tán a kisebbik baj. A nagyobb baj az, hogy a bürokratizmus azóta erős gyökeret eresztett az egész olvasószolgálatban. Ennek legkirívóbb jele a nem kölcsönzési időben érkező dolgozókkal való bánásmód. Igaz, hogy újabban az olvasóterem látogatását a nyitvatartás csaknem egész idejére lehetővé teszik, a látogatókkal azonban nem foglalkoznak: ha pedig könyvet hoznak be, nem veszik át tőlük. A rideg bánásmód odáig fajult, hogy nemcsak a könyvcserét tagadják meg, hanem a könyvek pusztá visszavételét is.

Olyan olvasó mindenütt akad, aki valami nyomós ok miatt a kölcsönzési időben nem tud megjeleni. Az ilyenektől a múltban átvették a könyvet, indokolt esetben a könyvcserét is lehetővé tették nekik, de felvilágosították őket, hogy a könyvtárosoknak egyéb tennivalójuk is van, a jövőben tehát a kölcsönzést az arra kijelölt időben bonyolítsák le. Úgy gondolom, a könyvtár nevelő feladatának ez a humánusabb eljárás felel meg.

Sajnos, akkor sem tartotta magát minden olvasószolgálati dolgozó ehhez, mostanában azonban egyszerűen sutba dobták ezt a humánus gyakorlatot, s a beszoztottak, a vezető jószándéka ellenére,

válogatás nélkül elutasítják a szabálytalan időben beküpozókat.

A kínos jelenetek nem használnak a könyvtárnak, de az olvasómozgalomnak sem, amelyet támogatni hivatott. Tartahatatlan a jelenlegi gyakorlat ezenkívül azért is, mert a könyvtárosok közül az arra hajlamosaknak naponta megújuló alkalmat ad a basáskodásra, emberek bosszantására és megalázására.

Ilyen tapasztalatok vezettek engem is arra a gondolatra, hogy a nagyobb közművelődési könyvtárak olvasószolgálatának rá kellene térnie minél előbb az egész napos kölcsönzésre. Ezzel az olvasókat megkímélné a ma dívó visszautasításoktól, s az ezzel járó bosszúságoktól, a könyvtárak pultjai mögé befeszkelődött kiskirályok és kiskirálynők trónját pedig egyszerre ledöntené. Az ehhez szükséges átszervezés a legtöbb könyvtárban új munkaerők nélkül is megoldható az inspekciós rendszer bevezetésével. Indokolja ezt a rohamos iparosodás is, amely egyebek közt azzal jár, hogy vidéken is egyre nő a három műszakban dolgozók tömege, akik számára a mostani korlátozott kölcsönzés nagyon nehézkessé teszi a könyvcserét.

A Magyar Nemzetben nemrég Szamel Lajos a bürokráciáról írt cikkében a korlátlan hivatali félfogadás mellett szállt síkra. Megemlítette, hogy Olaszországban sok kommunista vezetés alatt álló város fontosabb osztályán még szombat délután és vasárnap délelőtt is van félfogadás, sőt itthon is „számos igazgatási szervünk bármikor rendelkezésre áll a hozzá forduló állapolgároknak.” Példájukat elsősorban a könyvtáraknak kellene követni az olvasómozgalom érdekében. Amíg az egész napos kölcsönzés bevezetésére sor kerül, addig is a főntebb említett humánus-nevelő bánásmód kötelezővé tételét ajánlom a nem kölcsönzési időben jelentkező olvasókkal szemben.

Kárász József

Februárban avatták fel Cegléden a Berda-kocsmát. Ez alkalomból a városba látogattak Berda Józsefnek, a három éve elhunyt neves vándorpoétának barátai, akik életében is rendszeresen megünnepelték születésnapját,

Propagős malacsült
jó gyamrunk
üdvö: havá lettél?
Hol lehetünk rád hol az
a konyhai szentély?
Berda József

A vendéglő falain versidézetek olvashatók

A ceglédi Kárpáti Aurél Társaság és a Róna Vendéglátóipari Vállalat azzal a céllal hozta létre ezt a különös intézményt, hogy a város kedves költőjének emlékét ápolva a könyvek barátait az itt rendezett találkozók segítségével ide szoktassa.

Az Olvasó népért mozgalom keretében megvalósult ötlet máris több író, színművészt vonzott Ceglédre: Kónya Lajos, Baranyi Ferenc költők, Dr. Kovalovszky Miklós nyelvész, Ady-kutató, Kunszeri Gyula író, Környei Elek újságíró jegyzetek be érdekes biztatásokat az emlékkönyvbe, Bodor Tibor és Szendrő József

Szendrő József színművész „Berda Jóskához, a túlvilágra” című baráti levelének felolvasása után a nemes misszió sikerére üríti poharát (Ottoházi Vilmos felv.)

színművész pedig a közeljövőben ismét ellátogatnak Ceglédre, hogy azok is részesülhessenek az általuk nyújtott élményben, akik — hely hiányában — nem tudtak részt venni az eddigi „ünnepi alkalmakon”. (M. T.)

LENIN ÉVSZÁZADA címmel három irodalmi műsort tartalmazó összeállítás bocsátott ki a Népművelési Propaganda Iroda a Színjátzók Kiskönyvtára sorozatban. A három műsor (Ardó Mária: *Vladimir Iljics c. hat hangra írt dokumentum-órátoriuma*, Follinusz Gábor: *Örökre tenned int c. kamara előadásra szánt összeállítás* és *Selmeczi Elek: Homloka ráncában az emberiség c. montázs*) a műkedvelő csoportok, irodalmi színpadok számára készült, de idézetgyűjteményként az ünnepi előadók számára is segítséget nyújt.

Ugyancsak a Népművelési Propaganda Iroda adja ki a Lenin-centenárium 1870—1970 c. munkát, mely Lenin életművének tanulmányozásához ad vezérfonalat. A kötet fele ajánló bibliográfia, mely Lenin művein kívül a Leninről szóló tudományos, ismeretterjesztő, szépirodalmi műveket, valamint az évfordulóra megjelenő könyveket sorolja föl, végül módszertani útmutatót közöl, mely a jubileumi műsorok megrendezéséhez nyújt segítséget.

Helyesbítés

A KÖNYVTÁROS folyó évi 2. számában a *Kérdezz — felelek* rovat válaszába (a 94. oldalon) leírási hiba miatt — téves szövegrész került. A felsorolás b) pontjának zárójeles része helyesen a következő:

„(ennek mérve az R. 6. §-a szerint, ha a jövedelem évi összege 10 000 Ft-nál nem több: 6%)”.

Kollányi Ágoston a készülő könyvtári filmről

Kollányi Ágoston a Művelődésügyi Minisztérium felkérésére rövidesen megkezdte két, egyenként 13—15 perces rövid-filmjének forgatását. Az egyik film a könyvtárak, a másik a művelődési otthonok negyedszázados fejlődéséről szól. Még mielőtt a forgatás megkezdődött volna, beszélgettünk a film rendezőjével.

— *Hol forgatják majd ezeket a filmeket, és mi fér bele a negyedórás vetítési időbe?*

— A könyvtárakról szóló filmről tudok többet beszélni, mert azt kezdjük előbb. A másik még nagyon kezdetleges állapotban van, most látogatjuk és válogatjuk a helyszíneket. Amikor megkaptam a megbízást, más filmeket forgattam vidéken, s pusztán kíváncsiságból mentem be a könyvtárakba. Utána a minisztériumban összeültünk a könyvtári szakemberekkel, ők javasolták, hogy nézzük meg Békés megyében a helyzetet, mert ott a könyvtárak minden olyan típusával találkozhatunk, amelyek az országban előfordulnak. A helyszíni szemle után úgy döntöttünk, hogy a film nagyobb részét ebben a megyében forgatjuk. A 15 percben végig a könyvtár és az olvasás lesz a „főszereplő”. Elsősorban a téma emberi oldalát szeretném kidomborítani, azt, hogy mit jelent a vidéki embernek az olvasás, a könyvtár otthonossága, a környezet. Szerteágazó, roppant nagy téma ez, nehéz röviden megfogni, mert a filmnek tükröznie kell a huszonöt éves fejlődést is, de én bízom benne, hogy sikerül a meglévő eredményeket, ha csak villanásszerűen is, bemutatni. Körülbelül ugyanezt mondhatnám el a művelődési otthonokról forgatandó filmről.

— *Mi az, ami önt leginkább megfogta az előkészületek során?*

— Nagyon tetszettek a *gyermekkönyvtárak* és a *könyvtárak kis zenei részlegei* — ilyenekkel találkoztam például Gyulán, Szeghalmon, Békéscsabán, Sarkadon —, ahol rendkívül kellemes környezetben állnak rendelkezésre a lemezek, s fiatalok, idősök hallgathatják azokat. Ez számomra igen érdekes volt. A másik, ami megfogott, a *legkülönbözőbb emberek, korosztályok kapcsolata a könyvtárral*. Ez megint csak ott a helyszínen, a látottak

alapján került igazán kézzelfogható közelembbe. Én külső, avatatlan személy vagyok, s eddig kizárólag budapesti könyvtárakat ismertem és nem tudtam azt, hogyan funkcionál egy ilyen könyvtár vidéken. Őszintén meg kell mondanom, elgondolásaimhoz képest nagyon kellemesen meglepődtem. Békésben a könyvtárak ott vannak, ahol éppen helyet tudtak szorítani nekik. Egyik sem könyvtárnak készült épületben, helyiségben. Az ajtó mellett gyakran csak egy kis tábla jelzi, hogy ott könyvtár van. Maga az épület belesimul a kisvárosi vagy falusi környezetbe, de *amikor belép az ember, akkor a legmodernebb huszadik században találja magát*. A legtöbb helyen barátságos, modern, a szó szoros értelmében otthonos a berendezés. A könyvtárak csendje kellemes, s nem az a rideg, szorongásos csendesség. Először a legtöbb embert ez fogja meg, ha a könyvtárba belép. Legalábbis ez derült ki a helyszíni vallomásokból. Lényegében ezeket szeretném elmondani a filmben is, s olyan dolgokat megmutatni Békésben, amit nem árt, ha más vidéken is látnak, hallanak az emberek.

— *Milyen formában történik majd ez a bemutatás?*

— Olyan helyeket választottunk ki, hogy a kép általános legyen, s jellemző az ország könyvtárhelyzetére. Mondhatnám úgy, hogy „végigzongorázunk” a megyei könyvtártól a járásiakon keresztül egészen a falusiakig. A riport módszerével szólaltatunk meg könyvtárosokat és olvasókat, s folytattunk egy olyan párbeszédet, amelyhez sok különböző korú, foglalkozású és más-más helyen élő embertől gyűjtöttünk személyes tapasztalatokat. Nem mi, a film alkotói akarunk bölcseket mondani, hanem a vallomásokból igyekszünk a fejlődést is, és a jelenlegi helyzetet is megrajzolni. Ki-ki a saját vonatkozásában, az adott helyen, az általa ismert dolgokról beszél majd, de reméljük, ebből akár az ország másik felében is kapnak majd nézőink ösztönzést, s ugyanakkor megismerik a jelen állapotokat, s az utat, amelyen idáig eljutottunk. A filmet *még ebben az évben* műsorra tűzhetik a filmszínházak.

M á t y á s I s t v á n
Népszava

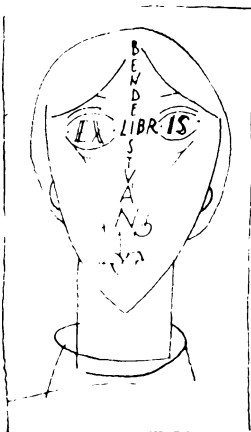
A HÉT VÉGÉN TÍZ ÓRÁN ÁT (10-től 20 óráig) nyitva tartanak az Ajkai Városi Könyvtárban — tekintettel a szabad szombatra és a kézzelfoghatóan jelentkező igényekre. Ezzel a nyitvatartási idő 40 órára emelkedett. — Tapolcán a szombati forgalom a hétfőt is meghaladja, a Veszprémi Megyei Könyvtárban pedig a szombaton ügyeletet tartó könyvtárosok számát a nagy forgalom miatt kettőtől háromra kellett emelni.

KÖZÉPISKOLAI MINTAKÖNYVTÁR NYÍLT a veszprémi vegyipari technikumban. Az ünnepélyes megnyitót Darvas József Kossuth-díjas író tartotta és baráti beszélgetésben válaszolt a tanulók érdeklődő kérdéseire. — Új könyvtárt és klubhelyiséget avattak a zirci MŰM Szakmunkásképző Intézetben is. A három és félezer kötetes könyvtár állományának gyarapítására a Munkaügyi Minisztérium tízezer forintot ajándékozott az iskolának. A közeljövő tervei között szerepel a Művelődésügyi Minisztériumhoz tartozó berhidai és a veszprémi I. sz. általános iskolai mintakönyvtár megnyitása.

TÖBB ÚJ KÖNYVTÁR ÉPÜL TOLNA megyében a közeljövőben. Az ország egyik legrosszabbul elhelyezett járási könyvtárának, a Tamási Járási Könyvtárnak beruházási programját decemberben tárgyalták meg: az 537 m² alapterületűre tervezett könyvtár új otthonát a már meglévő művelődési központ mellé építik; a költségek 3 millió forintra rúgnak, nem számítva a berendezést. Az építkezést valószínűleg még ebben az évben megkezdik. — A IV. ötéves terv keretében a Dombóvári Járási Könyvtár is új elhelyezést kap az épülő járási művelődési központban. — A falusi könyvtárak közül a Dunaföldvári Községi Könyvtár

Hírek

250 000 Ft-ból 200 m² alapterületűre bővített a községi tanács úgy, hogy a szomszédos, megszüntetett orvosi rendelőt és üzlethelyiséget a könyvtárhoz csatolja. A bővítéssel külön gyermekkönyvtár kialakítása is lehetővé válik. Hőgyészen a tanács a régi gyógyszerészterületét adta át könyvtári célra. Az új könyvtár hasznos alapterülete kb. 100 m² lesz, az átalakítás 240 000 Ft-ba kerül. (V. K.)

Kocsis László ex librise

ORSZÁGOS HONISMERETI PÁLYAZAT-ot hirdetett a mozgalom 10. évfordulója alkalmából a Hazafias Népfront és a Népművelési Intézet. A pályázóknak olyan műveket kell készíteniük, amelyek megörökítik a honismereti mozgalom történetét, eredményeit, egyben elősegítik a mozgalom továbbfejlesztését is. (Részletek a kibocsátott Útmutatóban olvashatók.) A pályázaton bárki részt vehet, de a meghirdetők az elsősorban érdekelt honismereti aktivistákon, szakkörvezetőkön, kró-

nikáirókon stb. kívül számítanak a könyvtárosokra is. A legjobb pályamunkákat 1000—3000 Ft összegű díjakkal jutalmazzák. A beküldési határidő 1970. július 31, az eredményhirdetés 1970. szeptember hónapban lesz.

A TÖRÖKSZENTMIKLÓSI JÁRÁSI-VÁROSI KÖNYVTÁR a felszabadulás 25. évfordulója, valamint a Lenin centenárium méltó megünneplésére felhívással fordult a járás és a város valamennyi iskolájának igazgatójához. A felhívásban arra kérte az igazgatókat, segítsék elő, hogy a tanulók osztályonként meglátogassák a könyvtárakat, és minél többen iratkozzanak be könyvtári olvasónak. Az osztálylátogatások alkalmával a könyvtárosok ismertetik a könyvtár szolgáltatásait, és megemlékeznek Leninről, aki — mint a felhívás is hangsúlyozza — nagy fontosságot tulajdonított a politikai és világnézetű nevelésben a könyvtáraknak. A Lenin centenárium tiszteletére a KISZ alapszervezetek között olvasószervezési versenyt is hirdetett a könyvtár a városi és a járási KISZ bizottsággal közösen. Az „Olvasó ifjúságért” mozgalom keretébe illesztett versenyt célkitűzése, hogy „Lenin születésének centenáriuma alkalmából váljék valamennyi KISZ-tag könyvtári olvasóvá!” A győztes alapszervezetek könyvjutalomban részesülnek. Az akciók sikeres lebonyolítását szolgálja a járási-városi könyvtár módszertani levele, melyet megküldtek valamennyi községi könyvtárnak. A módszertani levélhez rövid Lenin életrajz is van csatolva, ezt a könyvtárosok az osztálylátogatások alkalmával használhatják fel. Ugyancsak a könyvtárosok részére ajánló bibliográfia is készült a Leninre vonatkozó irodalomról. (V. S.)

MÁRTÍR-ÍRÓK MAI OLVASÓI

Mártír-írók gyűjtőnév alatt szoktuk emlegetni azokat a magyar írókat, akik a második világháború utolsó éveiben a fasiszta terrornak estek áldozatul. A névsor szomorúan hosszú. Voltak közöttük idősebbek és egészen fiatalok is; marxisták és idealisták; kommunisták és a polgári demokrácia irodalmi apologetái is. Néhányan népszerű, elismert írók, költők voltak, mások viszont épphogy elindultak pályájukon. Ami általában jellemezte őket, az antifasiszta magatartásuk és munkásságuk volt, valamint az a tény, hogy tehetségük teljes kibontakozásán erőszakos módon akadályozta meg az éveken át tartó üldözés és végül a halál.

Felszabadulásunk 25. évfordulója nemcsak alkalmat ad rá, hanem szinte kötelességünk is teszi, hogy megvizsgáljuk: milyen a mai olvasók viszonya a mártír-írókhoz, milyen helyet foglalnak el ők az olvasói köztudatban? Ezzel a céllal végeztünk felmérést a Debreceni Megyei Könyvtárban, ahol az olvasók száma évek óta 5500 felett van, így a kapott adatok — kiegészítve az ismert tapasztalati tényekkel — többé-kevésbé általánosíthatók. A vizsgálat során először megszámoltuk, hogy 1965 szeptembere óta — amióta a könyvkártyákon bélyegzéssel jelezzük a kölcsönzés tényét — az egyes műveket hányszor kölcsönözték ki. Aztán csaknem két hónapon át figyeltük, hogy kik kölcsönzik, illetve az olvasóteremben kik használják a mártír-írók könyveit. A kivitt kötetekhez rövid kérdőívet mellékelünk, amelyen az író, továbbá az olvasott mű hatása felől érdeklődtünk. Néhány olvasóval személyesen beszélgettünk. A vizsgálat fontosabb eredményeit az alábbiakban ismertetjük.

Nagyon alacsony forgalmat értek el azoknak az alig ismert mártír-költőknek a művei, akiknek a hagyatékából az utóbbi 10—15 évben egy vagy két kötetnyi váltogatás jelent meg. *Berkó Sándor kötetét* (Nem vagy magadban) 3—5, *Forgács Antalét* (A világ nem felel) 1—1, *Lukács Lászlóét* (Férfiak búcsúzása, Leejtett furulya) 0—1, *Pásztor Béláét* (Válogatott versek) 1—2, *Salamon Ernőét* (Mindmáig békétlenül) 0—3, *Vető Miklóslét* (Hideg napok) 2 alkalommal kölcsönözték ki eddig. (*Zsigmond Ede* Elszántan és szelíden c. kötete nincs meg a könyvtárban.) Kevesen viszik — 3—5 kölcsönzés az elmúlt négy évben — *Hevesi András* (Párizsi eső), *Kemény Simon*, (Ördögök, tündérek) és *Lakatos László* (Fenséges úr szerelme, Tavaszí játék) könyveit is, amelyek többnyire az 1930-as években jelentek meg. Valamivel többen olvassák *Komor András* (R. T. — 7, Fischmann S. utódai. — 18 kölcsönzés) és *Ligeti Ernő* (Az idegen csillag — 11, *A két Böszörményi* — 13) regényeit. *Mohácsi Jenő* Gemma c. életrajzi regényét (Dante feleségéről szól) 13-an kérték ki, ugyanakkor másik két művét — Lidércke, Meseköltő a Dunán — senki sem. Hasonló a helyzet *Molnár Ákos* 1963-ban kiadott *Jóslat* című elbeszéléskötetével. Két példányát 5 illetve 10 alkalommal kölcsönözték, a másik kettőt egyszer sem. *Körmenyi Zoltán* Nagyvárosi képeskönyv című válogatása (amely a versek és novellák mellett szociográfiai írásokat is tartalmaz) 8 és 10 esetben volt kézben négy év alatt. *Órley István* 1968-ban A Flocsek bukása címmel megjelent írásai — úgy tűnik — kedveltebbek lesznek, mert eddig már 4, 7 és 9 alkalommal vitték ki őket. A felsorolt regényírók és novellisták lényegében szintén ismeretlenek a szélesebb olvasóközönség előtt. Kölcsönzésük véletlenszerű, a szabadpolcon való válogatás közben akad egyik vagy másik könyv az olvasók kezébe. Tudatosabb érdeklődést csak Körmenyi Zoltánnál — kapcsolódik a szociográfia mai népszerűségéhez — és Mohácsi Jenő életrajzi regényénél tapasztalhatunk. Az ok ebben az esetben is minden bizonnyal a műfaj divatossága.

A legalacsonyabb forgalmú csoportban kell megemlítenünk *Földes Ferenc*, *Halász Gábor* és *Honti János* nevét. A népmesekutató *Honti* könyveit nem keresték az olvasók négy év alatt. Az irodalomtörténész-kritikus *Halász Gábor* Az értelem keresése c. tanulmánykötetét 3 és 6 alkalommal vitték ki. Halász Válogatott írásai-nak gyűjteménye csak az olvasóteremben férhető hozzá — itt elég gyakran forgatják, elsősorban egyetemi hallgatók. A kommunista *Földes Ferenc* Válogatott írások c., 1967-es kötetéből 2 példányt senki, egyet 2, a negyediket 3 olvasó kölcsönözte ki eddig, minden bizonnyal bölcsészhallgatók, kötelező olvasmányként.

Forgalmi arányát tekintve átmeneti jelenség *Sárközi György*. Összes versei-nek egyik példányát 6-szor kérték el, a másikat egyszer sem. Ezzel szemben történelmi

regényének — Mint oldott kéve — példányait 24-szer és 33-szor kölcsönözték ki. Utóbbit a felmérés két hónapja alatt egy református lelkész, egy főiskolás lány és egy nyugdíjas vitte ki. A verseket pedig egy érdeklődő diák, aki — mint megjegyze-
te — véletlenül akadt rá, az iskolában még nem tanultak róla („sohasem hallottam
erről a költőről” — írta). Főleg az érzelmesebb hangvételű versek tetszettek neki.

Bálint Györgynek három könyve forog. Az 1947-es Emberi méltósággal 6, az 1954-es A szavak felkelése 8, míg az 1966-os A toronyőr visszapillant 9, 10 és 19 olvasónál volt kint. Bálint György olvasói főként diákok, akik elsősorban kritikái iránt érdeklődnek. Egy pedagógus viszont szellemes, ma is sok aktualitást tartalmazó, művészi színvonalon megírt újságcikkeit szereti.

Bizonyos fokig meglepetés, hogy *Révész Béla* elbeszéléseit milyen sokan ked-
velik. Ő sem tartozik a legismertebb írók közé, a könyvtárosoktól sem igen szokták
kérni műveit. Szentől szembe c. kötetét mégis 18 illetve 23, a Velük, értük c. válo-
gatást pedig 24, illetve 32 ízben olvasták az utóbbi négy évben. Ady és Léda c., 1934-
es kiadású könyvének forgalma is alig marad el ezek mögött: a két példány 19 és
20 alkalommal volt kézben. Egyéb — a könyvtárban meglevő — kötetei már kevésbé
keresettek.

A már régóta tapasztalt jelenséget most számszerű adatok is alátámasztják:
Karácsony Benő, az egykor népszerű erdélyi mártír-író ma is egyike a legolvasot-
tabbaknak. S ami külön érdekesség: egy 1934-ben kiadott regény, az Új élet kapujá-
ban a legforgalmasabb ma is; a két példányt 55-en illetve 48-an olvasták 1965 őse-
ta. Már 10 körüli kölcsönzési átlagnál tartanak az 1968-ban megjelent kötetek is:
a Pjotruska, Tavaszi ballada, Napos oldal (ennek egyik példányát másfél év alatt
22-szer vitték ki!), de sokan kérik. A megnyugvás ösvényein és az Utazás a szürke
felhőn c. regényeket is. Karácsony Benő az ún. olvasmányos, szorakoztató irodalmat
kedvelők írója (nem lehet tagadni: szerepet játszik népszerűségében az erdélyi nosz-
talgia is!) — könyvtárunkban főleg a nyugdíjasok, a háztartásbeliek, a tisztviselő-
nők kölcsönzik.

A felmérés egyik kedvezőtlen meglepetése volt az a megállapítás, hogy *Pap
Károlyt* viszonylag kevesen és ritkán olvassák. Már az is sokat mond, hogy a két
hónap alatt mindössze egyszer kölcsönöztek tőle — egy munkásnő a B. városában
történt c. elbeszélésgyűjteményt. Egyébként ezt a példányt már 30 alkalommal vitték
ki, ugyanakkor a másik kettőt csak egyszer-egyszer. Az Azarel-t 4-szer és 17-szer
(három példányt egyszer sem), A nyolcadik stáció-t 2-szer és 16-szor kölcsönözték
az elmúlt négy évben. Hasonló arányokat találtunk A hőszobor, a Megszabadítottál
a haláltól és a Szerencse című köteteknél is. Könnyen megállapítható, hogy a szabad-
polcon levő anyag forog, a raktárból szinte sosem kerülnek fel példányok, mert nem
kérik őket. Elgondolkodtató az a közöny, amely Pap Károlyt igen értékes művészeté-
vel szemben megnyilvánul. Az olvasók véletlenszerűen viszik el könyveit, nem isme-
rik munkásságát. S ebben ludas a középiskola is. Csupán néhány tanár szokta nagy-
ritkán — akkor is inkább szakköri foglalkozáshoz — ajánlani regényeit, elbeszéléseit.

Azt felmérés nélkül is meg tudtuk volna mondani, hogy a mártír-írók közül
Radnóti Miklós, *Szerb Antal* és *Gelléri Andor Endre* a legolvasottabbak, legnépsze-
rűbbek. Éppen ezért náluk nem is az az érdekes, hogy melyik művet hányszor köl-
csönözték ki — hiszen könyveik jórészt állandóan forognak —, hanem inkább az, hogy
kik és miért olvassák azokat.

Gelléri Andor Endre elbeszéléskötetei közül eddig a Varázsló, segíts! címűt olvas-
ták legtöbben — a két példányt összesen 92-en. Az Összegyűjtött novellái, a Ház a
telepen példányainak kölcsönzési átlaga is 30 körül mozog. Valamivel ritkábban
keresték az Egy önérzet történetét és A nagymosoda c. regényt. Gelléri olvasói a
kéthónapos időszakban: középiskolás diákok, szakmunkástanulók és egy mérnök. A
mérnök előre elhatározott szándékkal vitte ki A nagymosoda c. regényt. Korábban
olvasta a Kikötő c. novelláskötetet, s kíváncsi volt egyéb írásaira is. Neki az elbe-
szélések jobban tetszettek, szerinte A nagymosoda nem elég kiforrott mű; úgy érzi,
Gelléri későbbi regényei jobbak lettek volna. A diákok kölcsönzése is iskolai mun-
kához — tanulmányi verseny, magyar dolgozat, ajánlott olvasmány stb. — kapcsolód-
tak. A pályázati dolgozatot író kislány már mindent elolvasott Gelléritől, ami nyom-
tatásban hozzáférhető, s a róla szóló tanulmányokban is előrehaladt. Egy másik gim-
nazista önszorgalomból — mert tetszett neki az író — igyekezett kiegészíteni az isko-
lában tanultakat. A megkérdezettek között egyébként senki sem volt, aki ne olvasott
volna már előbb is valamit az írótól — ha mást nem, egy elbeszélést az iskolában,
magyar órán. A diákoknak a szociográfiai hitelesség, a nyomor mélységeinek ábrázó-
lása tetszett leginkább Gelléri műveiben. „Teljes valóságában mutatják a múltat”
— írja az egyik a Ház a telepen novelláiról. „Így kézzelfoghatóbbá, érthetőbbé válik
az a kor, amelyben az író élt és elpusztult” — vallja egy másik. Gelléri stílusa is

megnyerte a diákok tetszését, van aki úgy érzi, hogy nagy segítséget kapott az írótól beszédstílusának alakításához, javításához. Ebben látja az író legerősebb hatását személységére.

Szerb Antal mai népszerűsége az írónak szól. Regényei, regényszerű esszéi szinte állandóan kézben vannak. Az elmúlt években a VII. Olivér hat példányát 133-an, A királyné nyakláncá különböző kiadásait 208-an, A Pendragon legendá-t 171-en, az Utas és holdvilág-ot 84-en olvasták a könyvtárban. A Szerelem a palackban c. elbeszélés-kötet példányainak kölcsönzési átlaga is 32. Jellemző Szerb Antal népszerűségére, hogy cikkeinek — A varázsló eltöri pálcáját — 1969-es kiadását már 7—7, illetve 10 alkalommal vitték ki. Olvasói között egyaránt megtaláljuk a középiskolásokat, egyetemi hallgatókat, háziasszonyokat, munkásokat, alkalmazottakat, nyugdíjasokat és nagyon sok pedagógust. Meglepő, hogy kölcsönzői között a felmérés két hónapjában több volt a nő, mint a férfi. Szerb Antal olvasói — vallomásaik szerint — az „olvasmányosságot”, „A cselekmény lebilincselő voltát”, a „nagy emberismeretről tanúszkodó jellemábrázolást” (Utas és holdvilág), a „hatalmas ismeretanyagot” kedvelik. Sok híve van esszéinek és sajátos humorának, szellemességének is. „Szórákozom és tanulok” — fogalmazta meg sokak véleményét az egyik olvasó. A kérdőívek válaszaiból kiderült az is, hogy Szerb Antal olvasóinak többsége már korábban is ismerte az író. Ennek ellenére határozott elképzelés nélkül kölcsönzött tőle — „mindegy, csak Szerb Antal legyen!” — jelszóval. Azaz, minden sorrend nélkül végigolvassák az író műveit. (Van, aki azután kezdi előlről.) Külön kérdés Szerb Antal két összefoglaló irodalomtörténete. A világirodalom története változatlanul egyedülálló a maga nemében, nélkülözhetetlen kézikönyv. Három példánya állandóan forog, s csak azért nem haladja meg az összes kölcsönzések száma a 26-ot, 32-t, illetve 39-et, mert gyakran meghosszabbítják a határidőt. Az olvasótermi példányt is szinte naponta kéri — tanévben. Nyáron ritkábban keresik, inkább csak az érdeklődők, rejtvényfejtők. A könyv kölcsönzői elsősorban bölcsészhallgatók, de a felmérés idején akadt egy orvos is, aki azért vitte el, mert átfogó irodalomtörténetet akart olvasni. A Magyar irodalomtörténet-nek csupán egy példánya van a könyvtárunkban, az olvasóteremben. Ezt sem használják sokan. A mindennapi gyakorlat — főként az iskolai munka — szempontjából a 6 és a 3 köteles új irodalomtörténet használhatóbb. Mostani olvasói „egységes szempontjai” miatt fordulnak inkább Szerb Antal művéhez.

Radnóti Miklós versesköteteit — többféle kiadás 21 példánya van meg — 1965 szeptembere óta 509-szer kölcsönözték ki a könyvtárból. Van olyan példány is, amelyik csak 7—8 olvasónál volt, így a ténylegesen forgalomban levő köteteket évente 10—12 alkalommal is kivitték. Tavaly ősz óta fellendült az Ikrék hava c. prózai remekmű forgalma — ugyanis több gimnáziumban ajánlott olvasmányként írták elő. Radnóti munkáit a felmérés két hónapja alatt elsősorban a diákok — egy kivételével diáklányok! — kérték, pályázati dolgozathoz, műsorelőkészítéshez, a tanulás segédeszközésként stb. Három diáklány is volt, akik már olvasták Radnóti minden versét, de mert kedvenc költőjük, most újra gyönyörködni kívántak költészetében. A jelzett időszakban két munkás, három tisztviselő és három nyugdíjas is vitt ki Radnóti-kötetet, mert szeretik a költőt vagy általában kedvelik a verseket. Az egyik nyugdíjas eddig nem ismerte Radnóti; kellemes meglepetés, nagy élmény volt számára — mondta. A kérdőívek kitöltői közül heten is azt vallották, hogy Radnóti egyike kedvenc költőiknek (sőt egyik diák: „Legkedvesebb költőm!”). Egy rokkant-nyugdíjas azt írta: Tóth Árpád és Juhász Gyula mellett Radnóti szereti leginkább, „mindig jóleső, ha olvashatok tőle vagy szavalni hallok a verseiből”. Ugyancsak ő: „verseiből nagyon megkedveltem”, „eredeti egyénisége stílusában mélyen, rokonszenvesen jut kifejezésre”. Fáj neki a költő „tragikus végzete”, úgy érzi, művészete mély hatást gyakorolt rá, végtelen szimpátiát érez személye iránt. A diákok is egyértelmű elragadtatással írnak a költőről. „Órákig tudnék róla beszélni” — jegyezte meg az egyik. A fiataloknak leginkább a háború alatt írt versek tetszenek. Ezeket ismerik legjobban, mert az iskolai tananyag gerincét alkotják (Nem tudhatom, Hetedik ecloga, Levél a hitveshez). A Töredékről azt írják: „ebben a versben a költő hibátlanul vall a rettenetes időkről”. Mindössze egy lány volt, aki Radnóti szerelmi lírájának szépségeit emelte ki. Sokan említik nagy élményként az ún. láger-verseket, amelyekben „hűen ábrázolja a láger visszatartó képét”. Különösen az Erőltetett menet szépségeiről beszéltek sokan. A munkatársakban írt költemények nyomasztóan hatottak a diákokra. „Vidám, játékos verseinél én is felszabadultabban éreztem magam” — fűzte tovább a gondolatot egy kislány. A versek értelmi hatásáról vall egy másik válasz: „most tudtam igazán elképzelni azt a nyomorúságos életet, ami Radnótinak jutott.” Volt, aki Radnóti költészetének lélekneszesítő hatását érezte önmagán. Tragikus hangulatot éreznek a középiskolások az Ikrék havá-ban is. Egyik olvasója pedig egyenesen peszsimista következtetésre jutott: „A szomorú valóság, az élet kegyetlensége, amely miatt egész életében »gyilkosnak« tartja magát” — ez hatott rá a műből.

A megkérdezett olvasók mindegyike azt mondta, hogy a szóban forgó írótól, költőtől szívesen olvasna egyebet is. Az a diáklány, aki Gelléri minden írását olvasta, a ki nem adott műveket reklamálta. Jellemző és kiadóink figyelmébe melegen ajánlható az egyik diáklány kérése, aki Radnóti Miklós életrajzát szeretné olvasni, „de úgy mint az emberét, nem mint a nagy fasisztaellenes költőt”. Anélkül, hogy megmosolyognánk a kislányt — hiszen a kettő elválaszthatatlan! —, megjegyezzük: Radnótiról sem önálló irodalomtörténeti tanulmány, sem regény, sem esszé-jellegű életrajz nincs! S hasonló a helyzet a mártír-írók többségével. Nem ártana Szerb Antalról, Gellériéről, Pap Károlyról stb. is életrajzot, tanulmányt írni. Az olvasók csak a nevesebb mártír-írókat ismerik (Gellériéről, Radnótiról, Szerb Antalról például egy kivétellel minden megkérdezett tudta, hogy mikor, milyen körülmények közt halt meg; Bálint Györgyről is sokan tudták; a többiekéről viszont csak elvtve). Tudatos olvasói igény is csak a kiemelkedők iránt nyilvánul meg, a kevésbé ismertek olvasottsága — még Pap Károlyé is! — esetleges. Kétségkívül örvendetes, hogy a legolvasottabb, legnépszerűbb írók azok, akik irodalmi jelentőségüket tekintve is az élen állnak. S ami még ennél is örvendesebb: népszerűségük spontán (azaz nem irányított), nem azért olvassák őket, mert kötelező, hanem azért, mert a mai fiataloknak, a mai embereknek is tudnak hasznosat, újat, értékeset mondani, a mai olvasót is szórakoztatják, gyönyörködtetik.

Bényei Miklós

MILYEN KÖNYVEK VÁRHATÓK 1970-BEN!

II. Társadalom- és természettudományi könyvek

A már ismertetett szépirodalmi és művészeti könyvek áttekintése után lássuk, milyen társadalom- és természettudományi könyveket ígérnek kiadóink az idén.

A *marxista—leninista elméleti könyvek* közül folytatódik Marx és Engels összes műveinek kiadása (két újabb kötet jelenik meg), három kötet kiadásával folytatódik a Lenin összes műveit tartalmazó sorozat is. Megjelennek a fiatal Engels levelei, egy Marx—Engels—Lenin gyűjtemény az ismét aktuális kérdéssé vált anarchizmusról, további Lenin-gyűjtemények látnak napvilágot az ideológiai munka általános kérdéseiről. Az 1970-ben esedékes Lenin-jubileumot könyvkiadásunk további könyvekkel is megünnepli: megjelennek *Nemes Dezső* és *Réti László* Lenin-tanulmányai, s egy visszaemlékezés-kötet. Újabb Marx-életrajz is készül, s megjelennek a marxizmus egyik kiváló képviselőjének: *Paul Lafargue*-nak válogatott írásai.

A *világpolitika* legfontosabb kérdéseit tárgyaló művek az általános politikai műveltséget, az információ-szerzést szolgálják: így a Kubáról és Norvégiáról szóló országismertető kiadványok, a semlegesség kérdéseiről, a tőkés országok diáklázadásainak okairól, a gerilla-harcokról, valamint a kínai politika fordulatairól tervezett kötetek. *Anatolij Gromikónak* — a szovjet külügyminiszter fiának — Kennedy elnök napjairól szóló, nagy világviszhangot kiváltott könyve jelenik meg, *Ipper Pál* ugyancsak az

amerikai politikai viszonyokat vizsgálja. A másik Amerika című írásában, *Pálffy József* pedig a „nyilvánosság”, a publicity kérdéseiről bocsát közre előreláthatóan érdekesítő kötetet. Igen fontos munkának ígérkezik a Kossuth Kiadó munkásmozgalmi lexikonja, amely a nemzetközi és a magyar munkásmozgalmat legfontosabb szereplőiről, eseményeiről, jelenségeiről nyújt összefoglaló tájékoztatást.

Számos megjelenésre kerülő könyv foglalkozik *belpolitikai kérdésekkel*. Ugyancsak a Kossuth jelentette meg — felszabadulásunk 25. évfordulójára — A mi negyedszázadunk című kiadványt (fotó és dokumentum-anyag), az Ez történt 25 év alatt című munkát, *Karsai Elek* és *Somlyai Magda* kronológiáját, s — egyebek között — 25 év politikai plakátjainak gyűjteményét. *Várkonyi Péter* a magyar—amerikai kapcsolatok felszabadulás utáni történetét tárgyalja munkájában, *Szabó Bálint* pedig a népi demokrácia kérdéseiről írt elméleti munkát.

Igen gazdag a kiadásra kerülő *történettudományi művek* választéka is. A nemzeti történelmek sorában Bulgária, Olaszország és a Szovjetunió történetét (ez utóbbi Dolmányos István munkája) olvashatjuk. A régebbi korokat a következő témák képviselik: a régi görög iparosok és kereskedők élete, Európa XVII—XVIII. századi története, az 1848/49-es európai forradalmak időszaka, az orosz kultúra XIX. századi története. Az

újabbkor kérdéseivel foglalkoznak *Ádám Magda*, *Boros Ferenc*, *Józsa Antal*, *Kis Aladár*, *Ormos Márta* munkái (a szovjet polgárháború kérdéseivel, a francia külpolitika történetével, a cseh—magyar kapcsolatok alakulásával, az olasz fasiszmus történetével, az 1935-ös olasz—abesszin háborúval stb.). A második világháború történetéről szóló művek sorában megemlítjük a háborúról összeállított képgyűjtemény-kötetet (A II. világháború képei címmel) és Zsukov marsall sok vitát is kiváltott emlékiratait.

A *magyar történelem* témakörében a régebbi korokról szól a Magyar humanista levéltár (az a magyar humanisták leveleiből ad válogatást), valamint az a kétkötetes munka, mely tartalmazza a XVI—XVIII. századi magyarországi boszorkányperek anyagát. *Gyimesi Sándor* a magyar feudalizmus történetéről, *Trocsányi Zsolt* pedig Wesselényi Miklós életéről állított össze egy-egy tanulmánykötetet. Az újabbkori kérdésekről szól *Hegedüs Sándor*, *Sipos Péter* és *Szekeres József* egy-egy munkája (IV. Károly visszatérési kísérleteiről, Imrédy Béláról, A magyar bányamunkásság harcairól). *Szabó Ágnes* a Kommunista Magyarországi Pártjának újjászerveződéséről, *Markovics Györgyi* a Horthy-korszakban betiltott írásokról állított össze kötetet. *Karsai Elek* a „nemzetvezető”, Szálasi naplóját, *Gárdos Miklós* pedig a magyar háborús bűnösök 1945 utáni pereinek anyagát adja közre. Az 1945 utáni időszak történetének fontos kiadványa *Blaskovits János* és *Kiss György*: A magyar népi demokrácia története című összefoglaló munkája, valamint A szocializmus útján című kiadvány, amely az 1945—1960 közötti időszak kronológiáját és adattárát nyújtja. A helytörténeti kiadványok közül kiemelkedik a Budapesti enciklopédia (ez a legfontosabb tudnivalókat nyújtja a fővárosról), valamint *A felszabadult Budapest fejlődése* című kiadvány, amely Budapest 1945 és 1970 közötti fejlődését tekinti át.

A kiadásra kerülő, illetve került *irodalomtudományi művek* sorát is az összefoglaló munkákkal kezdjük. E téren első helyen a *Világirodalmi lexikon* első kötetének (A—C-ig) megjelenését kell említenünk, mint régen várt és hiányolt munkáét. (Februárban megjelent.) A régebbi korok és népek irodalomtörténetét tárgyaló művek közül *Falus Róbert*: A római irodalom története — ugyancsak hézagpótló. Várható még: *Tőkei Ferenc*nek a kínai irodalom történetéről szóló tanulmánykötete, válogatás az olasz reneszánsz irodalomelméletéről (Petrarcától Tassóig), *Kotte* lengyel tudós kiváló Shakespeare-életrajza, valamint a magyar—francia irodalmi kapcsolatok ala-

ulásának történetéről szóló tanulmánykötet. Az újabb világirodalom kérdéseiről Németh László kötetbe foglalt régebbi tanulmányai szólnak, azonkívül készül egy Victor Hugo- és egy Dosztojevszkij-monográfia (az előbbi Murányi Győző, az utóbbi Bakscy György munkája). A közkezdelt „izmusok” sorozatban a XIX. század realista irodalmáról és művészetéről, valamint a szecesszióról olvashatunk.

A XX. század világirodalmáról igen sok mű szól. A XX. század amerikai, német, olasz és szovjet irodalmáról megjelent tanulmánykötetek után most kerül sorra a jelen kor angol irodalmáról készült kötet. Igen érdekes olvasmányoknak ígérkezik *Varga Mihály*nak az 1917 és 1932 közötti szovjet irodalomról szóló munkája, amely sok ismeretlen anyagot tár föl. Hasonlóképp újszerűnek és érdekesnek ígérkezik *Szabolcsi Miklós* kötetete a „lázadások irodalmáról”, az avantgardról és a neo-avantgardról. (Szabolcsi Miklós másik kiadásra kerülő tanulmánykötete ugyancsak a modern irodalom és művészet kérdéseit tárgyalja.) Világirodalmi ismereteinket hasznosan egészítheti ki az Írók — írókról című kötet (ez korunk kiváló íróinak tanulmányait gyűjti egybe a világirodalom nagyjairól), valamint *Aragon* új esszé-kötete, amely A költő és a valóság címmel jelenik meg.

A megjelenő magyar irodalomtudományi művek sorában említendő Solt Andornak a dramaturgiai irodalom kezdeteiről szóló tanulmánya, a Petőfiről és koráról összeállított fontos tanulmánykötet, s *Kovács József* Katona József-monográfiája. A fontos művek között kell említeni *Lukács György*nek a magyar irodalom kérdéseiről szóló tanulmánykötetét, s *Simon István*nak A magyar irodalom aranykönyve című munkáját, amelyben neves költőnk a magyar irodalom történetét esszé-gyűjteményben mutatja be. Különösen bőségesek a XX. századi magyar irodalomról szóló művek. Közöttük van József Attila levelezése, egy József Attila vers-elemzés kötet (ez *Horgos József* és *Levendél Júlia* munkája), valamint *Kabdebó Lóránt* Szabó Lőrinc-tanulmánykötete, amely a költő 1918—1928 közötti lázadó évtizedének tevékenységét vizsgálja. A népszerű Arcok és vallomások sorozatban idén — többek között — Krúdy Gyuláról, Kaffka Margitról, Radnóti Miklósról, Nagy Lajosról, Kassák Lajosról és Németh Lászlóról jelenik meg egy-egy képekkel bőven illusztrált kötet. Különös irodalomtörténeti érdekességűnek látszik *Radnóti Miklós* Bori notesz-a, amely a költő bori verseit tartalmazza, és egy másik — Radnóti tanulmányait, esszéit, kritikáit tar-

talmazó — kötet. A gazdag irodalomtörténeti anyagban az 1945 utáni magyar irodalom még mindig kis helyet kap, s az irodalomtudományi anyag egészét tekintve, ugyancsak igen kevés az irodalomelméleti-irodalomkritikai mű.

A *nyelvtudományi* munkák közül nagy érdeklődésre tarthat számot A világ nyelvei című kötet (három magyar szerző műve). A tudományos munkák sorában is akad néhány, mely laikusok számára is érdekes: ezek közé tartozik az idegen nyelv és az anyanyelv kapcsolatairól szóló tanulmánykötet, valamint a nyelvi struktúrákról és a nyelvi törvények kérdéseiről összeállított munka. Szélesebb tömegeket szolgálnak az új szótárak: a szlovák—magyar kéziszótár, a holland—magyar kéziszótár, a magyar—angol orvosi szótár valamint a német—magyar jogi szótár.

Röviden tudjuk csak említeni a kiadásra kerülő *filozófiai műveket*. Ezek sorában néhány klasszikus — vagy klasszikussá váló — filozófus művét említjük (Locke: Levél a türelmességről című művét, a közelmúltban elhunyt *Bertrand Russel* önéletrajzának első kötetét s *Edmund Husserl*nek, a XX. századi filozófia egyik neves alakjának válogatott műveit). A magyar filozófusok munkái között elsősorban *Lukács György* Utam Marxhoz című kötetét említjük, amely régebben írt filozófiai tanulmányain keresztül mutatja be neves filozófusunk pályájának alakulását. *Sándor Pál* és *Szigeti József* ugyancsak egy-egy tanulmánykötettel jelentkeznek. Érdekes munkának ígérkezik *Heller Ágnes* kötete, amely a mindennapi élet és a politika, a vallás, a művészet és a tudomány viszonyát vizsgálja. *Lick József* kötete az erkölcsnek a társadalom életében elfoglalt szerepét tárgyalja.

Röviden szólhatunk csak a *szociológiai kiadványokról* is. E szakból ki szeretnénk emelni a francia szociológusok válogatott műveit tartalmazó kötetet, egy áttekintést a mai szovjet szociológia helyzetéről és fejlődéséről, egy családszociológiai válogatást, továbbá *Evelin Sullerot*nak a női munka szociológiájáról írt művét. A mai magyar szociológusokat — többek között — *Hegedűs András* két munkája (egyik már megjelent), valamint *Vitányi Iván* művészetszociológiája képviseli.

A társadalomtudományi könyvek terve néhány fontos *lélektani, pedagógiai és vallási kérdéssről* szóló művet is ígér. A lélektani könyvek közül a pszichoanalízis modern irányzatairól szóló összeállítás, valamint a XX. század egy másik fontos pszichológiai irányzatáról: a behaviorizmusról szóló kötet emelkedik ki. A neveléssel foglalkozó könyvek közül —

a szakterület szűkebb kérdéseivel foglalkozókon kívül — a könyvtárosok figyelmébe ajánljuk A magyar pedagógia története dokumentumokban című művet, egy tanulmánykötetet a Tanácsköztársaság közoktatásügyéről, Horváth Márton munkáját az 1945—1948 közötti magyar közoktatás fejlődéséről, valamint a mai angol pedagógiáról összeállított kötetet. Megindul A pedagógia nagy teoretikusai című sorozat is (3 kötettel). Megjelenik a vallástörténeti kislexikon is, amely — a Kossuth Kiadó eddigi kislexikonjaihoz hasonlóan — rövid tájékoztatást nyújt a vallástörténet és a valláskritika legfontosabb kérdéseiről.

Némiképp részletesebben szükséges szólni a megjelenő *közgazdasági könyvekről*. A közgazdasági elmélet szerepe mindjobban erősödik a gyakorlatban, ezt bizonyítja a megjelenő kiadványok nagy száma is. Az elméleti kérdések közül előtérbe kerül a gazdasági vezetés színvonalának állandó és tudatos fejlesztése: a könyvkiadásban több újabb vezetéstudományi mű megjelenése jelzi ezt a folyamatot (*Bene László*: A vezetés tudományos megalapozása; *Chris Argyris*: A vezetés aktív módszere stb.). Több világ-gazdasági témájú könyv lát napvilágot a fejlődő országok iparosításáról, Japán gazdasági előretöréséről stb. A magyar népgazdaság különböző kérdéseit — többek között — A magyar népgazdaság 25 éve című összefoglaló kötet, valamint *Biró József*nek és *Szanyai Jenő*nek egy-egy — a magyar külkereskedelem fejlődéséről és problémáiról írt — kötete tárgyalja.

A *földrajzi kiadványok* sorában megjelenik a Franciaország földrajzát összefoglalóan tárgyaló kötet, ezenkívül sok és nagy példányszámú útikalauz szolgálja a lassan tömegszenvédéllyé váló turizmust. A nagy útikönyvek sorozatában Bulgáriáról, Romániáról és Nagybritanniáról jelenik meg egy-egy kötet (új kiadásban Skandináviáról és más országokról szóló kötetek). A kis útikönyvek sorozat Isztambult és környékét, a városismertető sorozat pedig Nápólyt és Velencét mutatja be. Számos útikönyv készül Magyarországtól, városairól is (a Bükkről, a Cserhátról, Esztergomról, Szombathelyről, a Balatonról). A felsorolt kötetek remélhetőleg még az idegenforgalmi szezon kezdete előtt napvilágot látnak. A *néprajzi könyvek* sorában *Turnbull* amerikai néprajztudós munkáját említjük meg, amely az afrikai törzsek életéről, szokásairól szól.

*

A *természettudományi, orvosi és műszaki könyvek* nagyobb része szakmunka, mi most csak a népszerű ismeretterjesztő művekről adunk hírt.

Az általános természettudományi könyvek sorában — ismeretterjesztő-népszerűsítő jellege folytán — az ezévből megjelent egykötetes természettudományi kislexikonra szeretnénk felhívni a figyelmet. Népszerű kiadványtípus lesz a magyar múlt tudósainak életét és munkásságát feltáró sorozat. Négy kötet jelenik meg ebben az évben: a polihisztor *Herman Ottó*ról, a vaskohász *Geleji Sándor*ról, az orvos *Korányi Sándor*ról és a mezőgazdász *Balásházy János*ról.

A magyarországi matematika történetét *Szénássy Barna* írta meg. Az ismeretterjesztő-népszerűsítő csillagászati könyvek között *Hédervári Péter*nek A Hold és meghódítása című munkáját, valamint három magyar szerzőnek (*Bitó János*, *Sinka József* és *Szabó Gábor*) a világegyetem tudományos megismeréséről írt kötetét említjük. Az ismeretterjesztő fizikai könyvek közül a Fizikai kisenciklopédia című kiadvány lesz fontos kézikönyv.

A műszaki-technikai könyvek között is kapunk kézikönyvet: a Műszaki lexikon I. kötetét, az A-tól G-ig terjedő cím-

szavakkal. Általánosabb érdeklődésre tartanak számot a műszaki könyvek közül azok, amelyek a mindennapi élet műszaki problémáival foglalkoznak. Ezek közé sorolhatók a televízióról szóló tanácsadó kiadványok (TV-tanácsadó, TV-képlehek stb. című kötetek), az autózást segítő és fejlesztő kiadványok (Házi autókozmetika, 100 tanács autósoknak, motorosoknak stb.) és a rádiózásról, a mag-
nózásról szóló művek.

Az ismeretterjesztő orvosi-egészségügyi művek nagy többsége az egészségügyi kultúra terjedését, az egészségügyi problémák jobb megértését és megoldását szolgálja. Az idén is több kötet jelenik meg a csecsemőgondozásról, a házi betegápolásról, a helyes étkezésről, az egyes betegségekről és a szexuális életéről (pl. *Kent*: Asszony lesz a lányból stb.). A sportkönyvek sorában kiemelendő a felszabadult magyar sport 25 évének ünnepe kiadványa, valamint a szocialista országok sportkiadvóinak közös reprezentatív kötet.

Szilágyi János

Pályázati felhívás

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése pályázatot hirdet az alábbi témakörben:

Az olvasás népszerűsítésének módszerei az ipari üzemekben és a falusi mezőgazdasági dolgozók között.

Pályadíjak:

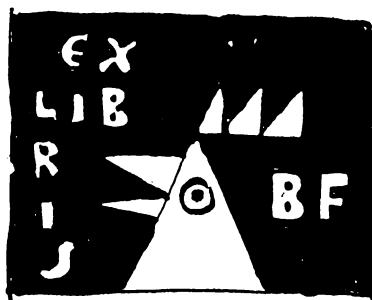
I. díj	5000 Ft
II. díj	3000 Ft
III. díj	2000 Ft

A pályamunka benyújtási határideje 1970. december 31., az eredményhirdetés 1971. június 1-én lesz.

A pályázaton bárki részt vehet. Az

Egyesülés számít a könyvtárosok és a népművelési munkások részvételére is. Pályázni egyénileg és többek közös munkájával is lehet.

A pályázat titkos és jelígyes. A beküldött pályaműhöz zárt borítékban csatolni kell a pályázó (pályázók) nevét, lakcímét és munkahelyét. A pályaművet három példányban kell beküldeni, vagy személyesen benyújtani a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének titkárságához. A borítékon a „Pályázat” megjelölést fel kell tüntetni. A pályázat részletes feltételeit az Egyesülés titkárságától (Budapest, V., Báthory u. 10. VII. em. 709.) beszerezhető útmutató tartalmazza.

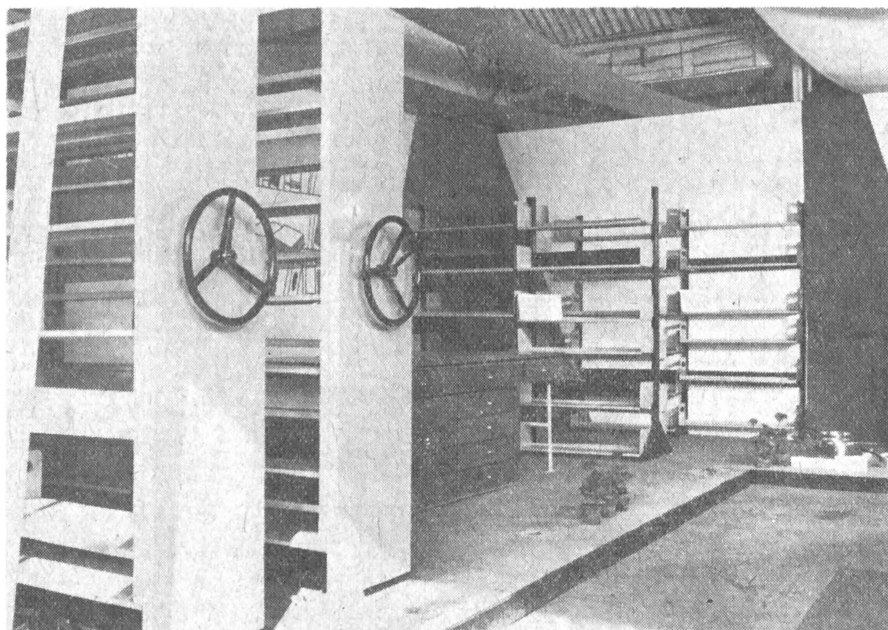
MINDENFAJTA KÖNYVTÁRI BÚTOROK

- Gördülő és rögzített, egy- vagy kétoldalas raktári és folyóiratállványok
- A szabadpolcos térben és az olvasóteremben szükséges fém-, ill. fém-fa kombinációjú bútorok, könyvszállító koszik
- Katalógus- és filmtároló-szekrények
- Mozgókönyvtárak berendezése, használt buszok átalakítása és teljes felújítása mozgókönyvtári célra
- Beépített raktári berendezések helyszíni szerelése villanszerelő munkákkal együtt
- Iskolai szertári, levéltári, múzeumi raktári berendezések készítése

rövid határidővel

**VASIPARI SZÖVETKEZET, BÉKÉSCSABA,
Petőfi út 4. Tel.: 11-603, 12-077.**

- Budapesti megbízott: Jenei Pál, Tel.: 344-002.

LENIN A KOMMUNISTA ERKÖLCSRŐL

Ez a könyv bizonyos körökben nem lesz népszerű. A cinizmus könnyedén teszi túl magát mindenféle erkölcsön, hogy megszabaduljon a közösség iránti felelősségtől. Hogy az ember csak követelhesen a társadalomtól, miközben arról nem szívesen hall, hogy ő maga mivel tartozik neki. Félrevezetett tömegek, léha sznobok könnyű szívvel minősítik éppen a leglényegesebb erkölcsi tanításokat „korszerűtlennek” és „konzervatívnak”. Miért is ne tennék, ha tehetik. A hazai tömegkommunikációs eszközök, film, sajtó, irodalom, előadások rádióban, tv-ben, gyakran bizonyítják azt, hogy — enyhén szólva: van a prédikáció és az élet, az elmélet és az attól eltérő gyakorlat. Éppen e súlyos torzulások teszik időszerűvé Leninnek a kommunista erkölcsről szóló írásait.

Akinek nem közömbös a társadalom jövője, azok tudják, voltaképpen mit is takarnak a valóságban a látszólag igen tetszetős elvek, mint az ember „szabadság”-a, ezen belül a szexuális élet szabadsága, a nők „egyenlősége”, a nő kizárólagos „joga” ateinktetben, hogy akar-e gyermeket vagy sem, a „családtervezés”, a „minden föltétel megléte” az utódok vállalása előtt és az ehhez hasonló szépen hangzó és divatos *frázisok*. A közösségi öntudatú emberek a maguk és társadalmi harcuk igazolására bizonyára kapva-kapnak e könyv tételein, mert hisznek abban, hogy a lenini erkölcsi elvek átültethetők a gyakorlatba is. Ehhez azokra van szükség, akik a tisztesséért és a becsületért még tudnak küzdeni. Akik nem ijednek meg a cinizmus és az erkölcsi nihilizmus áradásának meg-megújuló hullámaiktól, melyek körunkban a polgári társadalomból át-átcsapódva a szocialista társadalmat is fenyegetik.

Ha sorra akarnók venni, mi mindenről van szó ebben az aránylag kis terjedelmű válogatásban, hosszú tanulmánnyá dagadna ismertetésünk. Így hát csak a legfontosabb alapelvekre utalunk.

Lenin szerint „Nagy-Oroszország” fölvirágzásának egyik föltétele, s ez áll más államokra is, hogy az országot megsza- badítsák attól, hogy a „nagyorosok más

népeket elnyomjanak”. Éppen ezért elítélte a „soviniszta szocialistákat” s meszemenően védelmére kelt a kis népeknek, a „nemzeti büszkeség érzésének” és „különösen” *gyűlölte* saját országa „rabszolgatartó múltját”, a cári Oroszországot. „Amikor a nemesi földesurak azért vitték háborúba a muzsikat, hogy vérbe fojtsák Magyarország, Lengyelország, Perzsiá, Kína szabadságát és rabszolga jelenüket, amikor ugyanezek a földesurak, a tőkésék támogatásával háborúba visznek bennünket, hogy megfojtsák Lengyelországot és Ukrajnát, hogy elnyomják a demokratikus mozgalmakat Perzsiában és Kínában, hogy erősítsék a Romanovok, Bobrinszkijok, Puriskevicsek nagyorosz nemzeti méltóságukat meggyalázó bandáját. Senki sem bűnös abban, hogy rabszolgának született; de az a rabszolga, aki nemcsak nem törekszik szabadságra, hanem még igazolja is és szépítgeti is rabságát (amikor például Lengyelország, Ukrajna stb. megfojtását a nagyorosz „haza védelmének” nevezi), az ilyen rabszolga a fölháborodás, a megvetés, az undor jogos érzését keltő tényérnyaló és hitvány alak”.

Lenin idézi Marx és Engels tanítását, amely szerint „nem lehet szabad az a nép, amely más népeket elnyom”. Ennek megfelelően Lenin messzemenően védte a kis népek jogait, nemzeti-népi sajátosságait és szabadságát, ennek fejében elvárta viszont, hogy részt vegyenek abban a nagy közös munkában, amit a világ elnyomottjainak fölszabadításáért az egész világon folytatni kell.

A proletariátus — tanítja Lenin — miközben életkörülményeinek megjavításáért küzd, szellemileg és *morálisan* is fejlődik, s ezáltal is képesebb válik „nagy felszabadító céljainak megvalósítására”. Bizonyára ellene vetik sokan azt a kényelmes nézetet, hogy erre a morális fejedelemre és fejlődésre ma már nincs szükség, mivel a proletariátus a hatalmat a szocialista országokban megszerezte. Lenin a föntieket 1912-ben írta, azonban ki merné érvényüket kétségbe vonni, ha azt látja, hogy annak a bizonyos polgári társadalomnak erkölcsi rothadtsága például a szex-kultusz révén hogyan ke-

ríti befolyása alá — nem is annyira a mai munkásságot-paraszságot — mint inkább egy sznob-polgári réteget, amely ezen a címen tagad meg minden közösséget hazával, erkölccsel, családdal, utódneveléssel, s mindazzal, ami ezekkel kapcsolatos. A nálunk sem idegen anarchikus erkölcsi nézetek s ezek divátja idején többszörösen fontos, hogy Lenin idevágó elveit sokkal komolyabban vegyük mindenekelőtt azok, akik a társadalmat vezetik.

Lenin például a *válás* szabadsága mellett egyáltalán nem azért foglalt állást, aminek érdekében s amilyen érvekkel nálunk a válások tömegméretű jelenséggé válhattak. Ellenkezőleg, abban a hitben, hogy ezáltal — tehát a válás szabadsága által — a két nem közötti „kötelékek a civilizált társadalomban egyedül lehetséges és egyedül szilárd demokratikus alapokon tovább erősödnek”. (68. l.) Vajon ennek vagyunk-e tanúi és munkálói? Azt, hogy társadalmunkban a lenini erkölcsi alapelvek néha feledésbe mennek, azt szinte minden vonatkozásban — munkaerkölcsben, fegyelemben, a család, házasság, szexualitás stb. kérdésében — e könyv normáin lehet lemérni. Egyik barátjának azt tanácsolja, hogy hagyja ki brosúrájából a „szabad szerelemre” vonatkozó követelést. „Mert ez valójában nem proletár, hanem burzsoá követelés”. Vajon miért nem ez az elv kap nyilvánosságot nálunk a tömegkommunikációs fórumokon, ankétokon, riportokban, a TIT

egészségügyi propagandájában stb. stb.? A könnyű műfaj, a szórakoztatást szolgáló művészetek valamennyi ága ez ellen szól. S a tiltakozásra a válasz az, hogy szokja meg a „prüd” közönség, tegye félre „álszent” mivoltát.

Hogyan lehetséges, hogy Lenin idevágó nézetét az e téma körül folyó parttalan betűtengerben éveken keresztül nem lehetett olvasni? Annál többször azt, amit Inessza Armand leveléből idéz Lenin, hogy a házastársak „közömbös, szerelem nélkül adott csókja *szennyos csók*”, amihez képest a „futó szenvedély és futó viszony is *poétikusabb és tisztább*”, mintha egy kisebb hibát egy nagyobbval javítani lehetne s mintha az *önfegyelem* és az egymás iránti felelősség alól a szocializmus fölmentést adhatna. Ime, e kötet bizonyítja, hogy ahhoz a szabadsághoz, más szóval *szexuális anarchiához*, amibe ennek hívei mindenkit bele akarnak mártani, a lenini erkölcsnek semmi köze sincs, s talán ezért is hallgatnak róla: „Az önuralom, az önfegyelem nem rabszolgaság, szükségesek még a szerelemben is.” — „Persze, aki szomjas, az inni akar. De vajon a normális ember normális körülmények között az út sarába fog feküdni, hogy a pocsolóából igyék?” — „Bizonyára ismeri — válaszolja Lenin Clara Zetkinnek — azt a hírhedt elméletet, amely szerint a kommunista társadalomban a nemi ösztön, a szerelmi szükséglet kielégítése olyan egyszerű és jelentéktelen, mint amikor az ember »megiszik egy pohár vizet«. Ez az elmélet teljesen megbotondította ifjúságunk egy részét. Sok fiatal fiúnak és lánynak végzetévé lett. Hívei azt állítják, hogy ez marxista elmélet. Hát köszönöm az ilyen marxizmust, amely a társadalom ideológiai felépítményének minden jelenségét és változását közvetlenül és egyenesen a társadalom anyagi alapjából vezeti le. A hírhedt pohár víz elméletet teljes mértékben antimarxista és tetejébe antiszociális „elméletnek” tartom. A szexuális életre nem csupán a természeti adottságok hatnak, hanem az is, ami már kultúrává lett, álljon bár a kultúra magas vagy alacsony fokán.” (205. l.)

Szüntelenül idézni kellene Leninnek a *közéleti tisztaságról* szóló sorait is. Lenin szerint a közéletet nem lehet megtisztítani akkor, ha a közösség nem gyakorolja folyamatosan az ellenőrzést. Bizonyos bűnöző elemek a kapitalizmus termékei, hirdette Lenin, azóta azonban tudjuk, hogy ezek a szocializmusban is „újratermelődnek”. Annál inkább figyelni kellene Lenin gyakorlatára. „A szovjethatalom agyonlövetett már jó néhány olyan hivatalnokot, akiket például korrupción kaptak rajta és az ilyen semmirekellők

ellen végig fogjuk harcolni harcunkat”. (120—121. l.) — A tisztességes emberek segítségével a proletárállam gyorsabban szabadulhat meg a soraiba befészkelődő „banditáktól, harácsolóktól és kalandoroktól”, ezeket „agyon fogjuk löni” — írja Lenin. „... Kirakat-párttagokra ingyen sincs szükségünk. A mi pártunk, a forradalmi munkásosztály pártja az egyetlen olyan kormánypárt a világon, amelynek nem az a legfőbb gondja, hogy a taglétszámát növelje, hanem az, hogy a tagság minőségét javítsa, hogy a pártot megtisztítsa a *befurakodóktól*”. „De ahhoz, hogy a tisztítás teljesebb legyen és gyorsabban menjen, az szükséges, hogy az őszinte párton kívüli értelmiség segítségünkre legyen ebben. Ha a párton kívüli értelmiség olyan csoportokat fog alkotni, amelyekben az emberek személyesen ismerik egymást, ha ezek nevében azzal a felhívással fog fellépni, hogy lojálisan kell dolgozni a szovjet intézményekben, hogy a nyílt levél szavaival

élve — »szolgálni kell dolgozó testvérüket«, akkor az új társadalmi rendszer szülési fájdalmai lényegesen rövidebb ideig fognak tartani és enyhébbek lesznek”. (129. l.)

Mindez csak néhány idézet a gazdag tartalmú kötetből. Kár, hogy kimaradt belőle Leninnek az első világháború utáni „rablóbékéről” szóló morális tanítása. (L. Lenin összes művei 1951. 31. köt. 332. l.)

A kötet olvasása után ismét csak arra kellett gondolnunk, hogy a hazai közvéleménynek sokkal jobban kellene ismernie Leninnek az erkölcsi kérdésekre vonatkozó tanait. Éppen ezért egészen érthetetlen, hogy miért csak 4000 példányban jelent meg ez a könyv? Jó volna, ha minden jószándékú, tisztességes ember kezében ott lenne, érvül azok ellen, akik az *erkölcs* szó hallatára csak mosolyogni tudnak, mert másra nem futja „erkölcsi” erejükből. (Kossuth, 230 l. 24 Ft)

S z i j R e z s ő

PARTIZÁNREGÉNYEK

I. Az európai szocialista országok irodalma

A partizán fogalma nem a második világháború idején született. A spanyol népnek I. Napóleon elleni gerillaharcáról Marx és Engels olyan jellemzést adott, mely eszmeileg és taktikailag sok hasonlóságot mutat a második világháború antifasiszta ellenállásával.

Marx és Engels a gerillák harcmodorát így jellemezték:

„A franciáknak állandóan készenlétben kellett lenniök egy olyan ellenség ellen, amely állandó mozgásban volt, újra és újra megjelenő és mindenütt jelen volt, anélkül, hogy látható lett volna, mert a hegyek, mint megannyi függöny eltakarták.”

Ugyanezt a harcmodort alkalmazták — mutatis mutandis — a második világháború partizánharcosai is.

*

A legnagyobb véráldozatokat ebben a háborúban a szovjet nép hozta. A partizánharc irodalma is nála a leggazdagabb. Minden erről szóló írás az összeforottságot tükrözi, mely az akkor már több mint húsz éve folyó szocialista építés után nép és hadsereg, a lakosság és a partizánok között fennállott.

A végső győzelemben való hit még a visszavonulás nehéz hónapjaiban sem ingott meg. Nem egyszer a népmesék naiv meggyőződésével hittek, mint *Versigora Tiszta lelkiismeretű emberek* című regé-

nyének egyik szereplője, az öreg anyóka, aki a partizánok kérdésére, hogy merre van Berlin, így válaszol: „Menjete el Ulimovcig, aztán forduljatok jobbra, ott van egy híd a Djesznán, azon menjete keresztül, azután forduljatok jobbra és azután az úton, egyenesen az úton menjetek Berlinig.”

Hittek, pedig kegyetlen hónapok voltak ezek. Borisz Gorbátov (*Akiket nem lehet leigázni*) egyik alakja így fejezi ki a vereségek és visszavonulás okozta szorongását: „Mind, mind keletre tart. Ha csak egyetlen kocsi nyugatnak fordulna. De nem!”

A németektől való félelem a nép nagy részénél — érthetően — a németek válogatás nélküli gyűlöletével párosult.

Borisz Polevoj (Messze a front mögött) széles társadalmi háttérrel és nagy lélek-tani művészettel kísérli meg ennek a „német kérdésnek” megvilágítását.

Zsenya Müller, német származású szovjet felderítő az ellenségénél végzi veszélyes munkáját. Így kerül össze Kurt Ruppert német hadnaggyal, ki személyes tragédiájától — apja koncentrációs táborban sínylődik — és lelkiismeretfurdalásától üzve, át akar szökni a partizánokhoz. Ha Zsenya Müller nem lenne német származású, gyanú nélkül átvihetné Kurtot a szovjet harcoshoz. Kurt egyedül is átmehetne, de ki ad hitelt egy ellenség szá-

vainak, kinek homlokára a kollektív gyűlölet ördögsvart képzelt. A német nép becsületén súlyos folt esett, tagjai csak sokszoros próbatétellel igazolhatják magukat.

Gyűlöletből, haszonlesésből, gyávaságból áruoló is akadt a hazaiak köréből: policáj, sztároszta vagy „üzlettárs” funkciójában. De meghalt a szovjet nép boszszuálló kezétől, vagy a németek végeztek vele, mert rosszul szolgálta őket. *Bubenov (Fehér nyírfa)* egyik jellegzetes figurája Jerofej Kuzmics, aki öregkorára lett kolhoztag. A németek beözönlésekor úgy vélte, a szovjet rendszernek befellegzett. Sztároszta lett és útja az áruolás felé vitt. De észbekapott és hosszabb vívódás után a partizánokhoz akart csatlakozni. Nem bukott el, mert segített neki a család, a falu.

Több partizánparancsnok és harcos írta meg visszaemlékezéseit, pl. *Fjodorov, Ignatov, Versigora, Kovpak*. Az újabb memoárok sorába tartozik T. F. *Novak* irodalmi színvonalú, végig lebilincselő visszaemlékezése, amelynek címe *A jelszót kevesen ismerik*.

Novak a rovní kerület széles körű illegális mozgalmának vezetője volt. Német szerelvényeket robbantottak; befurakodtak németek számára dolgozó üzemek vezető tisztségeibe, hogy könnyebben hajthassanak végre szabotázsakciókat; partizáncsoportokat szerveztek, német főembereket és velük együttműködő nacionalistákat pusztítottak el.

A hősök egész légiójával találkozunk ebben az írásban. Mi tette képessé őket a hőstettekre? Szép és bensőséges a válasz, amit Novak ad erre a kérdésre: „Nem voltak fanatikus emberek. Mindegyikük szerette az életet, és nemcsak szerette, hanem harcolt is érte, azért, hogy az emberek szabadon, boldogan élhessenek.”

A csehszlovákiai ellenállásról szóló művekből kicsendül a mély csalódás, melyet a nyugati szövetségesek okoztak. Nemzetiségi ellentétek is dúltak ezen a földön, a fasiszták ezeket is jól ki tudták használni.

Vladimir Neff regényciklusának utolsó kötetében (*A királyi kocsihajtó*) az egyik nagypolgári szereplő fogalmazza meg tömören a cseh polgári demokrácia illúzióját közvetlenül a katasztrófa előtt: „Nálunk sohasem lesz az, ami Németországban”.

A nép azonban a német megszállás után sem törődött bele sorsába. Ugyancsak *Neff* írja: „A csehek nem beszélhettek, tehát hallgattak. A csend lett a tiltakozás, a hit és remény jelképe. A néme-

teket idegesítette a csend. A cseheket rabságba döntötte a német uralom, de ők nem váltak rabszolgává, mert nem váltak a rabszolgaságot.”

Peter Jilemnický Garammenti krónikája (első személyben írt regény) aszkétikus tárgyilagossággal mondja el a szlovákiai partizánfelkelés fontos epizódjait: a szovjet ejtőernyősök leszállását szlovák földön, a besztercebányai felkelés eseményeit, a vasutasok, munkások, bányászok csatlakozását a felkeléshez.

A csehszlovákiai magyar írók nesztorának, *Egri Viktornak (Túrj ülő)* regénye érdekes írás és egyben becsületos hitvallás a köztársaság legnehezebb óráiban is fel-felcsapó, öngyilkos nemzeti gyűlölködéssel szemben. Egri erőteljes figurákkal bizonyítja: a magyar és szlovák partizánok között sokkal több összekötőkapocs volt, mint a magyar gyáros és munkása vagy a szlovák nagygazda és bérese között.

A nemzeti összefogás szükségessége mellett a csehszlovákiai írók a népfront gondolatának is hangot adtak. *Jan Drda Néma barikád* című novelláskötete a legszélesebb társadalmi összefogás szükségességét hirdeti drámai feszültségű, rövid írásaiban.

A címadó novellában a cseh hazafiak május első napjaiban fegyvert fogtak egy prágai híd védelmére. A barikád mögött van egy cseh, egy holland ellenálló és egy rendőr. Franta cseh kommunista, spanyol polgárháborús antifasiszta együtt hasal Brucsekkal, a valamikor őt vallató rendőrrel. A felfordított villamoskocsi tetőjén sarló és kalapács és a harcosok egymást váltva pingálják ki a „No pasaran”-t.

A lengyel nép nemcsak nyugati szövetségeseiben, de saját vezetőiben, politikusaiban és tábornokaiban is mélységesen csalódott. Korszerűtlen hadserege szégyenletesen csődöt mondott. Nem véletlen, hogy a lengyel partizánirodalom hangja a legkomorabb. Helyet kap benne a nemzeti gyűlölködés, a lengyel—ukrán ellentét és az antiszemitizmus megbélyegzése.

Jerzy Andrzejewski Nagyhét Varsóban című regénye visszafojtott indulattal, önkínzó tárgyilagossággal keres választ a kérdésre: miért a közömbösség a szomszédos gettó élet-halál-harcával szemben, miért kell az átlagos becsületességet meghaladó jellem ahhoz, hogy egy yarsói lakos befogadjon egy üldözöttet, és miért tapsolnak lengyelek észvesztő antiszemitizmusukban a Gestapo lengyelre-zsidóra egyaránt vadászó rendőri akcióinak?

A varsói gettó harcairól (*Fellázad a gettó*) háromkötetes memoár-gyűjtemény emlékezik meg. Éhség és megaláztatás, halál és kétségbeesés szüli a hősiességet. Ez a mű megőröki többek között a 12 éves fiút, ki két kézigranátójával két tankot tett harcképtelenné, és „amikor el-esett, nem volt egyetlen hozzátartozója sem, aki eltemethette volna.”

A lengyel partizánirodalomnak talán legmegragadóbb alkotása *Wanda Wasilewska Égnek a folyók* című regénye. Olsini község lengyel menekülőt viszi a vonat a Szovjetunió déli része felé. Antiszemita és szovjetellenes kiáltozás hallatszik a vagonokból, hisztériás veszeke-désekkel tarkítva. Vannak lengyelek, akik viszont égő arccal hallgatják a nemzeti felbomlás és szétesés e baljós jeleit. De a nemzet mégsem esik szét. Fiai vállalják a harcot és fegyvert fognak. A Vörös Hadsereg oldalán indulnak harcba. Nagy próbatétel ez, de aki felismeri a lehetőségeket, elfelejtí a régi előítéleteket, átéli az újjászületés csodáját.

Közéjük tartozik Novicki, a régi tiszt, most névtelen közlegény. Ő is leteszi az esküt: bármit hazudjanak is a nacionalisták, a Szovjetunió adta a fegyvereket. „Múltjára gondolt, amelyről senki sem tudott. Igazi nevére és igazi rangjára, amelyet szintén nem sejtett senki. De mindez nem fontos. A fontos az, hogy nem szegi meg esküjét.”

*

A jugoszláviai partizánmozgalom első-sorban a parasztság megmozdulása volt. A partizánirodalomban nem kis helyet foglal el a szerb felsőbbrendűséget hirdető csetnikiek és a horvát kiválasztottságot valló usztasák elleni harc. A belső árulók elleni küzdelemről szól *Mihailo Lalić Lakodalom* c. műve.

Az egyéni helytállás és kezdeményezés problémáit fejtegeti. *A. Vojinović* visszaemlékezése, a *Hotel Park*. A szerző volt a végrehajtója a Hotel Parkban dőzsölő német tiszték elleni kézigranátós robbantásnak, mely a jugoszláviai partizánfelkelés riadójának számított. Hiteles képét nyerünk az akció megelöző lelki vívódásokról, a szükségessé vált váratlan egyéni döntésről, az önfegyelem próbáiról, a merénylet elkövetése utáni lelki rövidzárlatról, majd a kapkodást felváltó hideg józanságról, mely nélkül a menekülés lehetetlen.

Dobrica Ćosić (*Messze még a hajnal*) a kollektíva és az egyén, parancsnok és beosztottak viszonyát, a fegyelem kérdését vizsgálja. A regényben felmerülő konkrét probléma nem lebecsülendő: a Jasztrebácon állomásozó partizán-csoport sorsáról van szó. Maradni, vagy visszavonulni és a feloszlást megkockáztatni.

Úja parancsnok és Pavle politikai tiszt a további harc mellett dönt és vele együtt a kollektíva többsége is. Gvozden parancsnokhelyettes a csoport felosztását javasolja. Bátor harcos, tekintélyes, és defetizmusával megzavarja a csoportot. E szorongatott helyzetben nem számít a múlt: aki felidézi az anarchia veszélyét, annak buknia kell. Gvozden kivégzik, de a mindvégig bátran viselkedő parancsnokhelyettes szomorú sorsa társait, még elítélőit is megrendíti: kemény a partizánok élete, és törvényei néha nagyon kegyetlenek.

Az ellenállási mozgalom irodalma nem igen ismeri a derűt, az egészséges humort. Ám erre is akad példa. A jugoszláv partizánirodalom teremtette meg a kissé Szejkhhez hasonló figurát Kapara személyében, ki *J. Horvat* (*A sisakos kandúr*) mulatságos partizánregényének főhőse. Minden lében kanál ember, reszkető favágóként került a partizánokhoz, szakaszvezető lett és félelmében lesz hős. El kellene például foglalnia a mezőgazdasági iskolát, ahol a partizánparancsnok másnap reggelizni szeretne. Kapara jelzései megtévesztik a németeket, akik szétbombázzák saját erődjüket, a mezőgazdasági iskolát. Ilyen és hasonló véletlenek Kaparát nagy tettekhez segítik.

Bulgária ellenállási harcáról szólnak *B. Bojan* (*Szodoma kapusa*), *G. Karaszlavov* (*Három hős*) és *E. Sztanev* (*Egyetlen út*) regényei. A bolgár partizánirodalom legkiválóbb alkotása *Dimiter Dimov* *Dohány*-a. A szerző a bolgár társadalom keresztmetszetét adja benne. Kollaboránsok és partizánok, közömbösök és árulók, passzív humanisták nagy politikai tablóját láthatjuk. Bulgária városaiban és hegyei között folyik a németek elleni harc, rendkívül veszélyes körülmények között. Mint Pavel Morev, a dél-amerikai emigrációból és a Szovjetunióból hazatért kommunista mondja: „Milyen szigorú az élet ezekhez az emberekhez. A meg gondolatlanúság itt súlyos bűn, a legkisebb emberi gyengeség veszedelmes tulajdonsággá fajul. A nélkülözés férfias türese hétköznapi dolog számukra, magától értetődő kötelesség.”

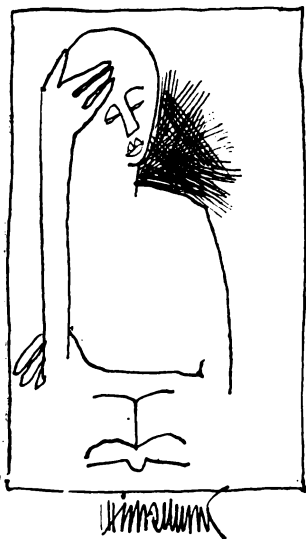
A magyar könyvkiadás adóssága, hogy aránylag keveset jelentetett meg a román antifasiszta irodalom termékeiből. A néhány magyarul megjelent írás közül Románia nagy írójának, *Mihail Sadoveanunak* *Mitrea Kokor útja* című művét, *Mihale: Találkozások* c. elbeszélés kötetét kell kiemelnünk.

Az újabban megjelent román ellenállási regények közül kiténik *Eugen Barbu*: *Az északi műút* c. munkája. 1942—43-ban a Román Kommunista Párt vezetése alatt az antifasiszta ellenállás erősödik. Bárbu regénye e mindinkább növekvő mozgalom olyan tetteit örökíti meg drámai feszültségű leírásokkal, mint a grivici vasúti szabotázs, a király vonatának elrablása vagy a repülőtéri akció.

A magyarok partizánmozgalma nem azonos a magyarországi partizánmozgalommal. Körülbelül 6—7000 magyar emigráns vett részt a különböző európai nemzetek ellenállási mozgalmaiban. Ezzel szemben a hazai partizánok száma néhány százra tehető.

A magyarországi ellenállási mozgalom gyengesége meglátszik a magyar partizánirodalmon is. A regényekben számtalanszor vetődik fel a kérdés, milyen kevesen is vagyunk, és a kínzó válasz: ránk vár a feladat, hogy megvédjük a magyar nép becsületét.

Szilvási Lajos Fény a hegyekben című regénye az észak-magyarországi partizánok harcairól szól. A regény egyik alakja így fakad ki: „Magyarország német gyarmat. Megérdemljük. És ha kiirtanak bennünket, mert ezt is szó nélkül tűrjük, megérdemljük. Csak hőkölni tudunk, és panaszkodni, fejeket összedugni, és sötétben mozogni, ahelyett, hogy kirohannánk az utcára, és becsületesen elesnénk.”

Winkelbauer Pál ex librise

Ugyanez a szerző *Csillaghullás* című művében — Szanyi Márton néven Szőnyi Mártonnak, az ejtőernyős partizánoknak állít emléket. A magyaroknak magyarrá lőni — kínzó dilemmája többször felmerül benne is.

Gallai Ervin Viharzóna című, szép stílusban megírt kisregénye —, melyből napjainkban film is készül — a brjanszki-erdőben és a Lengyelországban folyó partizánharcokról szól. (Könyvtáros-írójának egyetlen szépprózai alkotása eddig, s a személyes tapasztalat ihlető ereje érződik rajta — innen ered népszerűsége is: egyike a legolvasottabb partizán-regényeknek.) Szanyi dilemmája itt is felmerül, mikor hőstét parancsnokra meg akarja kímélni, hogy magyar honvédek lőjön, és így szól hozzá: „Menj csak! Nem olyan egyszerű a földiekre lövöldözni.”

A regény főszereplője menne is, maradna is, és így vívódik magával. „Nem tudtam viszolygás nélkül arra gondolni, hogy magyarokra lövök. Pedig sokat hallottam már a magyar partizánvadászokról, akik jó tanítványaik voltak a németeknek, és gyakran túltettek a mestereiken. Ők ugyan nem csináltak gondot abból, hogy a partizánok között esetleg honfitársuk lehet... És mégis...”

Mesterházi Lajos (Tanúság az ember nevében) regénye az első szovjet ágyúszó felhangzásával kezdődik. Szereplői így mindjárt szint is vallanak: ki mint fogadja ezt az első figyelmeztető hangot. Vagy gyűlölettel mint Simándi, a nyilas borbély; vagy örömmel, mint Szalárdi László, aki hosszas vívódás után lesz partizán. De nem mindenkinél ilyen egyirányú és egyértelmű a válasz. Pollák Péter Pál számára a marxista idézetek csak arra való, hogy az elvi szilárdság bajnokává hamiskodja magát. Kapy, a „stramm” hadnagy a partizánok között éppúgy hazárdírozik, mint, ahogy azt a Horthy-hadseregben tette.

Illés Béla Honfoglalásában kiváló antifasisztákat mutat be Pásztor Gyula, Sebestyén Dani, Kovács Márton személyében. Ugyanakkor lesújtó képet fest a horthysta tisztikarról, mely még a fogságban is kasztszerűen elzárkózott a legénységtől.

A budapesti ellenállási harc egyik epizódját eleveníti fel *Karinthy Ferenc* a *Budapesti tavaszban*. *Csepeli Szabó Béla Forgószél* c. írása a Kőbányán és Csepelen folyó partizánműködést örökíti meg.

Dr. Szalai György

A nyelvi műveltség nem kizárólagos, nem helyettesíthet mást és önmagában értéktelen, de — magyarázatra sem szorul — minden műveltség alapja. Sem mások gondolatainak megértése, sem a magunkéinak kifejezése szempontjából korántsem mindegy, mennyire sajátunk a nyelvünk: milyen mértékben és milyen minőségben, hogyan tudunk bánni vele, miként beszéljük: gazdagon, helyesen, szépen-e vagy szegényesen, helytelenül, hanyagul, csúnyán.

Az ismertetésre kiválasztott néhány könyv hozzásegítheti az olvasókat ahhoz, hogy tüzetesebben, mélyrehatóbban ismerjék, s fölényesebben, nagyobb biztonsággal és — ami a leglényegesebb — célravezetőbben használják nyelvünket.

Az egyes könyvek — előre kell bocsátanunk — különböző előképzettségű olvasók számára íródtak.

A legnagyobb népszerűsége *Lőrincze Lajos Nyelvőrségen* című cikkgyűjteménye számíthat. Tízezer példányban jelent meg, de máris — sőt még mielőtt nyomdába került volna — százezrek élvezték. A szerző ugyanis jórészt a rádióban elmondott ötperces fejtegetések anyagát gyűjtötte kötetbe. Az „Édes anyanyelvünk” rövid és figyelem lekötő adásai az idők folyamán a legkülönbözőbb természetű nyelvi kérdéseket érintették, jobbra valamiféle aktualitás kapcsán.

Kötetében tizenhat fejezetbe csoportosította őket *Lőrincze*; az elsőbe a történeti jellegű problémák kerültek, pontosabban a folytonosság és változás kérdéséről szólók. A legeslegelső nyelvünk és a finn nyelv rokonságával foglalkozik — három oldalon. Ebben a terjedelemben — magától értetődően — csupán ízelítőt adhat a finnugor nyelvek jellegzetességeiről. *Lőrincze* ismeretterjesztő ügyességét bizonyítja, hogy ez a kóstoló a kérdés lényegét adja, izesen. A második cikk mintha az elsőnek egyik lehetséges hajtása volna, az egyszám és többszám használatának sajátosságára hívja fel a figyelmet, szembeállítva nyelvszokásunkat a német nyelvével. A következő cikk ezen a nyomon halad tovább, a páros testrészek egyes illetve többszámának használatát boncolja. Itt hívnók fel a figyelmet *Lőrincze* egyik fő erényére: távol áll tőle minden iskolamesteri vaskalaposság, de a túlzott engedékenység, mely minden hanyagságot nyelvszokásnak tisztel, szintűgy. Véleményét, bármily rövidre fogva nyilvánítja is, mindig megalapozza, méghozzá történetileg. A fejezet további cikkei illetve cikkekcskéi — gyakoriak az alig másfél oldalasok is — az elsőben felvetett problémát,

a magyar nyelv sajátosságait fejtegetik-bontogatják tovább: a szókezdő mássalhangzó-törődás kerülését illetve polgárjog nyerését, egyes szavaink meglepő tartalomváltását, egy igeneves szerkezetünk haldoklását stb.

A második fejezet vagy inkább cikk-bokréta nyelvjárási kérdésekkel foglalkozik, a harmadik a személynevekkel, ezt a megszólítással törődők követik. Egy kisebb csoport a nyelvünk zenéjéről, kiejtésünkről, másik a helyesírásunk kérdéseiről szólókat gyűjti össze, szavaink történetével, etimológiájával foglalkozók kerültek egy harmadikba, ismét továbbiba pedig a szólásaink helyes és helytelen használatára rámutatók; mind a tizenhat fejezet témakörét fel sem sorolhatjuk, de szükségtelen is, az olvasó —, hacsak nem túlzottan pedáns —, aligha fogja, mint egy regénnyel tenné, az elejétől a végéig kiolvasni e gyűjteményt. Szemelgetni, tallózgatni fog benne, lesz olyan írás, amit kétszer-háromszor is elolvas, és nem bánja meg, valami kis újat, meggondolkoztatót mindig talál majd bennük, s így a rendszeres tanulás fáradtsága nélkül, észrevétlenül gyarapszik tudása, csiszolódik, gazdagodik beszéde.

A Tankönyvkiadó gondozásában immár negyedik kiadásban jelent meg a *Magyar nyelvhelyesség* című tanulmánygyűjtemény. Eredeti formájában tanfolyamszerű előadás-ciklus volt kiadói lektorok és szerkesztők számára; a sorozat már ebben az alakjában is rendszeres és tüzetes nyelvhelyességi összefoglalássá kerekedett, mely a stilisztika alapvető kérdéseit is magába ölelte. Második kiadásától kezdve az iskolák igényeire való tekintettel módosítottak rajta. Jelen összeállításában elsősorban tanárokhoz, tanítókhoz, és rajtuk keresztül vagy akár közvetlenül, a tanuló ifjúsághoz, mindenestre az érettebbjéhez szól. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy az iskolákon kívül nyelvüket pallérozni kívánók ne forgathatnák haszonnal, csupán azt, hogy élvezete némi előképzettséggel és olvasási fegyvelmet igényel. Nem tallózásra, alkalmi olvasgatásra való, mint *Lőrinczéé*, hanem figyelmes, következetes és anyagát át-átgondoló olvasásra. Bár, céljából következően, gyakorlati munka; ami nem csupán azt jelenti, hogy a belőle szerzett tudás gyakorlatilag — nemcsak a tanításban, hanem a mindennapi beszédben, írásban — alkalmazható, hanem — s ez legfőbb erénye —, hogy nem fukarkodik a példákkal. Ezzel olvasmányosságát, érdekességét is nagyban növeli.

A kötet egyes fejezeteit mások és mások írták: Tompa József a fogalmazó-

készség fejlesztéséről és a névszókkal kapcsolatos problémákról ír, Deme László nyelvünk hangtanáról, majd később a hangsúly és szórend kérdéseiről, Lőrincze nyelvünk szókészletéről, Benczedy József a szavak jelentésének árnyaltságáról, O. Nagy Gábor a szinonimákról, Fábíán Pál a szóalkotásról, Kovalovszky Miklós az igehasználatról, az egyszerű illetve az összetett mondatokat Rác Endre, Imre Samu és Szende Aladár vizsgálják, végül Ferenczy Géza a fogalmazás néhány fontos kérdését boncolja. Noha sok a szerző, a gyűjtemény nem csupán helyesen és arányosan szerkesztett — ez alapvető követelmény —, hanem meglepően és kellemesen egységes is. Van persze, aki könnyedebben fogalmaz, szórakoztatóbban tanít, például Szende Aladár és O. Nagy Gábor, nehézkességgel azonban egyik rész írója sem vádolható.

Fel kell hívnunk a figyelmet a fejezetek végéhez csatolt gyakorlatokra. Nemcsak pedagógusok, a kötet anyagának továbbbíói, láthatják hasznukat, tanítási munkájuk során, de mindenki, ha gondosan egybeveti a helytellen, hanyag, pongyola mondatokat a helyessel. Akik tovább akarnak haladni nyelvünk elméleti és gyakorlati megismerésében, azokat a fejezetekhez csatolt, a megnevezett munkákat röviden értékelő *bibliográfiák* igazítják útba. A kötet kézikönyvként való használhatóságát segíti elő gondosan szerkesztett tárgymutatója.

A Tankönyvkiadó másik kiadványa, a *Helyes kiejtés, szép magyar beszéd* a Magyar Nyelvtudományi Társaság és a Nyelvtudományi Intézet 1965. évi egri konferenciájának anyagát tartalmazza; ez a konferencia vitatta meg első ízben szakszerűen a helyes magyar kiejtést, bár a probléma, elsősorban a színpaddal kapcsolatban, meglehetősen régi, Vörösmarty már 1837-ben felhívta reá a színészek figyelmét, de Kodály Zoltánnak éppen száz évvel később elhangzott szavaival (*A magyar kiejtés romlásáról*), igen kevés történt a helyes kiejtés, szép beszéd érdekében. Azóta már sokkal több, ha e konferenciáig nem is elegendő és főleg nem rendszeres a tevékenység. A kérdés irodalma mindenesetre megszorodott, számos írás túlmúlt a romlás megállapításánál, a hibátípusok összegyűjtésénél, megkísérelte a hibák okainak feltárását, sőt kiejtési norma felállítását is. De, miként Deme László vitaindító előadásából kiderült, a cikkírók és előadók alapkérdésekben sem jutottak egységes álláspontra, mi több, a kiejtéssel kapcsolatos problémák megállapításában sem. Deme nyolc pontba foglalta a legfontosabbakat: 1. a kiejtés fogalmának terjedelme, 2. hogyan lenne

meghatározható a helyes magyar kiejtés normája, 3. milyen problémák adódnak ezen a normán belül, 4. melyek a szokásosabb eltérések tőle, s mekkora ezek elterjedtsége, 5. honnan erednek az eltérések, 6. szegényítik-e vagy gazdagítják a kialakult rendszert, 7. mely tendenciák a károsak, s végül 8. hogyan kell a káros irányzatokat leküzdeni és a helyeset támogatni. Az előadás a továbbiakban konkrétan, példákkal illusztrálva mutatott reá kiejtésünk vitatott kérdéseire, azokra, melyek helyességével-helytelenségével kapcsolatban a konferenciának egységes álláspontra kell törekednie: például, ami váltótöveink egyalakúsodását illeti vagy az írásnak az élőbeszédre való hatását, a táj- illetve köznyelvi ejtés egymásrahatását stb. Az előadások és hozzászólások javarészt az általa felvetett problémaköröket érintették, mélyítették. Lőrincze Lajos a tájnyelv és kiejtés kérdésével foglalkozott. Varga Györgyi a budapesti köznyelv és a kiejtési norma viszonyával, Benczedy József az iskolának a kiejtésre gyakorolt hatásával és feladataival, Bakos József ugyanezzel a felsőoktatásban, Gáti József az előadóművészet, Fischer Sándor pedig a rádió gyakorlatában jelentkező kiejtési problémákat tárta fel. Fónagy Iván előadása, ezt rövidített formában közli a kötet, a beszédvizsgálat új eszközeit ismertette, Bolla Kálmán, Molnár József pedig az audio-vizuális eszközök szerepét a kiejtés oktatásában. A kiadvány a hozzászólásokat is közli, valamint Deme László vitázáró összefoglalását, melyből kiderül, hogy a konferencia résztvevői tulajdonképpen csupán a kiejtési norma felállításának szükségességében értettek teljesen egyet. A konferencia mégis — bátran állíthatjuk — eredményes és gyümölcsöző volt; bennünket azonban nem maga a konferencia érdekel; hanem az anyagát tartalmazó kiadvány. S ez szintén nagyon hasznos, mi több, *kézikönyvként* használható — tárgymutatója is van —, ha nem azt várjuk egy kézikönyvtől, amit egy lexikontól szoktunk, hogy egyértelmű és kétségtelen érvényű választ kapjunk belőle valamely kérdésünkre, de megelégszünk azzal, hogy egy problémát több oldalúan megismerhet velünk és rámutat lehetséges, bár gyakran egymásnak ellentmondó megoldásaira.

Fischer Sándor A beszéd művészete — immár második kiadását érte meg — lényegében szintén a helyes kiejtéssel foglalkozik — gyakorlatiasan és gyakorlati céllal. Fischer főként azokat kívánja a helyes, szép, mi több: művészi beszédre megtanítani akiknek élethivatásukhoz tartozik a beszéd: a színészeket, a rádió és televízió bemondóit, riportereit, elő-

adóit, a tanárokat és mindenki mást, akinek széleskörű nyilvánosság előtt kell beszélnie. Ez utóbbiak köre állandóan gyarapszik, mert ha nem is rendszeresen, de alkalmilag majd mindenki kénytelen nyilvánosan szólni.

A beszéd művészete tankönyv, igen nagy részét hetekre beosztott beszédgyakorlatok teszik. Ez a beszédoktatás időmítő része, és ahhoz, hogy ne csupán elméletileg tudjunk szépen, hibák, botladozások nélkül, jó ritmusban, helyes hangsúllyal és pontos artikulációval beszélni, feltétlenül szükséges, elvégzendő. A könyv első, elméleti része ezt a gyakorlatot alapozza meg, s ez a rész, az „egyszerű olvasó” számára, aki nem akarja szónokká képezni magát, az érdekesebb.

A könyv legelőbb a beszéd élettanát ismerteti, azokat a szerveket és működésüket, melyeknek együttes és egybehangolt működése hozza létre a beszédet. A második rész a magyar beszédhangokkal foglalkozik, a magánhangzók színével, a szájüreg hangoltságával, az artikulációs mozgásokkal, majd előbb a magánhangzókat veszi sorra a képzés helye szerint, azután a mássalhangzókat; a következő rész a beszédhangok életét, egymásrahatását, az igazodást, hasonulást, öszszeolvadást és a többi ejtési változásokat ismerteti. Ezt a kiejtés problémái, a hangok csoportos egymásrahatása, az időtartam, az idegen szavak ejtése és a tájnyelvi ejtés követi soron, majd a beszédhibák ismertetése, okaik és kiküszöbölési módjuk következik, ezután a hangsúlyról, a hanglejtésről, a beszédfolyamat váltásairól olvashatunk. Végül — még a gyakorlatok előtt természetesen — a beszéddel kapcsolatos problémákra tér a könyv, előbb a felolvasással, majd a beszéd stíluskérdéseivel kapcsolatosakra: ez utóbbiakat rendre, a pedagógus, a szónok, a színész, a bábos, és a rádiós-telévíziós beszélők szempontjából boncolja. Amit a beszédszervek egészségétanáról feltétlenül tudni illik, azt is itt mondja el.

Fónagy Iván és Magdics Klára munkája *A magyar beszéd dallama* alapvető tudományos mű; modern eszközökkel végzett, rendkívül kiterjedt vizsgálatokon nyert, gondosan, sokoldalúan feldolgozott és értékelt anyagból leszűrt következtetéseket és megállapításokat tar-

almaz. Nem könnyű olvasmány, bár szerzőik ritka erénye, hogy minden tudományoskodás nélkül, tökéletesen közérthetően, jól és szemléletesen írnak. Területüket részletesen és alaposan tárták fel, tudományos módszerességgel és — ami tudományos kutatásnál épp ily nélkülözhetetlen — kitűnő intuícióval. Munkájuk gazdag és — a nyelv meg a beszéd iránt mélyrehatóan érdeklődők számára — lebilincselő; tartalmából csupán ízelítőt adhatunk. Fónagy és Magdics elsősorban a köznyelvet vizsgálták, a városi beszéd hangját, a különböző felolvasások dallamformáit kottázták le, majd az egészről a részletek felé haladva, a mondatfajták dallamát, a kérdő, felszólító, óhajtó mondatok hanglejtését. A harmadik részben térnek rá a hanglejtés grammatikájára, a szólamok, szintagmák, szó és szószereketek stb., stb. dallammene-tére. A negyedik rész az érzelmeknek és attitűdöknek hanglejtésformáit vizsgálja, ilyenekét, mint a harag, a szorongás, az izgalom, a közöny, az öröm, a panasz, a szomorúság, kétségbeesés és mind a többi emberi érzelem, állapot és magatartás, a kacérságról, gúnnyról, kérélelésről és a duzzogásról sem feledkezve meg.

Az ötödik rész — talán a legizgalmasabb s minden eddiginél úttörőbb jellegű — a beszéd dallamával foglalkozik: mit és hogyan fejez ki általában az ember — és különösen a költő és színész — beszédének (s nem énekének!) dallamával. Az utolsó fejezet a hanglejtés helyét keresi meg és jelöli ki a nyelvi rendszerben. A könyvet a kérdés magyar és külföldi irodalmát feltáró bibliográfia egészíti ki.

Zolnay Vilmos

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Lőrincze Lajos: Nyelvörségen. Akadémiai, 1968. 459 l. 62 Ft.
Magyar nyelvhelyesség. 4. kiad. Szerk. Deme László és Köves Béla. Tankönyvkiadó, 1969. 395 l. 25 Ft.
Helyes kiejtés, szép magyar beszéd. Az egri

kiejtési konferencia anyaga. Tankönyvkiadó, 1967. 277 l. 12 Ft.
Fischer Sándor: A beszéd művészete. 2. kiad. Gondolat, 1969. 390 l. 60 Ft.
Fónagy Iván — Magdics Klára: A magyar beszéd dallama. Akadémiai, 1967. 317 l. 62 Ft.

DONÁTH FERENC: DEMOKRATIKUS FÖLDREFORM
MAGYARORSZÁGON 1945—1947

Hova viszi e könyv az olvasót? Egy korábban sose volt, egyszeri világba: a népmozgalom, a népi szervek új életkörülményeket formáló tevékenységének színterére. Az éppen születő új országban — rövid ideig — tíz- és százazrek intézik a köz ügyeit a nemzeti bizottságokban, üzemi, termelési, földigénylő bizottságokban, hogy csak a fontosabb népi szerveket említsük. Van ugyan már kormány, s lépésről lépésre épül az igazgatás régi mintájú szervezete. Am egy-ideig a hatalomba bevonult nép saját szerveinek határozataiban és intézkedéseiben juttatja kifejezésre, milyen új rendet akar, mit tart jogosnak, igazságosnak és demokratikusnak.

Itt kezdődik a földreform története is. Ahogyan a könyv megmutatja, a kormány és a pártok jól ismert programja és szervező tevékenysége mellett, a politika magas régiója alatt zajlik az önálló politikai életre ébredt néptömeg — éppen fontos vonatkozásaiban ismeretlen — tevékenysége. A népmozgalom társadalmunk messzemenően demokratikus be rendezésére törekszik, s ennek egyik fő követelése, hogy falun is mindenki a maga munkájából éljen. A föld tehát

azoké legyen, akik megművelik; az úri birtokot, sőt az Alföldön gyakori nagyobb parasztbirtokot is fel kell osztani.

Egybeesett a népfelfogás és a koalíciós pártok vezetőinek elképzelése? Nem mindenkor és nem mindenben. Valamennyi demokratikus párt egységesen elutasította azt a legfontosabb törekvését a népmozgalomnak, hogy a központi hatalom igazgatási szervezetét, helyenként a rendőrséget is, a népi szervek felügyelete és ellenőrzése alá helyezze. A könyv egyik legfigyelemreméltóbb része éppen az így támadt konfliktus történetének feltárása a közvetlen demokráciáról szóló fejezetben.

Bár a koalíciós kormányzásnak egyetlen olyan rendelkezése sem volt, amelyet olyan örömmel és helyesléssel fogadott az ország, elsősorban az érdekelt parasztság, mint a földreformot, a nagybirtokrendszer megszüntetéséről szóló kormányrendelet mégsem egyezett mindenben a szegényparasztnak felfogásával. Nem helyeselték, hogy a rendelet sok olyan kisebb úri és nagyobb parasztbirtokot mentesített, amelyet tulajdonosai nem maguk műveltek. Több egyéb oka is volt annak, hogy a sűrűn lakott mezővárosok szegényeiben az öröm érzése a csalódással keveredett.

Így történt azután, hogy bár 1945 tavaszán a szegényparasztnak földigénylő bizottságai hetek alatt felosztották a nagybirtokot, a földreform távolról sem fejeződött be. A reformot végrehajtó szegényparaszt bizottságok ténykedései majd mindenütt eltértek a kormányrendeletől, ahol a rendelet szűkmarkúnak mutatkozott, vagy a jogos igényekhez mérten kevés volt a kiosztható föld.

Ebből azután rengeteg konfliktus támadt, nemcsak a földbirtokosokkal, hanem a magasabb birtokrendező szervekkel is. A szegényparasztnak a reform kereteinek kitágítására törekedtek, a birtokosok pedig előbb a reform végrehajtását késleltették, majd 1945 őszétől, midőn a kisgazdapárt a választásokon abszolút többséget kapott, a földosztás teljes revízióját sürgették.

A tanulmány sokrétű és színes képét adja a föld körüli küzdelemnek, s a levéltárak iratainak gazdag bemutatásával jeleníti meg ennek a harcnak változatos lefolyását, minden fontos szereplőjét. Kevés könyv mutatja be olyan hitelesen a magyar szegényparasztot, ahogyan az

a tanulmány egykori dokumentumaiból elénk lép.

S még élesebb kontúrokat kap a szegényparasztság képe egymás közötti vitáiban, amelyek a föld mikénti elosztása illetve újraosztása körül folytak, s végigkísérték a reform egész menetét. Falusiak és pusztaiak, nincstelének és kis-haszonbérliők, szomszédos községek küzdenek egymással a magasabb birtokrendező szervek színe előtt, hogy ki jogosultabb a határ egy-egy darabjára. Ezekben a vitáikatokban feltárul a múlt, a szegényparaszatok különböző rétegeinek nehéz élete, eszejárása, melyben oly másként fogalmazódtak az értékítéletek, mint a fölöttük és belőlük élő rétegekben.

Mire képes a nép, ha szabadsága van a cselekvésre, s hogyan oldotta meg az adott időpontban a nemzet számára is legfontosabb — mert a mezőgazdasági termelés megindulása, a kenyér függött akkor ettől — feladatot, a birtokviszonyok demokratizálását? Ez Donáth Ferenc érzékletes stílusban megírt nagylegzetű történelmi tanulmányának tartalma és legfőbb kicsengése. Tanulságai ezért ma is időszerűek. Nemcsak a történészeknek ad forrásértékű kézikönyvként átfogó, hű képet, de hasznos és élvezetes olvasmány is mindazoknak, akik mélyebben ismerni akarják történelmünket. (Akadémiai, 421 l. 80 Ft. UK 700 105.)

Lázár Vilmos

BORI IMRE: A JUgoszlÁVIAI MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE

Bori Imre könyvéről bátran elmondhatjuk, hogy „hézagot pótol”. A magyar irodalom egyik „fehér foltját” világítja be, olyan területről hoz hírt, amely mindeddig nagyjából elkerülte irodalomtörténészeink és kritikusaink figyelmét. A három szomszédos ország magyar irodalmából éppen a jugoszláviai az, melynek története a jelen munkáig feldolgozatlan maradt. Az erdélyi magyar irodalom iránt érdeklődő olvasók elővehették Tolnai Gábor és Ligeti Ernő régebbi könyveit vagy Sóni Pál mai irodalomtörténetét; a csehszlovákiai magyarság szellemi életeről okosan tájékoztattak Turczel Lajos vagy Csanda Sándor könyvei, a Vajdaság magyar irodalmának felmérése azonban először történik meg. Bori Imre monográfiáját csupán egy nagyobb — az újvidéki Hídban megjelent — tanulmány készítette elő: Szeli István dolgozata a jugoszláviai magyar irodalom első huszonöt évének eseményeiről és íróiról.

Bori könyve tehát először vet számot egy ötvenesztendős irodalmi fejlődés első korszakának (1918—1945) történetével. Mindenekelőtt a könyv szerzőjéről kell néhány szót ejtenünk. Bori Imre a jugoszláviai magyar szellemi élet egyik vezető képviselője, irodalomtörténész és kritikus, az újvidéki egyetem magyar fakultásának tanára, a Híd szerkesztő bizottságának tagja. Az ötvenes évek elején lépett fel első írásaival. Irodalomtörténetírásunk egyik legtermékenyebb művelője, szinte egy egész kutatóintézet munkáját végezte eddig el. Első műve — *Az ember keresése* — óta öt könyve jelent meg: Radnóti Miklósról, Kassák Lajosról, Juhász Ferencről, Nagy Lászlóról s egy tanulmánykötete — *Eszmék és látomások* címmel —, amelyben József At-

tila, Weöres Sándor, Németh László és Déry Tibor munkásságának egy-egy jelentősebb problémáját sikerült tisztázni. S most itt a hatodik könyv: *A jugoszláviai magyar irodalom története*.

A vajdasági magyar irodalom monográfusa tudja, hogy ennek az irodalomnak az a legfőbb problémája, hogy nehezen s csak hosszú idő múlva alakult ki az egyénisége, a természete. Erdélynek — s bizonyos fókig a Felvidéknek — évszázados önálló kultúrája volt; nagy hagyományokkal, irodalmi társaságokkal, olyan művelődési centrumokkal, mint Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad, Kassa vagy Pozsony. A Vajdaságban mindez hiányzott: a török hódítás elpusztította a valaha virágzó magyar városokat, később pedig a főváros szívta magához a tehetségeket (Kosztolányira vagy Csáth Gézára gondolunk). Bori Szenteleky Kornélt idézi, a vajdasági magyar irodalom egyik klasszikusát: „Legelőször — mondja Szenteleky *Levél D. J. barátomhoz a »vajdasági irodalom«-ról* című írásában — a tradíció hiányzik, a múlt, az elkezdett irány, a lefektetett alap, amelyet folytatni, lerombolni, átformálni, megtagadni mindig könnyebb, mint teljesen újat csinálni. Ezen a tespedt művészietlen lapályon nincs semmi, de semmi emlék, itt sohasem voltak ősi kolostorok, évszázados kollégiumok, hírhedt lovagvárak, görnyedt, legendás dombok vagy templomok, france-i könyvesboltok, fontainebleau-i erdők, ezen a jőzan, disznóól szagú földön sohasem éltek nótázó igricsek, ferde kucsmás kurucok, sárگا szakállú ötvösök, magas homlokú hitvitázók vagy finom ujjú humanisták. Hol vert volna gyökeret a vajdasági irodalom?”

Bori osztja Szenteleky Kornél aggályai-

it, ám ennek ellenére fel kívánja kutatni a régebbi hagyományokat: a Kamonc körüli huszita bibliafordítások, Szerémi György, Janus Pannonius s későbből Gozdsdu Elek, Papp Dániel örökségét. Ezekre a hagyományokra hivatkozik, midőn a vajdasági magyar művelődés gyökereit keresi.

A hagyományoknál mégis lényegesebb itt az újítás. A vajdasági magyar irodalomnak szinte a „semmitől” kellett megteremténie magát. Bori Imre bőséges dokumentációval és fölényes elméleti felkészültséggel rendezi a negyed évszázados irodalomtörténeti folyamat jelenségeit. Rövid jellemzést ad a vajdasági magyarság szellemi életének vitáiról, önismeretét kiküzdő polémiáiról. Tömören jellemzi az irodalmat gondozó napilapokat és a folyóiratokat (Az Utat, a Naplót, az Éket, A Mi Irodalmunk, a Hétről-hétre, a Vajdaság, a Kalangya, a Vajdasági Írás és a Híd című folyóiratokat). Az írókat nemzedékek és mozgalmak szerint csoportosítja. Így külön fejezetben foglalkozik az avangard-mozgalmak (György Mátyás, Sinkó Ervin, Csuka Zoltán, Fekete Lajos), a hagyománykereső polgári irodalom (Szenteleky Kornél), a népi törekvések (Majtényi Mihály)

íróival. Különösen érdekes az a fejezet, melyben az avangard-mozgalmak tevékenységét deríti fel. Hitelesen igazolja azt, hogy ennek az irányzatnak különös szerepe volt a jugoszláviai magyar irodalom fejlődésében: „Az avangarde katalizátori szerepe révén — írja — egy vidéki mentalitású és színvonalú irodalom autonómmá, »vajdaságivá« vált — bekapcsolódott az európai mozgalmakba, s a jugoszláv irodalom felé is ablakot nyitott...” A jugoszláviai magyar avangardnak azonban — s Bori fejtegetéséből ez is kiolvasható — nemcsak helyi jelentősége volt: részben e vajdasági mozgalmakban öltött testet a magyar avangardizmus is.

A jugoszláviai magyar irodalom monográfusa hiteles képet rajzol, eddig lényegében ismeretlen információk anyagát tár elénk, s felvázolja az egyetemes magyar irodalom és a vajdasági művelődés összefüggéseit is. Műve éppen ezért *mintaszerű kézikönyv*. Joggal várható, hogy a felszabadulás után következő negyedszázados irodalmi fejlődés is Bori Imre személyében fogja megtalálni monográfiáját. (Forum, Novi Sad, 286 l. 37 Ft.)

Pomogáts Béla

bibliográfiák

A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI SZAKIRODALOM KÖNYVÉSZETE 1941—1944

Kész a hatalmas mű, amelyhez fogható nem sok ország tud felmutatni. A magyar gazdasági szakirodalom könyvészete címmel indított sorozat nyolc kötetének több mint 40 ezer tétele — három és fél évtized szorgos gyűjtőmunkájának eredménye — már tömegével is lenyűgöző bibliográfusi teljesítmény!

1933-ban, amikor a munka megindult, még csak az 1800-ig terjedő korszak irodalmának a gyűjtését tervezték, de a vállalkozás tudománytörténeti jelentősége és sikere arra készítette az összeállítókat, hogy folytassák a vállalkozást. Alig került nyomdába az első kötet 1934-ben, majd látott napvilágot a második 1938-ban, máris gyűlt az anyag a 3. kötethez. Ennek megjelenését azonban a közbejött világháborús megakadályozta.

A felszabadulás után is évek teltek el addig, amíg a cédulákat újra kézbe vehették és kiegészíthették. A 3. kötet sajtó alá rendezésénél azonban már más elveket követtek mind a gyűjtés köre, mind a kiadványfajták és a szerkezet tekintetében. A korábbi két kötet gazda-

sági témakörét a mezőgazdaságra szűkítették le, de így is arra törekedtek az összeállítók, hogy inkább valamivel többet öleljenek fel, nehogy valami is kimaradjon; elhagyták a folyóiratcikkeket, csupán az önállóan megjelent kiadványokra és különlenyomatokra szorítottak, végül rendezési elvű időrend helyett a szakrendet választották.

Mindezeket megtudhatjuk a 8. kötet előszavából, Wellmann Imrétől, a vállalkozás egyik elindítójától, aki most a befejezésben is részt vállalt.

A nyolc kötetet végiglapozgatva, feltáru az olvasó előtt a magyar mezőgazdaság története. Az egyes szakcsoportok terjedelmének és arányának változásai rávilágítanak az ágazatok súlyának a változásaira is: amíg pl. a növényvédelmet az 1831—1867-ig felölelő 3. kötetben mindössze 16 tétel képviseli, az utolsó — három évet nyilvántartó — kötetben csaknem másfélszáz mű; ezzel szemben pl. a selyemhernyótenyésztést ugyanezen kötetekben 42, illetve 3 kiadvány.

A bibliográfia érnye, hogy a hungari-

kák fogalmát kezdettől széles értele-
zi: a külföldön megjelent hazai vonatko-
zású műveket is felveszi, továbbá, hogy a
nyomdatermékek mellett a csupán kéz-
iratban készült munkákról (pl. doktori
disszertációk) sem feledkezik meg, és
ezek leőhelyét fel is tünteti.

A 8. kötet a magyar történelem gyás-
szos korszakának, az 1941—1944-es
éveknek irodalmát gyűjti össze. A szer-
kesztői előszó röviden összefoglalja azt,
ami e periódus termékeiből kiolvasható:
az átmeneti, kezdeti háborús konjunktú-
ra után a dolgozók anyagi helyzetének
rosszabbodását, az anyaghányt, az inf-
lációt, országunk kizsákmányolását a
fasiszta Németország által, továbbá az új,
a kényszerítő körülmények hatására szü-
letett termelési eljárások leírását stb.

A 84 szakcsoport az ETO jelzeteit kö-
veti. Minden tétel csak egyszer szerepel,
a többfelé kívánczó művekre utaló hív-
ja fel a figyelmet.

A kötet végén betűrendes mutató se-
gíti a keresőt. A takarékossgá arra kény-
szerítette a szerkesztőt, hogy minden
művet csupán az (első) szerzőnél, illetve a
címszónál vegyen fel. Névváltoztatás
esetén a régi vezetéknev elé a szerző új
nevét is kiteszi szögletes zárójelben.

A szerkesztő az előző kötetekből kima-
radt művek felsorolásával korábbi ígére-
tét váltotta be.

A szerkesztő és munkatársai a jól vég-
zett munka érzetével tekinthetnek mű-
vükre. Kötetről kötetre javították, for-
málták a bibliográfiát, de ügyelniük kel-

lett arra is, hogy az egységes arculaton
ne változtassanak. Így maradtak meg a
tárgyi (tartalmi) szakcsoportok mellett a
formai megkülönböztetésű csoportok, pl.
a szótáraké, évkönyveké.

E bírálat szerzője, aki a harmadik kö-
tetből — pedagógus módjára — nyeseget-
te a tévedéseket, botlásokat (közben gyö-
nyörködve az egyre javuló kötetekben)
helytelenül tenné, ha a dicséző szavak
mellett elhallgatná a hibákat. Néhány
ETO jelzet e kötetben is pontatlan. Így
pl. helytelen a mezőgazdasági munkás-
mozgalom jelzete: 231[007]:63 — a
331[007]:63 helyett, továbbá a szótáraké:
801.3, mert ez csak a (nyelvi fordítási
stb.) szótárak, lexikonok gyűjtőszáma és
nem a szakszótáraké. A mezőgazdasági
földrajz címszó alatt a 914.39:63 jelzetet
találjuk, holott e szakszám csupán a ma-
gyar mezőgazdasági földrajz fogalmát
tükrözi, pedig e szakcsoportban nemcsak
idevonatkozó műveket találunk, hanem
annál bővebb körűeket is. — Az 1957-es
tétel szerzője nem Sas István, hanem Sin
István.

A függelékben felsorolt pótlásoknál a
megjelenés évét nem ártott volna való-
színűsíteni, hiszen így teljes bizonytalan-
ságban vagyunk.

A jól kiválasztott képek hangulatosan
kiegészítik és változatosabbá teszik az
egyhangúnak tűnő címek felsorolását.
(Szerk. Takács Imre. Mezőgazdasági Mú-
zeum, 751 l.)

Dr. Wallerhausen Gyula

*A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ múlt évi 4. száma folytatja a könyvtári törvé-
nyek ismertetéséről kezdett sorozat közlését. Most Anglia és Wales 1964. évi
törvényét, Kanada közművelődési könyvtárainak 1967-ben összeállított fejleszté-
si irányelveit és a bolgár csitalisték, klubok és könyvtárak pénzügyi ellátásá-
ról hozott határozatot ismerhetjük meg a folyóiratból. Tíz év szovjet könyv-
tárügyi rendeleteiről könyvismertetés számol be. Faragó Lászlóné „A könyvtár
a közeljövő városában” címmel a columbiai (USA) könyvtári program két vál-
tozatát ismerteti, Szentirmai László pedig a könyv és a könyvtár jövőbeli szere-
pével foglalkozó angol és német irodalomból állított össze szemlélt. Közli a lap
a könyvtárak műszaki fejlesztésére vonatkozó irányelv-tervezetet és Horváth
Tibornak a témával foglalkozó tanulmányára érkezett hozzászólásokat, valamint
az OKDT vitáját. Igen érdekes részletet olvashatunk a folyóiratban Halász Béla
és Katsányi Sándor: Nagyobb közművelődési könyvtárak tájékoztató szolgálatá-
nak fejlesztése c. tanulmányából. Németh Mária a nemzeti könyvtár hírlap-
anyagának védelméről, Babiczky Béla az ETO magyar nyelvű teljes kiadásáról,
Domokos Miklósné, a peremlyukkárttyák jobb dokumentációs kihasználásáról
tájékoztat.*

*A fenti gazdag tartalom bizonyossága szerint a Könyvtári Figyelő egyre inkább
megtalálja sajátos profilját a könyvtári szakajtóban s ezzel jól betölti egy
eddig hiányzó tájékoztatási fórum szerepét.*

A BATTONYAI FÜZETEK 15. számaként jelent meg Szakáts István Battonya Hírlapirodalma 1891—1925. c. monográfiája a községi tanács és a József Attila Művelődési Központ helytörténeti szakkörének kiadásában. A sokszorosítással készített kiadványban megtalálható a battonyai lapok bibliográfiája hasonmásokkal illusztrálva, a monográfia pedig a lapok létrejöttének társadalmi, kulturális és gazdasági feltételeivel, valamint értékelésükkel foglalkozik.

KAREL ČAPEK 80. születésnapjára rövid életrajzot, ajánló jegyzéket s a nagy cseh író munkásságát méltató írásokból szemelvény-gyűjteményt közöl a székesfehérvári SZMT könyvtár. A rölap a könyvtár Kis bibliográfiák c. sorozatának 20. darabjaként jelent meg.

A SZAKMUNKÁSKÉPZŐ iskolák tantervéhez irodalomjegyzéket adott ki az FSZEK. A bibliográfiát összeállító Győri Lajosné a meglehetősen sovány és szűkös kötelező anyagot bővítésre javasolt irodalommal egészítette ki — részint egy-egy témakör jobb megismerésének, részint az író alaposabb bemutatásának céljával — így az összeállítás az érdeklődő tanulókon kívül a pedagógusoknak is nagy segítséget nyújt.

A FORRADALMI ÉVEK TÜZÉBEN 1917—1919 címmel adott ki dokumentum- és tanulmánygyűjteményt az MSZMP Győr-Sopron megyei bizottsága és a megyei tanács. Az összeállítás bőséges szemelvény-válogatást közöl a korabeli megyei sajtó lapjaiból, levéltári anyagból; Győr, Sopron, Magyaróvár és Kapuvár korabeli történetét pedig hosszabb tanulmányokkal mutatja be. A kötetet Dávid Lajos szerkesztette.

ÉLJEN A KÖZTÁRSASÁG, Éljen a proletárdiktatúra címmel adta ki a Csongrád megyei Könyvtár az 1918—1919-es forradalmak hőmezővásárhelyi sajtójának repertóriumát, melyet Kárász József állított össze. A kissé megkésett, 1970-ben megjelent kiadvány az 1918. nov. 1-től 1919. aug. 3-ig terjedő időszak sajtóját kronologikusan tárja fel három fejezetben (Az Őszirózsás Forradalom kitérése után; A

Direktórium irányítása alatt; A román megszállás idején), és a feldolgozott lapok fontosabb adatait, lelköhelyét is közli. Az eligazodást mintaszerű név- és tárgymutató könnyíti meg.

AZ INFORMÁCIÓKNAK a korszerű mérnöki szerkesztési munkában betöltött szerepéről, a tájékoztatás-technikai betűszámokról és jelentésükről közöl tanulmányt a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás ez évi első száma. Az Országos Műszaki Könyvtár szerkesztésében megjelenő kiadvány bemutat egy hazai peremlyukasztásos dokumentációs rendszert és foglalkozik szakozási kérdésekkel is, Figyelőszolgálat c. rovatában pedig a téma irodalmát ismerteti.

A FELSŐOKTATÁSI SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÓ „A” sorozatának (Műszaki és természet-tudományok) 1969. évi 2. száma könyvtári vonatkozású írásokat is tartalmaz; egyetemi és főiskolai könyvtárak munkájával, problémáival, valamint a könyvtárosok és dokumentalisták képzésével foglalkozó tanulmányokat, cikkeket sorol fel, a legtöbbjüket bőven annotálva. Egyébként ez a szám az első, amelyben a műgyetemi könyvtár állományába került külföldi tankönyvek és jegyzetek ismertetése is helyet kapott.

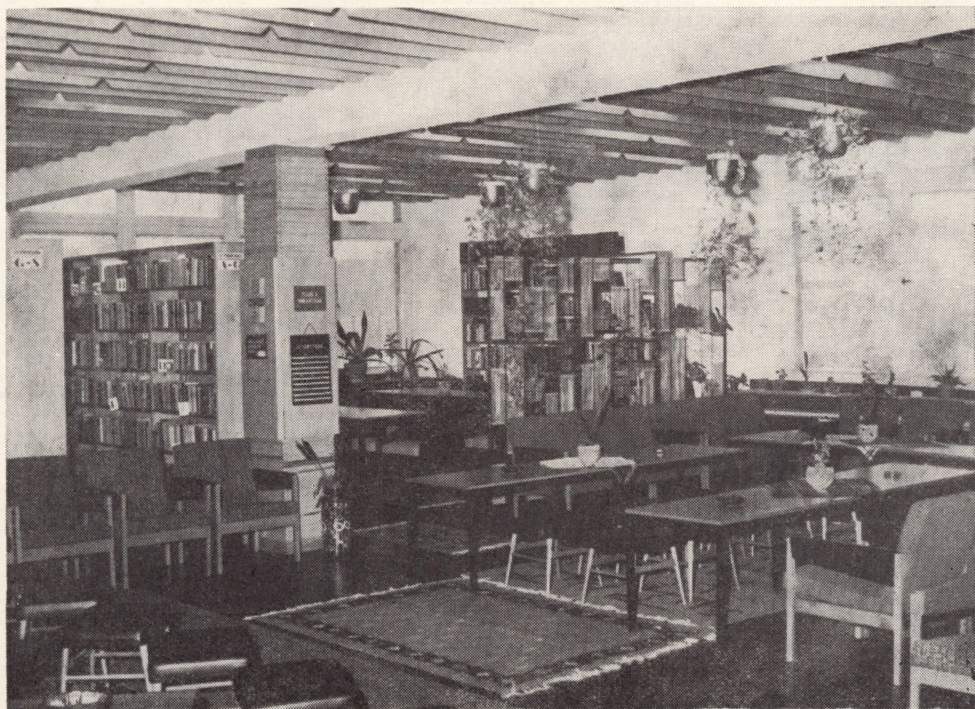
ÖTFÉLE KÖNYVVJELZŐT ADOTT KI a Vasas Szakszervezet Központi Könyvtára a felszabadulás évfordulójának tiszteletére. A könyvvjelzők témái: német megszállás, fasiszta terror, ellenállási mozgalom, felszabadító hadműveletek, az élet megindulása. Ugyanilyen könyvvjelző készült a Lenin centenáriumra is. A rotációs úton előállított kiadványokból nyomdai kapacitás hiányában nyomatonként csak 25 000 példány készült, amelyből két más szakszervezet (ÉDOSZ, Textiles) könyvtárhálózata is részesült.

25 éve...

Részletek a Biharkeresztesi Járási Könyvtár felnőtt részlegéből. Beszámolómat l. a 209. oldalon (Zoltai Károly felvételei)

Ara: 6,- fornt